

KINNITATUD
põllumajandusministri
16. mai 2012. a
käskkirjaga nr 77

Põllumajandusministeeriumi valitsemisala arengukava 2013–2016

EV Põllumajandusministeerium
Aprill 2012

Sissejuhatus	6
Põllumajandusministeeriumi valitsemisala ja selle põhifunktsioonid	8
Põllumajandusministeeriumi valitsemisala strateegilised alused	11
1. Tegevusvaldkond: Toiduohutus, taimetervis ning loomade heaolu ja tervishoid.	13
1.1 Tegevusvaldkonna kirjeldus	13
1.2 Hetkeolukorra analüüs	16
1.2.1 Eestis toodetava ja tarbitava toidu ohutus ning tarbija informeeritus	17
1.2.2 Riigi toiduainete varu hädaolukorras	19
1.2.3 Loomade tervislik seisund	19
1.2.4 Loomade heaolu	22
1.2.5 Taimetervise olukord	22
1.2.6 Põllumajanduslikud tootmissisendid ja tootmisviisid	24
1.2.7 Põllumajandustootja ja käitleja teadlikkus ning informeeritus	27
1.2.8 Laboratooriumid	30
1.3 Tegevusvaldkonna strateegiliste eesmärgid, meetmed ja tegevused	31
Eesmärk 1.1: Tagada Eestis toodetava ja tarbitava toidu ohutus ning tarbija informeeritus!	31
Meede 1.1.1: Ohutu toit	32
Meede 1.1.2: Teadlik tarbija	34
Meede 1.1.3: Teadlik toidukäitleja	35
Eesmärk 1.2: Tagada loomade heaolu ja hea tervislik seisund ning taimetervise hea seisund!	36
Meede 1.2.1: Kannatusest säästetud loom ja nende heaolust teadlik kodanik	37
Meede 1.2.2: Terve loom	38
Meede 1.2.3: Ohtlikest taimekahjustajatest vaba taim	39
Meede 1.2.4: Teadlik taime- ja loomakasvataja	41
Eesmärk 1.3: Tagada põllumajanduslike tootmissisendite kvaliteet ja ohutus! ...	42
Meede 1.3.1: Ohutu ja keskkonnasäästlik taimekaitse ning nõuetekohane väetis	43
Meede 1.3.2: Kvaliteetne paljundusmaterjal	44
Meede 1.3.3: Kvaliteetne sööt	46
Meede 1.3.4: Keskkonnasäästlik taimekasvataja ning teadlik seemnetootja ja söödakäitleja	47
2. Tegevusvaldkond: Maaelu, põllumajandus ja toiduainetööstus	48
2.1 Tegevusvaldkonna kirjeldus	48
2.2 Hetkeolukorra analüüs	50
2.2.1 Hinnang ressurssidele	50
2.2.2 Sordiaretus ja geneetiline ressurss	52
2.2.3 Põllumajandus ja keskkonnahoid	54
2.2.4 Taimekasvatuse ja taimekasvatussaadusteturu korraldus	57
2.2.5 Loomakasvatuse ja loomakasvatussaadusteturu korraldus	59
2.2.5 Põllu- ja metsamajandussaadustel põhinev bioenergia	62
2.2.7 Põllumajanduse majanduslik olukord ja meetmed konkurentsivõime tõstmiseks	63
2.2.8 Põllumajandussaadusi töötlev tööstus	66
2.2.9 Elukvaliteedi mõjurid maapiirkondades	69
2.2.10 Haridus ja täiendkoolitus	74
2.2.11 Põllumajandustootjate nõuandeteenus	76
2.2.12 Põllumajandusteadus- ja arendustegevus	78
2.2.13 Maapiirkondade loodus- ja kultuuripärand	81
2.2.14 Põllumajandusmuuseumid	82
2.2.15 Kohalik algatus	84

2.3 Tegevusvaldkonna strateegiliste eesmärgid, meetmed ja tegevused	86
Eesmärk 2.1: Tagada elujõuline toidutootmine!	86
Meede 2.1.1: Teadlik põllumajandustootja.....	87
Meede 2.1.2: Hästiarenenud tootmistehnoloogia.....	89
Meede 2.1.3: Edukad põllumajandusettevõtted tulenevalt ettevõtetasandi struktuurimuudatusest	90
Meede 2.1.4: Tagatud stabiilne majandusruum ja toidutootjate turujõu kasv.	91
Meede 2.1.5: Optimaalselt ära kasutatud põllumajandusmaa ressursid	94
Eesmärk 2.2: Säilitada traditsioonilised põllumajandusmaastikud, puhas keskkond ning liigiline mitmekesisus	95
Meede 2.2.1: Säilinud traditsioonilised põllumajandusmaastikud ja liigiline mitmekesisus.....	95
Meede 2.2.2: Hästiarenenud keskkonnasõbralik põllumajandustootmine.....	97
Meede 2.2.3: Head keskkonnavalused teadmised ja oskused	98
Eesmärk 2.3: Tagada põllumajandusega seotud piirkondade tasakaalustatud areng ning parandada elukeskkonda maal!	99
Meede 2.3.1: Põllumajanduses vähenenud töökohtade asendatavus	100
Meede 2.3.2: Suurenenud sotsiaalne majanduslik sidusus ning paranenud sotsiaalne elukeskkond.....	101
Meede 2.3.3: Head sotsiaalmajanduslikud teadmised ja oskused.....	104
Tegevusvaldkond: Kalandus.....	106
3.1 Tegevusvaldkonna kirjeldus	106
3.2 Hetkeolukorra analüüs.....	108
3.2.1 Valdkonna rakenduslik hetkeseis	108
3.2.2 Kalapüük, kalavarud ja kalakasvatamine.....	108
3.2.3 Liikide sisetarbimine ja käitlemiskett	109
3.2.4 Ühistegevus	110
3.3. Tegevusvaldkonna strateegilised eesmärgid, meetmed ja tegevused	110
Eesmärk 3.1: Tagada konkurentsivõimeline ja jätkusuutlik kalamajandus.	111
Meede 3.1.1: Suurenenud kalapüügi- ja vesiviljeluse sektori turujõud	111
Meede 3.1.2: Optimaalne ressursikasutus kalapüügisektoris	113
Meede 3.1.3: Tugev ekspordipotentsiaal	114
Meede 3.1.4: Hästi ära kasutatud kohaliku turu võimalused	115
Meede 3.1.5: Kalavarude maksimaalne jätkusuutlik saagikus	116
Meede 3.1.6: Head kalandusalased teadmised ja oskused	117
Lisa 1 Põllumajandusministeeriumi valitsemisala arengukavas 2012-2015 sisalduvad valdkonnad, eesmärgid ja meetmed.....	118
Lisa 2 Põllumajandusministeeriumi valitsemisala arengukavas 2013-2016 sisalduvad valdkonnad, eesmärgid ja meetmed.....	120
Lisa 3: Eesti Maaelu arengukava 2007-2013 meetmed:.....	122
Lisa 4: Euroopa Kalandusfondi 2007-2013 rakenduskava meetmed:.....	124

KASUTATUD LÜHENDID JA MÕISTED

AEGIS	Euroopa geenipankade ühendatud süsteem
AIMA	Põllumajandusmuuseumide Assotsiatsioon
ASO	Avalike suhete osakond
CEDR	Euroopa Põllumajandusõiguse Nõukogu
CGRFA	Põllumajanduse ja Toidu Geneetiliste Ressursside Komisjon
Codex Alimentarius	FAO ja WHO toidustandardite väljatöötamisega tegelev organisatsioon
ECP/GR	Euroopa taimede geneetiliste ressursside programm
EFSA	Euroopa Toiduohutusamet
EIARD	Euroopa Algatus Põllumajandusteaduse Edendamiseks
EKF	Euroopa Kalandusfond
EKI	Eesti Konjunkturiinstituut
EPPO	Euroopa ja Vahemeremaade Taimekaitseorganisatsioon
ERA-Net	Euroopa teadusruumi koostöövõrgustik
ERA-Net Core Organic II	Mahepõllumajandusteaduse koostöövõrgustik
ERA-Net EUPHRESKO II	Taimeterviseteaduse koostöövõrgustik
ERA Net SUSFOOD	Jätkusuutliku toidutootmise ja tarbimise teaduse koostöövõrgustik
ERS	Elektrooniline Raporteerimise Süsteem (Kalandus)
EURAGRI	Euroopa Põllumajandusliku Uuringu Initsiatiiv
EUROFISH	Ida- ja Kesk-Euroopa Kalanduse Arendamise rahvusvaheline organisatsioon
FAO	ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsioon
FADN	Põllumajandusliku raamatupidamise andmebaas <i>Farm Accountancy Data Network</i>
FO	Finantsosakond
HO	Haldusosakond
ICAR	Rahvusvaheline Loomade Jõudluskontrolli Komitee
IPPC	Rahvusvahelise Taimekaitsekonventsiooni
ITPGR	Toidus ja Põllumajanduses Kasutatavate Taimsete Geneetiliste ressursside Rahvusvaheline Leping
KIS	Kalanduseinfosüsteem
KMO	Kalamajandusosakond
KPTTO	Kaubandus ja põllumajandussaadusi töötleva tööstuse osakond
Konsulent	kutseseaduse alusel kutsetunnistuse saanud nõustaja, kes tegeleb nõuandetegevusega põllumajanduse ja/või maaelu arengu valdkonnas.
LFA	Ebasoodsam piirkond
MAK	Maaelu arengukava
MAO	Maaelu arengu osakond
MIK	Maamajanduse Infokeskus

MuIS	Tsentraalse museaalide digitaalne infosüsteem
OECD	Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon
OIE	Maailma Loomatervise Amet
PM	Põllumajandusministeerium
PMA	Põllumajandusamet
PMAN	Põllumajanduse- ja maaelu arengu nõukogu
PMK	Põllumajandusuuringute Keskus
PO	Personaliosakond
PRIA	Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet
PTKO	Põllumajandusturu korraldamise osakond
RES	Riigi eelarvestrateegia
SA	Eesti Statistikaamet
SAO	Siseauditi osakond
SCAR	Põllumajandusteaduse alaline komisjon
TA	Terviseamet
TAI	Tervise Arengu Instituut
TAO	Teadus- ja arendusosakond
TOO	Toiduohutuse osakond
UPOV	Rahvusvaheline Uute Taimesortide Kaitse Liit
VEO	Välissuhete- ja eurokoordinatsiooni osakond
VTA	Veterinaar- ja Toiduamet
VTL	Veterinaar- ja Toidulaboratoorium
WTO	Maailma Kaubandusorganisatsioon
ÕO	Õigusosakond
ÜPP	ühine põllumajanduspoliitika
ÜPT	ühtne pindalatoetus

Sissejuhatus

Põllumajandusministeeriumi valitsemisala arengukava (edaspidi arengukava) eesmärk on kujundada ühiskonnas ühtne arusaam valitsemisala tegevuseesmärkidest ning nende saavutamiseks vajalikest rakendusmeetmetest. Arengukava sätestab Põllumajandusministeeriumi ja tema valitsemisala riigiasutuste ühised strateegilised eesmärgid, nende täitmiseks vajalikud ressursid valdkondade kaupa ning on aluseks nii riigieelarve strateegia, iga-aastaste tegevuskavade kui valitsemisala riigiasutuste arengukavade koostamisele. Arengukava koostamisel on arvestatud Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi ja lähtunud teiste seas riigi konkurentsivõime tõstmise ning säästva ja jätkusuutliku arengu strateegilistest arengukavadest. Arengukava on koostatud, lähtudes Vabariigi Valitsuse 13. detsembri 2005. a määrusest “Strateegiliste arengukavade liigid ning nende koostamise, täiendamise, elluviimise, hindamise ja aruandluse kord” (RT I 2005, 67, 522).

Põllumajandusministeeriumi haldusala võib tinglikult jaotada kolmeks põhi-tegevusvaldkonnaks: toiduohutus, taimetervis ning loomade heaolu ja tervishoid; maaelu, põllumajandus ja toiduainetetööstus ning kalandus. Varem neljanda tegevusvaldkonnana teaduse- ja arenduse tegevusvaldkond on uuendusena integreeritud kõigi kolme eelpoolnimetatud tegevusvaldkonnaga. Käesolev arengukava sisaldab tegevusvaldkonnapõhiselt allvisioone, hetkeolukorra analüüsi, eesmärgi, mõõdikuid ja indikaatoreid (andmehaldurid on märgistatud tärniga vastava üksuse lühendiga), meetmeid, tegevusi ning nende vahetuid tulemusi.

Toiduohutuse, taimetervise ning loomade heaolu ja tervishoiu valdkonnal on oluline roll inim- ja loomatervise ning ohutu elukeskkonna tagamisel ning ka majanduskasvu ja konkurentsivõime suurendamisel põllumajanduses. Seetõttu on käesoleva arengukava vastavas peatükis käsitletud nimetatud valdkonnas kavandatavaid tegevusi, mille eesmärk on tagada ohutu toit, loomade heaolu ja tervis, ohutu keskkond ning põllumajandussaaduste ja tootmissisendite nõuetekohasus.

Teatavasti on Eestil Euroopa Liidu liikmesriigina võimalus osaleda ka ühenduse maaelu ja kalanduspoliitikas ning saada osa Euroopa Liidu eelarvest vastavate tegevusvaldkondade arengu toetusteks. Sellest tulenevalt on antud valitsemisala arengukavas käsitletud mõlemates nimetatud valdkonna arengukavades kavandatavaid tegevusi. (Nii EL struktuurfondide 2007-2013 maaelu, kui kalanduse arengukava meetmete nimikiri on lisatud käesoleva dokumendi lisadesse 3 ja 4). Seega sõltub antud valitsemisala arengukava rakendatavus nii riigi eelarvevahenditest kui Euroopa Liidu eelarvest kaasfinantseeritavate programmide rahastamisest.

Riigi kohustus on muuhulgas tagada EL õiguses nõutud pädevate asutuste jätkusuutlikkus ja neile seadusega pandud ülesannete nõuetekohane täitmine, millest sõltub oluliselt nii riskide ohjamine kui konkurentsivõime tagamine. Oluline nimetatud ülesannete täitmisel on kindlustatus nõuetekohase laboriteenuse ja rakenduslike teadusuuringutega.

Põllumajandusministeeriumi valitsemisala arengukava koostamine ja koordineerimine toimub Põllumajandusministeeriumi kantsleri juhtimisel. Nii arengukava koostamise eeltöö kui selle täiendamise sisuettepanekud tehakse vastavate asekanterite eestvedamisel tegevusvaldkondade põhistes töögruppides, kuhu on kaasatud ka Põllumajandusministeeriumi allasutuste esindajad. Arengukava eesmärkide saavutustaset hinnatakse vastavalt mõju-, tulemus-, ja väljundindikaatorite põhjal iga aasta algul, milledest tulenevalt täiendatakse ka arengukava. Põllumajandusministeeriumi valitsemisala arengukava kinnitab põllumajandusminister.

Põllumajandusministeeriumi valitsemisala arengukava 2013-2016 olulisemad uuendused võrreldes Põllumajandusministeeriumi valitsemisala arengukavaga 2012-2015 ja nende peamised põhjused:

Põllumajandusministeeriumi kantsleri eestvedamisel uuendati Põllumajandusministeeriumi valitsemisala arengukava 2013-2016 oluliselt võrreldes Põllumajandusministeeriumi valitsemisala arengukavaga 2012-2015.

Olulisemate muudatuste peamisteks põhjusteks oli:

- Valdkondade meetmepõhise ülesehituse ühtlustamine. Toiduohutuse, taimetervise ning loomade heaolu ja tervishoiu valdkonna varasem haldustegevuspõhine ülesehitus (N. õigusloome, järelevalve) muudeti sarnaseks teiste valdkondadega, sektori eesmärgipõhiseks (N: ohutu toit, terve loom jne);
- Varasemalt eraldi valdkonnana kajastatud Teadus- ja arendustegevuse valdkond integreeriti taas kõigi kolme tegevusvaldkonnaga parema sidususe eesmärgil;
- Arengukava parem rakendatavus ministeeriumis loodavas tööplaani infosüsteemis, mille tulemusena lisati uus detailsusaste - tegevussuund.
- EL tuleviku suundumuste parem integreeritus arengukavas uuel programmiperioodil;
- Uute valdkondade strateegiliste juhtide (muudatused alates 1. jaan 2012) otsene kaasatus uuendatud strateegia kavandamisel;
- Eesmärkide ja meetmete konkreetsem omavaheline sidustatus - varasemalt täitsid määratletud meetmed kõiki valdkonna eesmäärke ;
- Uuendusena on lisatud ka meetmete saavutamistaset mõõtvad indikaatorid. Arvestatud on riiklike suunistega, kus eesmärki mõõdab mõjuindikaator, meetet tulemusindikaator ja tegevusi väljundindikaator.
- Arengukavast otsustati sellel aastal erandina välja jätta Organisatsiooni arenduse tegevusvaldkonna kajastatus, mis lisatakse arengukavale taas järgmise aasta arengukava uuendamisel, kui ka see on läbinud põhjalikuma analüüsi uuendusteks.

Arvestades muudatuste hulka on arengukavade erinevustest parema ülevaate saamiseks lisatud 2012-2015 arengukava ja 2013-2016 arengukava meetmete kavad käesoleva dokumendi lisadesse.

Põllumajandusministeeriumi valitsemisala ja selle põhifunktsioonid

Põllumajandusministeerium tegutseb Vabariigi Valitsuse 30. juuli 2004. a määruse nr 264 [Põllumajandusministeeriumi põhimäärus](#) alusel ning on valitsusasutus, mis täidab seadusest tulenevaid ja Vabariigi Valitsuse poolt seaduse alusel antud ülesandeid oma valitsemisalas. Põhimääruse kohaselt kuulub **Põllumajandusministeeriumi valitsemisalasse** maaelu poliitika, põllumajanduspoliitika, kalanduspoliitika kalamajandust puudutava osa ja põllumajandustoodete kaubanduspoliitika kavandamine ja elluviimine, toidu ohutuse ja nõuetekohasuse tagamise korraldamine, loomatervise ja -kaitse ning taimetervise ja -kaitse alase tegevuse koordineerimine, põllumajandusteadus- ja arendustegevuse ning põllumajandushariduse korraldamine ja vastavate õigusaktide eelnõude koostamine.

Põhimäärusest tulenev ministeeriumi tegevuse eesmärk:

Luaa tingimused Eesti maaelu, põllu- ja kalamajanduse jätkusuutlikuks ja mitmekesiseks arenguks, tagada ohutu ja nõuetekohane toit ja sööt, hea loomatervise ja -kaitse ning taimetervise ja -kaitse alane olukord maaelu-, põllumajandus- ja kalanduspoliitika väljatöötamise, elluviimise ja tulemuste hindamise ning toiduohutuse, loomatervise ja -kaitse ning taimetervise ja -kaitse nõuete väljatöötamise ja rakendamise korraldamise kaudu.

Põhimäärusest tulenevad ministeeriumi põhiülesanded:

- 1) arengukavade väljatöötamine, nende rahastamise ja elluviimise korraldamine ning hindamine;
- 2) koostöö arengukavade väljatöötamisel teiste ministeeriumidega;
- 3) õigusaktide eelnõude väljatöötamine, tagada nende vastavus põhiseadusele ja seadustele ning täita õigusaktidega määratud ülesanded;
- 4) rahvusvahelise koostöö korraldamine, Euroopa Liidu otsustusprotsessides osalemine.

Ministeeriumi juhib põllumajandusminister. Kantsler juhib ministeeriumi struktuuriüksuste, välja arvatud siseauditi osakonna tööd, koordineerib ministeeriumi valitsemisalas olevate valitsusasutuste ja ministeeriumi hallatavate riigiasutuste tegevust ja korraldab ministeeriumi asjaajamist. Kantsler juhib vahetult asekanterite tööd. Ministeeriumi koosseisus on toiduohutuse- ja kalanduspoliitika asekanterleri, põllumajandus- ja maaelupoliitika asekanterleri ning välissuhete ja arenduse asekanterleri ametikoht. Osakondade tööd juhivad osakonnajuhatajad, kes tagavad osakondadele pandud ülesannete õiguspärase, täpse ja tähtaegse täitmise. Osakondade koosseisu võivad kuuluda vastavalt osakonna põhimäärusele bürood. Ministeeriumi struktuuri kuuluvad väljaspool struktuuriüksusi ministri nõunikud ja ministeeriumi nõunikud. Ministri nõunikud alluvad vahetult ministrile, kes nimetab nad ametisse ja vabastab ametist. Ministeeriumi nõunikud alluvad vahetult kantslerile, kes nimetab nad ametisse ja vabastab ametist. Ministri nõuniku ja ministeeriumi nõuniku ülesanded ja alluvus määratakse nõuniku ametijuhendiga, mille kinnitab minister või kantsler.

Põllumajandusministeeriumi osakonnad ja nende põhiülesanded:

Põhiosakonnad:

- 1) Maaelu arengu osakond – põhiülesanne on kavandada ja ellu viia maaelu poliitikateesmärgiga tõsta maapiirkonna majandustegevuse konkurentsivõimet ja arendada elukeskkonda.
- 2) Kalamajandusosakond – põhiülesanne on kavandada ja ellu viia kalanduspoliitikat eesmärgiga arendada kalamajandust ja tõsta selle konkurentsivõimet.
- 3) Kaubanduse ja põllumajandussaadusi töötleva tööstuse osakond – põhiülesanne on kavandada ja ellu viia põllumajandustoodete kaubanduspoliitikat eesmärgiga arendada turgu ja tõsta põllumajandustooteid töötleva tööstuse konkurentsivõimet.
- 4) Põllumajandusturu korraldamise osakond – põhiülesanne on kavandada ja ellu viia põllumajanduspoliitikat eesmärgiga tõsta põllumajanduse konkurentsivõimet, suurendada selle turule orienteeritust, et tagada põllumajandustootmise jätkusuutlikkus.
- 5) Toiduohutuse osakond – põhiülesanne on kavandada arengusuunad toiduohutuse, loomatervise ja –kaitse, põllumajandusloomade aretuse, taimekaitse, taimetervise, sordikaitse, seemne- ja taimse paljundusmaterjali, mahepõllumajanduse, väetiste kasutamise ja sööda tootmise valdkonnas.
- 6) Teadus- ja arendusosakond – põhiülesanne on välja töötada ministeeriumi tegevusvaldkonnas riiklikke teadus- ja arendusprogramme ning korraldada nende täitmine. Lisaks on osakonna ülesandeks kavandada ja ellu viia abinõud nõuandesüsteemi ja põllumajandusmuuseumide töö arendamiseks ning põllumajandushariduse ja põllumajandustootja asendamise poliitika väljakujundamises.

Tugiosakonnad:

- 7) Siseauditi osakond – Osakonna põhiülesanne on teostada siseauditeid ministeeriumis ja ministeeriumi valitsemisala asutustes, et anda sõltumatu hinnang nende tegevuse seaduslikkuse, sihipärasuse, säästlikkuse, tõhususe, mõjususe ja sisekontrollisüsteemi toimimise kohta, koordineerida ministeeriumi ja ministeeriumi valitsemisala siseauditi tööd ning teha ettepanekuid sisekontrollisüsteemide täiustamise kohta.
- 8) Personaliosakond – põhiülesanne on korraldada ja koordineerida ministeeriumi ja tema valitsemisala riigiasutuste personalitööd ja koolitustegevust.
- 9) Õigusosakond – põhiülesanne on koordineerida ministeeriumi õigusloomet, osaleda õigusaktide eelnõude väljatöötamises, tagada väljatöötatavate õigusaktide eelnõude omavaheline seostatus ning vastavus põhiseadusele ja seadustele, korraldada õigusaktide eelnõude menetlemist ja Vabariigi Valitsusele esitamist, ministeeriumile kooskõlastamiseks esitatud eelnõude kooskõlastamist ja ministeeriumi esindamist kohtuorganites ning nõustada ministeeriumi õigusküsimustes.
- 10) Välissuhete ja eurokoordinatsiooni osakond – põhiülesanne on korraldada ja koordineerida ministeeriumi ja tema valitsemisala tegevust Euroopa Liidu otsustusprotsessis ja rahvusvahelises koostöös osalemisel, koordineerida välisabi projektide ettevalmistamist ja kontrollida nende täitmist.
- 11) Haldusosakond – põhiülesanne on korraldada ja koordineerida ministeeriumi ja tema valitsemisala asjaajamist, ministeeriumi valitsemisel oleva riigivara haldamist ja arvestust, riigihankeid, infotehnoloogia haldamist ja arendamist,

üldist kriisireguleerimist, riigi tegevusvarude soetamist ja hoidmist, korraldada riigisaladuse kaitse alast tegevust ning pidada arhiivi.

12) Avalike suhete osakond – põhiülesanne on teavitada avalikkust ministeeriumi tegevusest.

13) Finantsosakond – põhiülesanne on korraldada ja koordineerida ministeeriumi ja tema valitsemisala eelarvestamist, raamatupidamisarvestust ja finantsaruandluse koostamist.

Põllumajandusministeeriumi valitsemisala asutused:

Ministeeriumi valitsemisalas olevate valitsusasutuste ja ministeeriumi hallatavate riigiasutuste pädevus ministeeriumi valitsemisalas olevate ülesannete täitmisel on sätestatud nende põhimäärustes. Kokku on haldusalas 12 allasutust. 2010. aastal on läbiviidud ümberkorralduste tulemusena valitsemisalas on loodud uus allasutus Põllumajandusamet, mis ühendab endas endist Taimetoodangu Inspeksiooni, 13 piirkondlikku maaparandusbürood ning Maaparanduse Ehitusjärelvalve- ja Ekspertiisibürood.

Põllumajandusministeeriumi valitsusasutusteks on :

- **Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet** (koosseisus regioonide osakond, kuhu kuulub 7 regionaalset bürood);
- **Veterinaar- ja Toiduamet** (koosseisus 15 veterinaarkeskust kohalike asutustena);
- **Põllumajandusamet** (koosseisus 15 keskust).

Põllumajandusministeeriumi hallatavad riigiasutused on:

- Jõudluskontrolli Keskus,
- Põllumajandusuuringute Keskus (koosseisus 1 katsejaam ja 2 katsekeskust)
- Veterinaar- ja Toidulaboratoorium (koosseisus 3 piirkondlikku laborit),
- Maamajanduse Infokeskus,
- Eesti Maaviljeluse Instituut,
- Jõgeva Sordiaretuse Instituut,
- Eesti Põllumajandusmuuseum,
- Eesti Piimandusmuuseum,
- C. R. Jakobsoni Talumuuseum.

Riigiosalusega aktsiaselts:

- AS Vireen

Riigi asutatud eraõiguslik juriidiline isik, mille asutajaõiguste teostaja on Põllumajandusministeerium:

- Maaelu Edendamise Sihtasutus

Põllumajandusministeeriumi valitsemisala strateegilised alused

Põllumajandusministeeriumi valitsemisala MISSIOON on:

Tagame konkurentsivõimelise põllumajandus- ja kalandussektori ning aitame kaasa maapiirkondade arengule!

Põllumajandusministeeriumi valitsemisala VISIOON on:

Eestis on elujõuline konkurentsivõimelise põllu- ja kalamajandusega maapiirkond, mis tagab ohutu toidu ja tarbijate rahulolu.

Põllumajandusministeeriumi valitsemisala põhitegevusvaldkonnad:

1) Toiduohutus, taimetervis ning loomade heaolu ja tervishoid

Alavisioon: Terve inimene, terve ja kaitstud loom, ohutum keskkond.

2) Maaelu, põllumajandus ja toiduainetetööstus

Alavisioon: Kõrge elukvaliteediga jätkusuutlik maaelanikkond.

3) Kalandus

Alavisioon: Kõrge elukvaliteediga jätkusuutlik kalurkond.

Põllumajandusministeeriumi valitsemisala tugitegevusvaldkond:

5) Valitsemisala organisatsiooni arendamine

Alavisioon: Riiklikult ja rahvusvaheliselt tunnustatud administratsioon, kes suudab täita partnerite kaasabil püstitatud strateegilisi eesmärke.

Valitsemisala strateegilised siseriiklikud alused:

- Säästev Eesti 21;
- Riigi eelarvestrateegia 2012-2015;
- Stabiilsusprogramm 2011;
- Vabariigi Valitsuse programm 2011-2015 ning selle rakendusplaan
- Eesti 2020 Konkurentsivõime kava;
- [Eesti maaelu arengu strateegia 2007-2013](#);
- Eesti maaelu arengukava 2007-2013;
- [Eesti Kalanduse Strateegia 2007-2013](#);
- Eesti Kalandusfondi 2007-2013 rakenduskava;
- [Biomassi ja bioenergia kasutamise edendamise arengukava aastateks 2007-2013](#);
- Eesti Mahepõllumajanduse arengukava 2007-2013;
- Eesti põllumajandusteaduste arengukava aastateks 2007-2013 ja selle rakendusplaan;
- Põllumajanduskultuuride geneetilise ressursi kogumise ja säilitamise arengukava aastateks 2007-2013 ja selle rakendusplaan;
- Riiklik programm „Sordiaretusprogramm aastatel 2009-2019“;
- Riiklik programm "Põllumajanduslikud rakendusuringud ja arendustegevus aastatel 2009-2014";
- Tegevuskava "Tööjõuressursi arendamine maamajandussektoris aastatel 2009 - 2013";
- "21. sajandi Eesti muuseumid. Arengu põhisuunad 2006–2015".

Vabariigi Valitsuse prioriteedid:

- **Valitsussektori eelarve ülejäägi saavutamine.**
- **Positiivne iive** (Eesti rahvast peab saama kasvav rahvas).
- **Tootlikkuse kasv 73%-ni Euroopa Liidu keskmisest** aastaks 2015.
- **Aastaks 2020 kriisieelse tööhõive taseme saavutamine.** Selleks kavandatakse 2015 aastal jõuda 72% tööhõive määrani, vanusegrupis 20-64 aastat.
- **Põhihariduse või madalama haridustasemega mitteõppivate noorte osakaalu vähendamine** 18-24 vanusegrupis 11%-ni aastaks 2015.
- **Tervena elatud eluea kasv** (aastaks 2015 meestel 57,1 ja naistel 62 eluaastat).
- **Kasvuhoonegaaside heitkoguse hoidmine 2010. aasta tasemel** (või alla miljoni tonni aastas).

Riigi eelarvestrateegia 2013-2016 põhiselt kuuluvad Põllumajandusministeeriumi valitsemisala tegevused peamiselt Maaelu ja regionaalarengu poliitika valdkonda, mille põhieesmärkideks on:

1. Terviklik ja regionaalselt tasakaalustatud areng, mis tugineb piirkondade arengueeldustele ja eripäradele.
2. Maapiirkondade elukvaliteet on paranenud ning hästi tasustatud töökohtade arv kasvanud.

Põllumajandusministeeriumi põhiindikaatoriks on „Netolisandväärtuse juurdekasv aastas keskmiselt tööjõu ühiku kohta (eelnenud aastaga võrreldes) põllumajanduses, %.¹ Allikas: FADN. Vastutajad PM (SIM, MKM)

---

¹ Käesolevas arengukavas indikaator eesmärgile 2.1 Tagada elujõuline toidutootmine (märgistatud sinise raamiga).

1. Tegevusvaldkond: Toiduohutus, taimetervis ning loomade heaolu ja tervishoid.

Tegevusvaldkonna arenguvision:

Terve inimene, terve ja kaitstud loom, ohutum elukeskkond!

1.1 Tegevusvaldkonna kirjeldus

Üldistatud lühiülevaade kogu tegevusvaldkonna põhiolemusest

Põllumajandusministeeriumi valitsemisalas olev toiduohutuse, taimetervise ning loomade heaolu ja tervishoiu tegevusvaldkond hõlmab toiduohutuse, loomatervise, veterinaarpraksise, loomakaitse, põllumajandusloomade aretuse, taimetervise, taimekaitse, sortide registreerimise ja sordikaitse, seemne ja taimse paljundusmaterjali tootmise ja turustamise, väetiste ja sööda käitlemise, mahepõllumajanduse ning aiandustoodete kvaliteedi valdkonna korraldamist ning nende nõuetele vastavuse riikliku järelevalve teostamist.

Loend tegevusvaldkonna lähiaja olulisematest suundumustest:

1. Tagada kogu valdkonnas korrapärane, riskidest lähtuv, asjakohase sagedusega ning tõhus ja tulemuslik järelevalve;
2. Tõhustada kogu valdkonnas riskide hindamise, juhtimise ja teavitamise süsteemi;
3. Tõsta elanikkonna teadlikkust toiduohutusest, loomade tervishoiust, loomaheaolualasest olukorrast ja taimetervisest;
4. Olemasoleva loomsete kõrvalsaaduste käitlemise süsteemi jätkusuutlikkuse analüüs ja vajadusel selle täiendamine;
5. Tõsta materiaal-tehnilist valmisolekut ulatuslike loomataudide ja ohtlike taimekahjustajate tõrjel ning tagajärgede likvideerimisel, tagada valmisolek ohu olukordadeks;
6. Valdkonna järelevalve kvaliteedijuhtimiskontseptsiooni loomine ja rakendamine;
7. Taimetervise valdkonna uuele režiimile üleminek tagada ohutu ja nõuetekohane taimetervise olukord Eestis;
8. Referenttegevuse ühtse kontseptsiooni loomine, sealhulgas ametlike ja referentlaboratooriumite jätkusuutlikkuse tagamine;
9. Valdkondlike koostöövõrgustike loomine ja koostöö arendamine;
10. Soodustada tootjate ja töötajate poolt hea tava juhendite väljatöötamist;
11. Seemnemajanduse arengukava väljatöötamine;
12. Taimekaitsevahendite säästva kasutamise tegevuskava koostamine;
13. Põllumajandusteaduste kvaliteedi ja mahu tõstmine ning teadusinfo kättesaadavuse parandamine;
14. Põllumajandusteaduste arengukava väljatöötamine;
15. Nõuandesüsteemi arendamine, info kvaliteedi parandamine.

Ülevaade tegevusvaldkonna arenguga enim seotud struktuurüksustest (allasutused, PM osakonnad)

Tegevusvaldkonna õigusaktide väljatöötamise ja tegevuste koordineerimise eest vastutavad Põllumajandusministeeriumi toiduohutuse osakond ning teadus- ja arendusosakond. Lisaks ministeeriumile tegelevad antud tegevusvaldkonna eesmärkide saavutamiseks Veterinaar- ja Toiduamet, Veterinaar- ja Toidulaboratoorium, Põllumajandusamet, Põllumajandusuuringute Keskus, Jõudluskontrolli Keskus, Jõgeva Sordiaretuse Instituut, Eesti Maaviljeluse Instituut ja AS Vireen.

Veterinaar- ja Toiduamet (*edaspidi VTA*) planeerib ja korraldab veterinaartegevust, söödaohutust, toiduohutust, põllumajandusloomade aretust, turukorraldust ja mahepõllumajandust reguleerivate õigusaktide täitmiseks vajalikke tegevusi ja teostab järelevalvet valdkonna reguleerimiseks sätestatud nõuete täitmise üle. VTA eesmärgiks on tagada tarbijaskonnale ohutu toidu käitlemine, ära hoida ja likvideerida loomade nakkushaigusi, kaitsta inimest loomadega ühiste ja loomade kaudu levivate haiguste eest, kaitstes samas loomi nende tervist ja heaolu ohustada võiva inimesepoolse tegevuse või tegevusetuse eest, ning tagada põllumajandusloomade jõudlusvõime ja geneetilise väärtuse suurenemine ning genofondi säilimine ja loomakasvatuse majanduslik tasuvus.

Kokku on VTAs 344 teenistujat, neist 80 töötab keskasutuses ja 234 maakondlikes veterinaar keskustes ning 30 piiripunktides. Neile lisandub 114 volitatud veterinaararsti. Oma tegevuses kasutab VTA veterinaarkorralduse seaduse, toiduseaduse ja söödaseaduse alusel volitatud laboratooriumide teenuseid, kuid valdavalt analüüsitakse järelevalve käigus võetud proove **Veterinaar- ja Toidulaboratooriumis** (*edaspidi VTL*).

Põllumajandusamet (*edaspidi PMA*) planeerib ja korraldab seaduses määratud ülesannete täitmist ja riiklikku järelevalvet taimetervise, taimekaitsevahendite, mahepõllumajanduse, aiandustoodete, väetiste, seemne ja paljundusmaterjali, sortide registreerimise ja sordikaitse, tuulekaera ning maaparanduse valdkonnas. Oma ülesandeid täites teeb PMA koostööd Tarbijakaitseameti, Keskkonnateabe Keskuse, Keskkonnaametiga, Põllumajanduse Registreerimise ja Informatsiooni Ametiga, Maksu- ja Tolliameti jpt asutustega.

Kokku on PMAs 234 teenistujat ja töötajat, neist 65 töötab keskasutuses ja 169 maakonnakeskustes, kellest omakorda 23 töötab piiripunktides. Neile lisandub 10 volitatud põldtunnustajat.

Järelevalveks vajalike laborianalüüside ja uuringutega kindlustab PMA-d valdavalt **Põllumajandusuuringute Keskus** (*edaspidi PMK*), kes lisaks viib läbi ka sortide registreerimise, kaitse alla ja sordilehte võtmise ning sertifitseerimise järelkontrolli põldkatsed.

Loomseid kõrvalsaadusi kogub ja töötleb **AS Vireen** (*endise ärinimega Loomsete Jäätmete Käitlemise AS*). Vireen osaleb EL õigusaktide täitmisel: määrus 1069/2009 ja määrus 1857/2006 (art 16 loomakasvatuse sektori toetus) ning direktiiv 98/2008 (jäätmed). Eestis ei ole teist loomsete kõrvalsaaduste käitlejat, kelle tootmisvõimused võimaldaks kahjutustada riigis tekkivad loomsete kõrvalsaaduste kogused. AS Vireen tegevuse kaudu riigi äriühinguna tagatakse ühenduse õigusaktide täitmine ja teenuste ühetaoline kättesaadavus põllumajandustootjatele ning toiduainetööstusele, samuti

lihtne jälgitavus veterinaarametkonnale ning riiklike eraldiste otstarbekas kasutamine tootjate kulude osalisel hüvitamisel.

Loend tegevusvaldkonna reguleerimisele ja arengule kaasaaitavatest olulisematest õigusaktidest ja arengukavadest.

Peamisteks valdkonda reguleerivateks seadusteks on toiduseadus, veterinaarkorralduse seadus, loomatauditõrje seadus, loomakaitseseadus, põllumajandusloomade aretuse seadus, loomade ja loomsete saadustega kauplemise ning nende impordi ja ekspordi veterinaarjärelevalve seadus, alkoholiseadus, taimekaitseseadus, söödaseadus, mahepõllumajanduse seadus, taimede paljundamise ja sordikaitse seadus, väetiseseadus, hädaolukorra seadus ning maaelu ja põllumajandusturu korraldamise seadus. Kaudselt reguleerivad muuhulgas valdkonda välisriigis omandatud kutsekvalifikatsiooni tunnustamise seadus, kutseadus, Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika rakendamise seadus, täiskasvanute koolituse seadus, teadus- ja arendustegevuse korralduse seadus, kutseõppasutuse seadus ja ülikooliseadus. Lisaks reguleerivad valdkonda otsekohalduvad Euroopa Liidu õigusaktid. Tegevusvaldkonna kohta on välja töötatud situatsiooniplaanid kriisiolukordade ohjamiseks ja tegevuste koordineerimiseks.

1.2 Hetkeolukorra analüüs

Toiduohutus, loomade heaolu ja tervishoid ning taimetervis on olulised tegurid inimeste ja loomade hea tervisliku seisundi, tootmise jätkusuutlikkuse ning ohutuma keskkonna ja Eesti ettevõtjate ekspordivõimekuse tagamiseks. **Võrreldes teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega on Eesti elanike keskmine oodatav eluiga madalam ning suremuse ja haigestumuse näitajad kõrgemad.** Kõnealuste näitajate halvenemisel võib ohtu sattuda Eesti riigi jätkusuutlik areng. Inimese hea tervisliku seisundi tagamiseks on ühtviisi tähtis nii ohutu ja kvaliteetse toidu kättesaadavus kui ka võimalus teha teadlikke toitumisvalikuid. Samuti on oluline tegur ohutu ja kvaliteetse sööda olemasolu loomade hea tervisliku seisundi ning inimesele ohutu loomse toidu tagamisel. Ohutuma keskkonna kindlustab muuhulgas taimekaitse nõuete järgimine ning põllumajanduses kasutatavate tootmissisendite nõuetekohasus. Taimetervisel töhus järelevalve hoiab ära keskkonnale ja põllumajandusele olulist majanduslikku kahju põhjustavate ohtlike taimekahjustajate sissetoomise ja leviku ning loob eeldused ekspordiks.

Üheks suurimaks väljakutseks antud valdkonnas on endiselt Eesti ekspertidele parema võimaluse loomine, et nad saaksid Euroopa Liidu otsustusprotsessis osalemisel senisest enam tugineda vastavatele riskihindamiste tulemustele, eksperthinnangutele ja teaduslikele uuringutele. **Senine ebapiisav rahastamine võimalike erikspertide kaasamiseks ning vajalike andmete kogumiseks on raskendanud eksperthinnangute saamist Eesti seisukohtade kujundamiseks** nii rahvusvaheliste organisatsioonide, nagu Maailma Loomaterviselise Ameti (OIE), Codex Alimentarius' e (FAO), Rahvusvahelise Taimekaitsekonventsiooni (IPPC) ja selle raames tegutseva regionaalse Euroopa ja Vahemeremaade Taimekaitseorganisatsiooni (EPPO), Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) ja Rahvusvahelise Uute Taimesortide Kaitse Liidu (UPOV) reeglistike kui ka Euroopa Liidu õigusaktide väljatöötamisel. **Järjepidev andmetekogumine ja nende analüüs valdkonnas hetkeolukorrast ülevaate saamiseks on ülimalt vajalik selle alusel edasiste vajalike meetmete planeerimiseks või seisukohtade kujundamiseks.** Tegemist on valdkondadega, kus õigusaktidest tulenevate nõuete täitmine mõjutab otseselt nii inimese ja looma tervist ja heaolu, riigi taimetervislikku ja keskkonnaseisundit kui tarbija rahulolu ning kus järelevalvesuutlikkus mõjutab oluliselt ettevõtjate konkurentsi- ja ekspordivõimekust. Viimaste aastate eelarvekärped ja hinnatõusud koos uute ülesannete järjepideva lisandumisega on viinud olukorrani, kus **pädevatele asutusele pandud kohustuste täitmine, s.h. järelevalve teostamine, vajalik mahus ei ole enam võimalik.**

Valdkonnas on saavutatud järjepidevus toiduohutuse ning loomade tervishoiu ja taimeterviselise seireprogrammide osas, mida korraldatakse saaste- ja jääkainete, zoonooside, lisaainete, taimekaitsevahendite jääkide, mükotoksiinide, dioksiinide ja dioksiinilaadsete polüklooritud bifenüülid ning ohtlike taimekahjustajate avastamiseks. **Loomataudide tõrjumiseks on koostatud taudipõhised tõrjeprogrammid, ohtlike kahjustajate leviku tõkestamiseks situatsiooniplaanid.**

Viimaste aastate eelarvekärbete tõttu on olulisel määral vähenenud toidu keemiliste ja bioloogiliste ohtude hindamiseks vajaliku seire maht nii uuritavate näitajate kui ka proovide arvu osas. Samuti ei ole algatatud uusi seireid nendes

valdkondades, kus piirnormid puuduvad, kuid teaduslike andmete põhjal võib eeldada riski inimese tervisele. Seetõttu **ei paku seireprogrammid hetkel piisavat informatiivset taustmaterjali riigisisestele otsustele ja õigusaktidele** ega võimalda seista Eesti tarbijate ja käitlejate huvide eest Euroopa Liidu õigusloomeprotsessis

Et kaasa aidata kvaliteetsemale õigusaktidega kehtestatud nõuete täitmise järelevalvele, **on tõhustatud nii järelevalveametnike erialast väljaõpet kui ka järelevalvesüsteemi auditite läbiviimist. Samas on tingituna palgatasemest järjest keerulisem motiveerida kogenud ametnikke tööd jätkama, nagu ka uute töötajate leidmine.** Järjest enam on pööratud tähelepanu riskipõhisele planeerimisele ja valdkonna järelevalve tulemuslikkusele ning valdkonna spetsiifikast tulenevate riskide maandamisele.

Tulenevalt võimalikest epideemiatega ning loomataudide ja ohtlike taimekahjustajate leviku puhangutest peame me **Eesti jätkusuutliku arengu tagamiseks valmis olema ka võimalikeks kriisiolukordadeks.** Võimalused nende levikuks Eestisse on võrreldes varasema perioodiga seoses maailma kaubanduse globaliseerumisega tunduvalt suurenenud, millele reageerimiseks on vajalik tagada tõhus toidujärelevalve, loomade tervise ja taimetervise eest vastutavate institutsioonide valmisolek. Lisaks tuleb **oluliselt enam tähelepanu pöörata ühiskonna teadlikkuse tõstmisele toiduohutusest, loomade tervishoiust, loomade heolust ja taimetervisest.** Samas ei taga olemasolev õiguslik baas ja **tõrjekulude kompenseerimise skeem** kindlust **ohtlike kahjustajate** leviku tõkestamiseks vajalike meetmete nõuetekohaseks rakendamiseks.

Tegevusvaldkonna edukaks arenguks on **vajalik jätkata järelevalvesüsteemi ja laboratooriumiteenuste arendamist ja tõhustamist,** teiste seas tagada kaasatud ametnike (nii õigusloome kui järelevalvega tegelevate) pädevus, parandada info kogumise ja analüüsimise korraldust, sihtgruppide pidevat ja ennetavat teavitamist ning seotud huvigruppide kaasamist (läbi esindusorganisatsioonide). Üheks abinõuks on tegevusvaldkonna edendamiseks seotud haldusala asutuste (PMA, VTA, VTL, PMK, PRIA) haldussuutlikkuse tõstmine, mis on aga rahaliste vahendite nappusest tingituna jõudmas olukorda, kus neil asutustel ei ole võimalik tagada jätkusuutlikkust ja täita pidevalt lisanduvaid ülesandeid. Probleemiks on ametnike alamotiveeritus, mille peamiseks põhjustajaks on madal tasustamine. Järelevalveks vältimatu laboratooriumiteenuse kindlustamise oluliseks eelduseks on oma vastutuse teadvustamine. Samas seab rahaliste vahendite nappus ohtu nii kvaliteedi-, arendus- ja referentstegevuse kui ka laborite sisseseade ja aparatuuri töökindluse tagamise.

Valdkonna olukorda iseloomustab hetkel siiski võimalustest lähtuvalt hästikorraldatud järelevalvesüsteem ja seda toetav nõuetele vastav laboratooriumite võrgustik, mis võimaldab hoida kontrolli all loomataudide ja taimekahjustajate levikut ning annab tarbijale kindluse ostetava toote ja tarbitava toidu ohutuse ja kvaliteedi kohta.

1.2.1 Eestis toodetava ja tarbitava toidu ohutus ning tarbija informeeritus

Toiduohutuse tagamisega seotud nõuded on enamasti Euroopa Liidus ühtsed ja riigisiselt reguleeritud valdkondi on aina vähem. Seega on oluline põhjendatud, eelkõige riskihindamise tulemustele tuginevate Eesti seisukohtade ettevalmistamine,

ekspertide osalemine EL otsustusprotsessis ja koostöö liikmesriikidega normide väljatöötamise algusest kuni rakendusküsimuste lahendamiseni.

Toidualaste õigusnormide üldiseid põhimõtteid ja nõudeid sätestava määruse 178/2002 läbivaks printsiibiks on, et toidu ja söödaga seotud õigusaktid peavad põhinema riskianalüüsil. Riskianalüüsi läbiviimiseks on vajalikud usaldusväärsed ja piisavad faktilise toitumise andmed ning andmed (s.h seiretulemused) toidus sisalduvate saasteainete, lisainete ja toidu koostise kohta. Toitumisharjumusi käsitlevate andmete puudumine ja seire ebapiisavus seavad tõsisesse ohtu teaduslikult põhjendatud hinnangute andmise selle kohta, milline on inimeste kokkupuude erinevate toidus sisalduvate ja terviseriske põhjustada võivate ainetega. Eelnevale lisaks ei ole võimalik Eesti huve Euroopa Liidu otsustusprotsessis põhjendatult kaitsta. Seega on **esmatähis viia läbi elanikkonna toitumisharjumuste uuringud ning tagada toiduohutuse seire järjepidevus ja areng, samuti alustada toidust teatud lisa- ja saasteainete saadavuse uuringute ning riskihindamistega .**

Viimane faktiline toitumise uuring viidi Eestis täiskasvanute seas läbi 1997. a. Laste osas pole sellist uuringut Eestis läbi viidud. **Seega puudub ajakohane, teaduslik ja esinduslik teave selle kohta, millised on Eesti inimeste toitumisharjumused ning sellise teabe saamiseks on planeeritud läbi viia rahvastiku faktilise toitumise uuring.** Põllumajandusministeerium on teinud aastaid koostööd Tervise Arengu Instituudiga (edaspidi TAI) faktilise toitumise uuringu ettevalmistamiseks, mille üheks tulemiks saab olema 2013. aastal läbiviidav laste toitumise uuring (Euroopa Toiduohutusameti (EFSA) kaasfinantseerimisel). Uuringu läbiviimiseks täiskasvanute sihtrühmas järgnevatel aastatel otsib TAI hetkel rahastamisvõimalusi.

Inimese hea tervisliku seisundi tagamiseks on ühtviisi tähtis nii ohutu ja kvaliteetse toidu kättesaadavus kui ka võimalus teha teadlikke toiduvalikuid. Tarbija teadlikkuse tõstmiseks on muuhulgas kavas rohkem tähelepanu **pöörata tarbijate teavitamisele saasteainetega seotud riskidest ning jätkata toidu märgistusealast teavitustööd.**

Eelnevalt viidatud saasteainete seire ja nendest teavitamise valdkonnas valmis 2011. a põllumajandusministeeriumi tellimusel eksperthinnang "Rannakalurite kokkupuute hindamine dioksiinide ja dioksiinilaadsete PCB-ga", mis oli aluseks dioksiinide ja dioksiinilaadsete PCB-de piinormide ülevaatamisel. Eksperthinnangu baasil koostati kala ja kalatoodete toidumissoovitused dioksiiniriski vähendamiseks. Benso(a)püreeni seire tulemuste põhjal koostati juhendmaterjal „Polütsükliilised aromaatsed süsivesinikud toidus ja nende vähendamise võimalused”, mis on avaldatud põllumajandusministeeriumi veebilehel. Edaspidi on kavas teravdatud tähelepanu alla võtta toidu nitraadisalduse teema.

Lisaks tarbija teavitamisele tuleb tähelepanu pöörata ka käitlejate teadlikkuse tõstmisele. Muuhulgas kavatakse soodustada ja toetada hea hügieenitava juhendite väljatöötamist.

1.2.2 Riigi toiduainete varu hädaolukorras

Põllumajandusministeeriumi kohustuseks on vastavalt hädaolukorra seadusele ja rahuaja riigikaitse seadusele moodustada riigi toiduvaru, et oleks tagatud ressursid hädaolukorra tagajärgede leevendamiseks või elutähtsa teenuse toimepidevuse katkestuse tagajärgede leevendamisel Eesti Vabariigi elanikele. Toiduvaru moodustamisel kui elutähtsa valdkonna vajaduste hindamisel on lähtutud sellest, et hädaolukorras peab olema tagatud elutähtsa valdkonna minimaalne toimimine. Eestis efektiivsemaks tegutsemiseks kriisisituatsioonides ning hädaolukorra tagajärgede leevendamisel või elutähtsa teenuse toimepidevuse katkestuse tagajärgede leevendamisel on vajalik riigi toiduainete tegevusvaru omamine.

Põllumajandusministeeriumi tellimisel tegi 2006. aasta sügisel Eesti Toitumisteaduste Selts uuringu "Toiduvajadus kriisi- ja hädaolukordades", millega anti soovitusel kriisiolukordades vajaliku toidu nomenklatuuri ja koguste kohta. Tulenevalt soovitatust alustas ministeerium 2006. aastal riigi toiduainete varu moodustamist sõlmides ettevõtjatega lepinguid, et kindlustada toiduainetega varustatust kriisi- ja hädaolukordades, mida ka jätkatakse edaspidi. Kriisi- ja hädaolukordades vajaminevad kogused elanikkonna vajaduste katmiseks teraviljatoodete, purgitoitude, pähklite, liha, kala, lastetoidude, maiustuste, vee ja muude jookide osas ei ole väga suured, kui need jagada regionaalselt üle Eesti, mida ettevõtted hoiustavad ja uuendavad ning ainult kriisiolukordade tekkimisel peaksid kindlustama ministeeriumi käsutusse andmise nende koguste väljaostmiseks.

Ministeeriumis on kasutusel kriisi- ja hädaolukordadeks vajaliku toidu nomenklatuuri ja koguste osas arvestuse pidamiseks vastav andmebaas, et lihtsustada tegevusvaru moodustamise, hoidmise, uuendamise, taastamise ja kontrollimisega ning aruandluse korraldamisega seotud tegevusi.

EKI viis Põllumajandusministeeriumi tellimisel 2010. aasta septembris-oktoobris läbi esindusliku perede (leibkondade) küsitlusuuringu "Toiduainete omavaru olemasolu majapidamistes ning elanikkonna toimetulekuoskused kriisi-, häda- ja eriolukorras", mis annab ülevaate elanikkonna majapidamistes toiduainete omavaru olemasolust ning elanikkonna toimetulekuoskustest hädaolukorras ning eriolukorras tegutsemiseks. Vastavat uuringut kasutavad erinevad ametkonnad elanikkonna ja ametkondade vaheline koostöö arendamiseks, et kaotada ära olemasolevad probleemkohad riigi toiduainete varu planeerimisel ja kasutamiseks võtmisel ning edaspidiste uuringute ja juhiste koostamisel.

1.2.3 Loomade tervislik seisund

EL Loomatervishoiustrateegia aastateks 2007–2013 „Haiguste ennetamine on parem kui ravi” (edaspidi strateegia) rakendamiseks on kokku lepitud strateegia programmdokument, mis sisaldab kõiki tegevusi detailsemalt, andes iga tegevuse kohta tähtsamatele etappide teetähised, strateegiaga hõlmatud organisatsioonid ja orienteeruvad tähtajad tegevuste lõpetamise kohta. Ühe olulisema tegevusena alustas Euroopa Komisjon 2011. a loomatervise- alase seadusepaketi väljatöötamist analoogiliselt EL toiduseadusega ning paralleelselt muudetakse ka järelevalve korraldust reguleerivaid määrusi, ühtlustades valdkonna järelevalve põhimõtteid. Eelnõud jõuavad veel 2012. aasta sügisel Nõukogu töögruppidesse. Lisaks

tegeletakse ühenduse rahalise toetuse skeemide täiustamisega, tõhustatakse ebaoproportsionaalsete kaubanduspiirangute vastast tegevust, pööratakse suuremat tähelepanu bio-ohutusele ja loomade ning kaupade liikumise jälgitavusele. EL Loomatervise seaduse ja järelevalvemääruste vastuvõtmise järel on vaja vastavusse viia ka Eesti loomatervise alased õigusaktid ja tõenäoliselt tähendab see osade seaduste uue tervikteksti väljatöötamist aastatel 2014-2015.

Senini on Eesti olnud loomade tervise tagamisel edukas. Alates 1994. aastast, kui diagnoositi üks sigade klassikalise katku juhtum, kuni 2007. aastani ei olnud Eestis ühtegi eriti ohtlikku loomataudi puhangut. Viimane marutaudi juhtum diagnoositi Eestis 2011. aasta jaanuaris metsloomal. Eestil on võimalik taotleda marutaudivabadust juhul, kui kahe aasta jooksul ei ole diagnoositud marutaudi. Kuna naaberriikides (Läti ja Venemaa) on marutaud endiselt levinud, tuleb vaktsineerimist jätkata 30-50 km raadiusest riigi maismaapiirist, et hoida ära viiruse taas levikut Eestisse tingituna nakatunud loomade sisserändest kuni nendes riikides marutaudi likvideerimiseni.

Vastavalt iga-aastastele loomade haigustetõrje programmidele teostati seiret Eesti loomakarjades ligi 40-le kodu- ja põllumajandusloomi ohustavale haigusele, sh marutaudile, BSE ehk hullulehmatõvele, veiste leukoosile, brutselloosile, tuberkuloosile ning teistele taudidele, millistest paljud võivad kanduda loomadelt inimestele kas vahetu kontakti kaudu loomadega või nendelt loomadelt saadud toidu tarbimisel.

Loomatauditõrje seaduse kohaselt on loomatauditõrje programm loomataudi põhine. Programmi mõiste hõlmab nii loomataudi uurimist kui ka selle tõrjeks ja likvideerimiseks vajalikku kestvat tegevust. Programmipõhine lähenemise tulemusena paraneb iga konkreetse loomataudi esinemisest ja selle esinemise muutumisest ülevaate saamine ning loomataudi uurimise ja tõrjumise vajaduse analüüsi tegemine. Veterinaar- ja Toiduamet koostab alates 2011. aastast iga õigusaktist tuleneva nõude kohaselt uuritava, ennetatava või riiklikul tasandil tõrjutava loomataudi jaoks eraldi loomatauditõrje programmi. Samuti on loomapidajatel võimalus alitada vabatahtlikke programme nende loomataudide osas mille kohta riiklikke programme ei ole koostatud.

2011. a säilitas Eesti ametlikult brutselloosivaba (*B. Melitensis*) ning ametlikult veiste tuberkuloosi ja veiste brutselloosivaba liikmesriigi staatuse. Veterinaar- ja Toiduamet jätkab veiste ensootilise leukoosi sellise seireskeemi rakendamist, mille alusel on võimalik taotleda **Euroopa Komisjonilt ka selle haiguse suhtes vaba staatust.** Vaba staatus võimaldab edaspidi vähendada rutiinseid seiremahte, lihtsustab ühendusesisest veistega kauplemist ning ära jäävad täiendavad diagnostilised uuringud enne kaubeldavate loomapartiide moodustamist.

Seoses kliimamuutustega Kesk-Euroopasse jõudnud lammaste katarraalse palaviku (*Bluetongue*) suhtes jätkatakse veise-, lamba- ja kitsekarjade ning haigust levitavate vektorputukate seiret. Uueks ohuks on tõusnud Venemaal leviv sigade Aafrika katk. Eesti seakasvatavad ekspordivad elusloomi Venemaale ja nende veovahendite puhastamine, desinfitseerimine ning muud bio-ohutuse meetmed on muutunud eriti olulisteks.

2011. aasta suvel haigestusid Hollandis ja Saksamaal lambad ja veised haigusesse, mis kestis väga lühikest aega ja mille tekkepõhjus ei olnud selge. Novembris-detsembris sündis neis riikides lammastel ka veistel tavalult palju väärarenguga ja elujõuetuid järglasi. Saksamaa Fr. Loeffleri Instituudis õnnestus teadlastel avastada uus haigustekitaja, mis nimetati Schmollenbergi viiruseks. Tegemist on uut tüüpi viirusega, millega sarnased viirused on Austraalias ja Aasias tuntud, kuid mida siiani Euroopas ei ole leitud. Seetõttu on raske prognoosida haiguse edasist levikut ja veterinaarteenistus ning veterinaarlaboratoorium peavad olema valmis ka selle haigusega tegelema.

Loomataudide hädaolukordade hindamiseks ja väljaselgitamiseks on koostatud Põllumajandusministeeriumis koostöös Sotsiaalministeeriumi ning Keskkonnaministeeriumi ja nende valitsemisala asutustega episootia riskianalüüs, kus on hinnatud loomataudi ulatuslikku ja kiiret levikut, mis võib endaga kaasa tuua väga raskeid tagajärgi.

Epideemiate ja loomataudide ohuks valmisoleku suurendamiseks on väljatöötatud tauditõrjeprogrammid ja valmisolekukavad, mille alusel on viidud läbi treeninguid, et tagada nii riigisüsteemide kui ka põllumajandussektori valmisolek kriisilukordadeks.

Muuks otstarbeks kui inimtoiduks ettenähtud loomsete kõrvalsaaduste ja nendest saadud toodete käitlemine toimub 1. märtsist 2011 Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruse (EÜ) nr 1069/2009, milles sätestatakse muuks otstarbeks kui inimtoiduks ettenähtud loomsete kõrvalsaaduste ja nendest saadud toodete tervise-eeskirjad ning tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1774/2002 (loomsete kõrvalsaaduste määrus) kohaselt.

Loomseid kõrvalsaadusi kogub ja töötleb AS Vireen (endise ärinimega Loomsete Jäätmete Käitlemise AS). Eestis ei ole teist loomsete kõrvalsaaduste käitlejat, kelle tootmisvõimus võimaldaks kahjutustada riigis tekkivad loomsete kõrvalsaaduste kogused. AS Vireen tootmisvõimsus on ca 10 000 tonni loomseid kõrvalsaadusi sh ca 4000 tonni hukkunud mäletsejalisi põllumajandusloomi. AS Vireeni teenus on üleriigiline ja komplektne, hõlmates nii kokkuvedu, kui kahjutustamist, tootjatele ühesugustel tingimustel, sõltumata nende asukohast tehase suhtes. Seeläbi on loomsete kõrvalsaaduste käitlemine VTA jaoks ka paremini kontrollitav.

Kuivõrd põllumajandustootjate jaoks on hukkunud mäletsejaliste põllumajandusloomade (I kategooria hulka kuuluvad hukkunud loomad) määrusekohane kõrvaldamine seotud lisakuludega, siis on riik otsustanud hüvitada osa neist kuludest, täpsemalt hüvitati näiteks 2011. aastal 75% kahjutustamise ja 100% kokkuveo kuludest (mis on ka määruse 1857/2006 artikkel 16 alusel võimaldatavad maksimummäärad). Käitlemisteenuse hind tootjatele leitakse hankemenetluse tulemusena ja AS Vireen vähendab tootjate kulu riigilt saadava eraldise võrra, vastavalt hankelepingule.

Vastavalt ühenduse õigusaktide muutmisele, soovib AS Vireen tulevikus arendada tegevust järgmistes valdkondades: kütuse tootmine lihakondijahu baasil; biogaasi tootmine; jääenergia ärakasutamine. Koostöövõimalused tulevikus kohalikul

tasandil on reoveekäitlus ja energia kasutamine. Koostöövõimalused riigiga võiks olla konfiskeeritud alkoholi käitlemine (seoses biogaasi tootmisega).

1.2.4 Loomade heaolu

Loomade heaolu nõuete täitmise järelevalve käigus kontrollitakse erinevatesse loomaliikidesse kuuluvate loomade pidamistingimusi nii loomafarmides, kui muudes loomapidamiseks kasutatavates kohtades, samuti loomade veo ning loomade surmamise nõuete täitmist.

2009. aastal vastu võetud Nõukogu määrusega 1099/2009 loomade kaitsest nende surramisel kehtestatakse detailsed nõuded loomade tapmise ja hukkamise läbiviimise kohta ning selleks läbiviimiseks kasutada lubatavate meetodite kohta. Erinevalt praegu kehtivast korrast tuleb kõikide loomade tapmisel kasutada määruses lubatud tapmise ja hukkamise meetodeid. Määrus jõustub 1.01.2013.

2010. aastal vastu võetud katseloomade kaitse nõuded jõustuvad 01.01.2013. a. Õigusaktiga kehtestatakse täpsemad nõuded katseprojektidele ning katseloomade kasvatajatele, tarnijatele ja kasutajatele. Loomade heaolu tagamiseks täpsustatakse loomade kasutamine katsetes vastavalt katse raskusastmele ning võimalusel loomade arvu vähendamine alternatiivmeetodite kasutamisega.

2012-2015 Euroopa Ühenduse loomade kaitse ja heaolu alases strateegias (*EU Strategy for the Protection and Welfare of Animals 2012-2015*) toodi välja puudused ja määratleti ühenduse poliitika suunad ja nendega seonduvad meetmed eelolevateks aastateks, seades eesmärgiks jätkata loomade heaolu kõrgete standardite edendamist EL-is ja rahvusvahelisel tasandil. Puudustena toodi välja, et ELi õigusaktide täitmise tagamine liikmesriikide poolt on paljudes valdkondades veel puudulik, tarbijatel ja sidusrühmadel puudub piisav asjakohane teave loomade heaolu aspektide kohta. On vajadus lihtsustada ja edasi arendada selgeid loomade heaolu põhimõtteid. Strateegiliste meetmetena on välja toodud vajadus lihtsustatud loomade heaolu alase õigusraamistiku loomiseks, liikmesriike toetamiseks ja kehtivate eeskirjade järgimise parandamiseks. Oluline on rahvusvaheline koostöö ja avalikkuse ja tarbijate teavitamine. Veel on ära mainitud ühise põllumajanduspoliitika ja loomade heaolu seosed ning vajadus farmikalade uurimiseks. Uued suunad: heaolu hindamise teaduslikud indikaatorid, läbipaistvuse suurendamine, EL referentskeskuste loomine ja üldnõuded pädevale personalile.

1.2.5 Taimetervisise olukord

Süsteemse riskipõhise järelevalvega on suudetud tagada hea taimetervisise olukord Eestis ja hea riigi maine rahvusvahelises kaubavahetuses. Seireprogrammide korraldamise ning tõrjeabinõude õigeaegse rakendamisega on ära hoitud ohtlike taimekahjustajate levik ja kohastumine Eestis. **Viimase 10 aasta jooksul on Eestis kohastunud vaid üks ohtlik taimekahjustaja – kartuli-ringmädanik.** Kartuli-ringmädaniku levik on vähenenud ja olukord on saadud kontrolli alla, esmakordselt 2011. aastal uusi koldeid ei avastatud. Olukorra paranemisele on kaasa aidanud seadusandluses sätestatud seemnekartuli perioodilise uuendamise kohustus.

Käivitatud on rida uusi ohtlike taimekahjustajate monitooringuid (*A. chinensis*, *A. glabripennis*) ning mükoplasmade *C. phytoplasma mali* ja *C. phytoplasma pyri* esmane kontroll. Sisuliselt iga-aastaselt on tulnud müügihooajal hävitada teistest liikmesriikidest pärit *Phytophthora ramorum*’iga saastunud rododendronid. Seoses ohtliku metsakahjustaja männi-laguussi (*Bursaphelenchus xylophilus*) üha suureneva levikuga Euroopa Liidus on jätkatud ja laiendatud kahjustaja monitooringut, s.h. Portugalist ja Hispaaniast pärit puitpakkematerjali kontrolli. Kahjustaja levik Eesti metsadesse toob kaasa ulatusliku keskkonna- ja majandusliku kahju, mistõttu on tõrjabinõude rakendamise valmisoleku suurendamiseks koostatud **männi-laguussi situatsiooniplaan**. Eestil on **jätkuvalt viljapuu-bakterpõletiku (*Erwinia amylovora*) kaitstava piirkonna staatus**, mis annab Eesti ettevõtjatele võimaluse kaubelda teiste sarnaste kaitstavate piirkondadega ja võimaldab seada rangemaid nõudeid kahjustaja peremeestaimede Eestisse toimetamisele. 2011. aastal käivitus liikmesriikidele kohustuslik kartuli-kiduussi monitooring tarbekartuli tootmispõldudel ning ohtlike seenhaiguste punavöötaudi ja pruunvöötaudi monitooring. 2012. aastast on uute monitooringutena planeeritud puidusikkude (*Monochamus* spp.) liikide seire feromoonpüünistega sh putukate kehast nematoodide määramine (koostöös Keskkonnameti ja Keskkonnateabe Keskusega) ning EL liikmesriikidest toodavate vegetatiiv- ja seemikaluste kontrollimine ohtlike fütoplasmade *Candidatus phytoplasma mali* ja *Candidatus phytoplasma pyri* avastamiseks. Puukoolides vajab ka edaspidi suuremat tähelepanu sisseostetud algmaterjali päritolu. Mitmetel juhtudel on tootmiseks kasutatava algmaterjali üle arvestuse pidamine puudulik, mis ei võimalda tuvastada, kas paljundusmaterjal pärineb ohtlikest kahjustajatest vabalt kasvukohalt. Kolmandatest riikidest ohtlike kahjustajate sissetoomise vältimiseks on vajalik intensiivistada piirikontrolli. **Ohtlike kahjustaja leviku tuvastamine ja tõrjemeetmete kohaldamine on riigi vastutus**. Rahvusvaheliste lepete ja EL seadusandluse mõistes vastutava ametiasutuse (PMA) eelarvepuudujäägi ja hinnatõusu kompenseerimise üheks võimaluseks on **järelevalvetasude kehtestamine** nendes valdkondades, kus osutatakse teenust valdkonnas tegutsevatele ettevõtjatele (sisse- ja väljaveo kontroll, taimepasside väljastamine ja paljundusmaterjali kontroll, seemnekartuli sertifitseerimine).

Välisprojektide abil on oluliselt tõusnud Põllumajandusuuringute Keskuse (PMK) taimetervise ja mikrobioloogia labori funktsionaalne suutlikkus ohtlike taimekahjustajate määramisel. 2007. aastal valmis PMK karantiinikasvuhoone, kus nõuetekohastes tingimustes saab käidelda ohtlike taimekahjustajaid ja nendega saastunud taimset materjali. Kasvuhoone kasutusse võtmine suurendab oluliselt PMK suutlikkust biotestide läbiviimisel ja proovide analüüsimisel ning annab PMK-le võimaluse osaleda EL tasandil toimuvates ringtestides, analüüsimeetodite väljatöötamisel ja ühtlustamisel. **Kasvuhoone täiemahuliseks kasutusele võtmiseks vajab PMK täiendavaid rahalisi vahendeid kasvuhoone ülalpidamiseks katmiseks. Taimetervise ja mikrobioloogia labori kompetentsi alalhoidmiseks ja uute arengutega kursisolekuks on oluline finantseerida ka labori osalust rahvusvahelisel või EL tasandil toimivas laborite koostöös.**

EL tasandil valmis taimetervise valdkonnas 2010. aastal taimetervise strateegia analüüs, et kohandada EL seadusandlust kaubandus- ja taimetervise olukorra muutumisega nii ühisturul kui rahvusvahelisel tasandil. Taimetervise seadusandluse uuendamise eesmärk on keskenduda riske ennetavatele tegevustele, et hoida ära tagajärgede likvideerimisega kaasnevad kulukaid ja aeganõudvaid tegevusi. Ebapiisav järelevalve ohtlike taimekahjustajate leviku üle võib riigile kaasa tuua

märkimisväärseid probleeme kaupade ekspordil ning põhjustada otsest majanduslikku kahju nii keskkonnale kui Eesti ettevõtjatele, millega omakorda võivad kaasneda ka Euroopa Komisjoni poolsed sanktsioonid. **Järelevalve töhustamiseks ja ohtlike taimekahjustajate seireks, sh laborianalüüsideks, ning põllumajandustootjatele ohtlike taimekahjustajate tõrjeabinõude rakendamise toetuse maksmiseks on vajalikud täiendavad ressursid. Samuti on oluline sektoris tegutsevate ettevõtjate teavitamine ohtlikest kahjustajatest ja nende leviku teedest ning võimalikest tagajärgedest.**

1.2.6 Põllumajanduslikud tootmissisendid ja tootmisviisid

Taimekasvatussaaduste kvaliteedi saavutamiseks on oluline kasutada Eesti kliimatingimustesse sobivaid taimesorte ja kvaliteetset seemet ning kahjustajavaba ja nõuetekohast taimset paljundusmaterjali. Sordilehte võetavate põllu- ja köögiviljakultuuride liikide puhul tohib turustada vaid sordilehte võetud sordi seemet või paljundusmaterjali. Selleks toimub sortide katsetamine, nende sortide sordilehte võtmine, sertifitseerimine ning turustamise üle teostatav järelevalve.

Põllukultuuride seemnetootmise kasvupind Eestis on kahel viimasel aastal vähenenud 8180 hektarilt 7865 hektarile, seda eelkõige suviokra ja tritikale osas. Samal ajal on suurenenud 459 hektarilt 709 hektarile kaeraseemne tootmise pind. Hoogustunud on söödakultuuride seemne tootmine, seda just liblikõieliste heintaimede ja põldherne ning põldoa osas, kus üheks põhjuseks on eeldatavalt keskkonnasõbraliku majandamise toetuse nõuded. Sertifitseeritud seemne kasutamise osakaal on kultuuride lõikes erinev, moodustades teraviljakultuuride puhul ligikaudu 10-14 % külvipinnast. Seemnekartuli kasvupind on kahel viimase aasta jooksul ca 30% suurenenud, samas põllumajandustootjate vajadus kvaliteetse seemnekartuli järele kaetud ei ole.

Seemnete ja paljundusmaterjali tootmist ja turustamist reguleerivad direktiivid on rakendatud liikmesriikides erinevalt ning uue seadusandluse eesmärgiks on Euroopa Liidu määruse välja töötamine seadusandluse lihtsustamiseks ning administratiivkulude vähendamiseks. Planeeritav uue EL määruse eelnõu esitamise tähtaeg on 2012. aasta kolmas kvartal. Parema ja lihtsama seadusandluse ja selle rakendamise süsteemi arendamiseks on 2011. aastal alustatud **seemnemajandamise tegevuskava** väljatöötamist, milles kajastuksid ka uued parema seadusandluse suunad ning mis annaks sisendid Eesti maaeluarengu arengukavasse ja maaelu arengustrateegiasse 2014- 2020.

Toidus ja looduskeskkonnas kasutatavate taimede geneetiliste ressursside säilitamine *in situ* ehk ökosüsteemis ja loodusliku elupaiga raames toimub nende seemnete turustamise võimaluse loomise teel. Geneetiliste ressursside säilitamiseks ettenähtud sortidele olid kehtivad seemnete ja segude turustamisnõuded liialt kõrged. Alates 2008. aastast on Euroopa Komisjon vastu võtnud kolm direktiivi, mis sätestavad geneetiliste ressursside turustamistingimusi. Põllumajandusministeeriumi toiduohutuse osakonna taimse materjali büroo on kolme direktiivi sätete alusel täiendanud ühte seadust ja seitset määrust ning välja töötanud kaks uut põllumajandusministri määrust. Seaduse ja määruste täiendustega sätestati erandid vastavalt põllukultuuride, seemnekartuli ja köögiviljakultuuride geneetiliste

ressursside säilitamiseks ettenähtud sortide seemnete ning säilitussegude turustamiseks. Järgmisel perioodil jätkub töö säilitussortide ja säilitussegude turustamise rakendamisel.

Direktiivi 2008/90 kohaselt tohib alates 1. oktoobrist 2012. aastal turustada vaid registreeritud puuvilja- ja marjakultuuride sorte. Seetõttu on puuvilja- ja marjakultuuride tuntud sortide kohta välja töötatud nõuetele vastavuse tuvastamise kord, mille rakendumine tagab tarbijale suurema kindluse turul olevate tuntud sortide istikute sordiomaduste osas. Põllumajandusministeerium on tellinud 2010. aastal Eesti Aiandusliidult 75 puuvilja- ja marjakultuuride sortide sordikirjeldused, mida saab kasutada tuntud puuvilja- ja marjakultuuri sortide taotluse esitamisel Põllumajandusametile. 2012. aastal tellitakse ülejäänud Eestis enimmüüdnud sortide sordikirjeldused lihtsustamaks tarnijatelt oma poolt toodetavate ja turustatavate sortide sordikirjelduste nõuetele tuvastamist Põllumajandusameti poolt.

Eesti territooriumil kehtib nii Euroopa Liidu kui ka Eesti sordikaitse, mõlema süsteemi aluseks on rahvusvaheline uute taimesortide kaitse konventsioon. Kaitsealuse sordi seemet ja paljundusmaterjali võib toota, turustada, importida, eksportida ja hoida enda valduses sordi omanik või sordioomanikult litsentsi saanud isik. Erandina võib kaitsealust sorti omaniku loata kasutada üksnes teaduslikus uurimis- ja aretustöös, riiklikes sordivõrdluskatsetes ning oma tarbeks mittetulunduslikul eesmärgil. Eestis on sordikaitse all 91 sorti, mis võrreldes eelmise aastaga on 9 sordi võrra enam. EL kaitse all kokku on 18899 sorti, neist 2 on aretatud Eestis. 2010. aastal oli EL kaitse all 16 963 sorti.

Nõuetele mittevastava seemnega võib põldudel levida **raskesti tõrjutav umbrohi tuulekaer**, mis põhjustab põllumaa saastumist ja olulist majanduslikku kahju teraviljakasvatuses. Komisjoni otsus 2005/200/EÜ, 2. märts 2005, lubab Eestil vastu võtta rangemad nõuded tuulekaera esinemise suhtes teraviljaseemnes. Tuulekaera leviku ärahoidmiseks on kehtestatud piirangud tuulekaera külviseemnega leviku tõkestamiseks. Maaelu ja põllumajandusturu korraldamise seaduses on sätestatud maakasutaja kohustus rakendada tõrjekava, et vältida oma kasutataval maal tuulekaera esinemist ja levikut ning riiklik järelevalve nende rakendamise üle. Tuulekaeravaba põllumaa on oluliseks eeltingimuseks nõuetekohase seemne ja taimekasvatussaaduste tootmisel. PMA tuulekaera andmebaasi on kantud 200 755 ha saastunud põllumaad. 2011. aastal oli seaduse järgselt esmakordselt võimalik taotleda tuulekaerast vabaks tunnistamist, taotletud 2429,5 hektarist oli võimalik vabaks tunnistada 1332,3 ha.

Ohutu ja keskkonnasäästlik taimekaitse ning nõuetekohane väetis

Taimekaitse roll on erinevate meetodite kasutamise kaudu tõrjuda või piirata kahjurite, taimehaiguste ning kasvuhäirete mõju ja arenemise kiirust ning seeläbi tagada taimekasvatussaaduste kvaliteet ja püsiv saagikus. Põllumajanduskultuuride saagikus erinevate aastate lõikes ei ole püsiv, vaid on varieeruv.² Teadlaste poolt on väljaarvutatud, et taimekaitsevahendeid mitte kasutades läheb põllumajanduskultuuride võimalikust saagist keskmiselt kaduma taimekahjurite, —haiguste ja umbrohtude tõttu ca 34%. Põllumajanduskultuuride saagi kaitse on oluline roll toiduga varustamise kindlustamisel. Keskkonnasõbralikud meetmed saagikadude vähendamiseks lähtuvad tõdemusest, et oma põhiolemuselt on

² Põllumajandussektori ülevaated: <http://www.agri.ee/pollumajandus-ja-toiduturg>

kultuurtaimede kahjustajatena tuntud organismid ökosüsteemi loomulik komponent. Seepärast rajanevad kaasaegsed taimekahjustajate ohjamisele suunatud põhimõtted ja tegevused üha enam isenditevahelistele suhetele, mis toimuvad põllukoosluste sees ja ka ümbritsevas elustikus. Tähtsat osa keskkonnasõbralike taimekaitsevõtete juures etendab ka mulla tervis ja muldkeskkonnas toimuvate protsesside juhtimine.

Keskkonnasõbraliku taimekaitse edendamine ei saa olla omaette eesmärk, vaid seda tuleb vaadelda kui ühte osa keskkonnasäästlikust põllumajandusest, milles põllumajandusliku tootmise suurendamine toimub eelkõige ressursside kasutamise optimeerimise kaudu. Keskkonnasõbraliku taimekaitse edendamiseks Põllumajandusministeerium koostab taimekaitsevahendite säästva kasutamise tegevuskava, millega soodustatakse integreeritud taimekaitse põhimõtete ja muude abinõude väljatöötamist ja kasutusele võtmist. **Integreeritud taimekaitse**³ paremaks rakendamiseks on loodud arvutiprogramm I-Taimekaitse. Nimetatud veebipõhise taimekaitse nõustamisprogrammi kasutamise otsene majanduslik efekt tuleneb kokkuhoitud taimekaitsevahendite ja töötundide hinnast, kaudne efekt taimekaitsevahendite optimeeritud kasutamisel saadud loodushoiust. Praktikast on integreeritud taimekaitse rakendamine kõige enam toonud kaasa taimekaitsevahendite koguste vähenemise ja kulude kokkuhoiu.⁴

Taimekaitsevahendite valdkonda reguleerivate nõuete eesmärgiks on tagada, et turule jõuavad turustamiseks ja kasutamiseks üksnes selleks loa saanud taimekaitsevahendid, mille mõju inimese ja looma tervisele ning keskkonnale on hinnatud. Oskamatu ja hooletu ümberkäimine taimekaitsevahenditega võib tekitada kahju inimestele ja keskkonnale, mistõttu on oluline roll täita taimekaitsekoolitusel. Taimekaitsevahendi turustaja ja taimekaitsevahendi turule lubamise otsuses ettenähtud juhul ka taimekaitsevahendi ostja ja kasutaja peavad olema läbinud taimekaitsekoolituse ja neil peab olema taimekaitsetunnistus. Põllumajandusamet on aastate 2001–2010 jooksul väljastanud 5346 taimekaitsetunnistust. Kuid hiljemalt 26. novembriks 2013. aastal peavad kõik professionaalsed taimekaitsevahendite kasutajad, turustajad (kokku 152 isikut, neist füüsilisest isikust ettevõtjaid 11)⁵ ning nõustajad läbima taimekaitsekoolituse programmi. Hinnanguliselt tuleb 2013. aastaks läbida taimekaitsekoolitus 23 taimekasvatust valdkonnas tegutseval nõustajal.⁶

Põllumajanduskultuuride saakide suurendamisel on teiste agrotehniliste võtete täiustamise kõrval oluline kultuuride õige ja küllaldane väetamine. **Väetistega** tuleb mulda anda niipalju toitaineid, kui sealt saagiga eemaldame. Väetiste soodsa mõju taimedele ja taimekasvatussaadustele tagab väetise koostisele ja selle käitlemisele

---

³ **Integreeritud taimekaitse** on bioloogiliste, biotehnoloogiliste, keemiliste, agrotehniliste ja sordiaretuse meetodite kombineeritud kasutamine, mille puhul piiratakse keemiliste taimekaitsevahendite kasutamist määran, mis on vajalik taimekahjustaja populatsiooni hoidmiseks tasemel, mis ei põhjusta ebasoovitavat majanduslikku kahju või kaotust.

⁴ Uuring "Integreeritud taimekaitse tuntuks". Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.agri.ee/public/juurkataloog/TAIMETERVIS/taimekaitse/Integreeritud_ja_I-taimekaitse_uuringu_tulemused.pdf

⁵ Taimekaitsevahendite registrisse kantud taimekaitsevahendite turustajad. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.pma.agri.ee/index.php?id=104&sub=132&sub2=242>

⁶ Nõuandesüsteemi uuring 2009: Kutsetunnistusega konsulendid ja nõustamisvaldkonnad. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.agri.ee/public/juurkataloog/TEADUS-ARENDUS/nouanne/Nouandesüsteemi_uuring_2009_RAPORT.pdf

esitatavate nõuete järgmine. Väetiste käitlejate hulgas vajab teavitamist Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruse (EÜ) nr 764/2008 reeglitest tulenev vastastikuse tunnustamise menetlus, mille kohaselt ei saa keelata oma territooriumil nende toodete turustamist, mille nõuded ei ole EL-i tasandil harmoneeritud ja mida teises liikmesriigis seaduslikult turustatakse, isegi kui tooted valmistati kodumaistest toodetest erinevate tehniliste ja kvaliteedinõuete järgi. 2011. aasta seisuga on Põllumajandusamet rakendanud vastastikuse tunnustamise menetlust kahel juhul.

Traditsiooniliste põllumajanduslike tootmisviiside kõrval on tänapäeval maailmas oluline roll ka geneetiliselt muundatud (GM) põllukultuuride kasutamisel. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivis 2001/18/EÜ geneetiliselt muundatud organismide tahtliku keskkonda viimise kohta rõhutatakse, et liikmesriigid ei tohi keelata, piirata ega takistada heakskiidetud GMO-de turuleviimist ning kutsutakse liikmesriike üles riiklikul tasandil vastu võtma asjakohaseid meetmeid GM ja geneetiliselt muundamata põllukultuuride segunemise vältimiseks. Hetkel on EL-is kasvatamiseks loa saanud GM-mais ning GM-kartul. Eestis on välja töötatud põllumajandusministri määrused "Geneetiliselt muundatud põllukultuuri käitlemise koolituse programm, tunnistuse saamiseks esitatavad nõuded, tunnistuse andmise kord ning täiendkoolituse sagedus", "Geneetiliselt muundatud põllukultuuri kasvatamisest teavitamise ja käitlemise täpsustatud nõuded" ning "Geneetiliselt muundatud põllukultuuride asukohtade ja käitlejate andmekogusse kandmiseks esitatava taotluse sisu- ja vorminõuded, taotluse menetlemise kord ning taotlusele lisatav dokument". Määrused on välja töötatud eesmärgiga kehtestada Eestis nõuded GM-kultuuride, tava- ja mahepõllukultuuride käitlemiseks, et vältida võimalikku geenisiiret loodusesse ning GM-põllukultuuri geneetilist segunemist geneetiliselt muundamata põllukultuuriga ja hoida ära sellest tulenev majanduslik ja keskkonnakahju. Samuti on välja töötamisel Vabariigi valitsuse määruse "Geneetiliselt muundatud põllukultuuride asukohtade ja käitlejate andmekogu asutamine ja põhimääruse kehtestamine" eelnõu.

1.2.7 Põllumajandustootja ja käitleja teadlikkus ning informeeritus

Elanikkonna, tootjate ja käitlejate teadlikkuse tõstmiseks on oluline, et nad osaleksid aktiivselt elukestvas õppes, kasutaksid nõuandeteenuseid ning tulevased tootjad ja käitlejad saaksid kaasaegse hariduse.

Nõuandeteenus

Nõukogu määruse (EÜ) nr 73/2009 kohaselt on EL liikmesriikidel kohustus tagada nõuandesüsteem põllumajandustootjate nõustamiseks Eestis on maakondlike tunnustatud nõuandekeskuste võrgustik, mida tuleb jätkuvalt arendada. Alates 1. jaanuarist 2010. a on koordineerivaks keskuseks Maaelu Edendamise Sihtasutus. Nõuandesüsteemi koordineeriva keskuse ülesandeks on põllu-, metsa- ja maamajandusliku nõuande, teabelevi ja koolituse valdkonna arendamine ja korraldamine ning maakondlikes nõuandekeskustes pakutava teabe taseme ühtluse tagamine. Nõuandekeskused töötavad igas maakonnas ja tegutsevad kommertsalustel täites ka riiklikke ülesandeid. Keskuste eesmärgiks on pakkuda kvaliteetsed, nõudlusele orienteeritud nõuandeteenust, et teenuse tarbijad saaksid tootmisotsuseid tehes arvestada kehtivaid majanduslikke, keskkonna- ja sotsiaalseid nõudeid. Tunnustatud nõuandekeskustes tegutsevad konsulendid ja nõustajad pakuvad

nõuandeteenust erinevates valdkondades. Oluliseks tuleb pidada sidet tootja, konsulendi ja teadlase vahel, et erialane nõuanne baseeruks teadustulemustel. Nõuande kvaliteedi tagamiseks korraldatakse kutse andmist kutsekvalifikatsiooni raamistiku alusel. 31. detsembri 2011. a. seisuga oli Eestis kutsetunnistust omavaid konsulente 214. Põllu- ja maamajanduse nõuandeteenistuse konsulente on 132, nendest loomakasvatases 22 ja taimekasvatases 28. **Mahepõllumajandusele spetsialiseerunud konsulente on vaid kaks ning toiduainete väiketöötlemise valdkonna kutset ei ole taotlenud keegi. Kuigi olemasolevad konsulendid annavad nõu taimehaiguste ja kahjurite, loomade ja lindude pidamise, söötade kvaliteedi, tõuaretuse, veterinaaria ja hügieeni ning esmatöötlemise valdkonnas, ei ole see uue perioodi jaoks kindlasti piisav.** 2010. a uuringust selgus, et 95% nõuandetoetuse saajatest olid rahul nõuandeteenuse kvaliteediga ning 63% rahul nõuande rakendatavusega. 71% toetuse saajatest kasutasid aastatel 2007-2010 lisaks nõuandetoetusele ka muid nõuannet pakkuvaid allikaid.

Teadus- ja arendustegevuse edendamine valdkonnas

2011. a rahastati riikliku programmi “**Põllumajanduslikud rakendusuringud ja arendustegevus aastatel 2009-2014**” raames 33 projekti (sh 12 uut projekti) kogusummas 1 189 112 eurot, mis valdkonniti jagunesid järgnevalt:

1. toiduohutuse ja tervise valdkonnas 6 projekti;
2. taimekasvatuse ja taimetervise (sh aiandus) valdkonnas 12 projekti;
3. loomakasvatuse (sh vesiviljelus) valdkonnas 6 projekti;
4. põllumajandustootmist toetavate tegevuste valdkonnas 6 projekti;
5. maamajandus- ja sotsiaaluuringute valdkonnas 3 projekti.

2011. a lõppes neli projekti, neist kaks taimekasvatuse ja taimetervise (sh aiandus) valdkonnas, üks toiduohutuse ja tervise valdkonnas ning üks põllumajandustootmist toetavate tegevuste valdkonnas.

Riiklike teadusprogrammide integreerimiseks, ühiste prioriteetide kujundamiseks ja edendamiseks ning ühiste projektikonkursside väljakuulutamiseks on algatatud üle-euroopalised teadusvõrgustikud ehk ERA-NETid.

Põllumajandusministeerium on ühinenud kolme põllumajandusvaldkonna teadusvõrgustikuga: mahepõllumajandusteaduse, taimetervise ning jätkusuutliku toidutootmise ja heaolu teadusvõrgustikuga.

2011. a. taimetervise teadusvõrgustiku (EUPHRESKO II) koosolekul kaardistati edasiste arengute kavandamiseks Euroopa taimetervise probleemid ja prioriteedid, eesmärgiga algatada ühisprojektid. Välja valiti 10 projekti, mis käivituvad 2012.a. Põllumajandusministeerium rahastab Eesti teadlaste osalemist järgnevates ringtestides: *Current and emerging phytophthoras: research supporting risk assessment and risk management* (Tamme äkksurma viiruse uurimine) ja *Assessment of the risk posed by ornamentals and tomato seeds infected by Pospiviroids to tomato crops and evaluation of Pospiviroid detection protocols for seed testing in tomato* (Tomatiseemnete viiruse uurimine) ning *Phytosanitary diagnostic, on-site detection and epidemiology tools for fire blight* (Viljapuude bakterpõletiku).

Jätkusuutlik toidutootmine, tervis ja heaolu (SUSFOOD) töörühma eesmärgiks oli välja töötada ERA-Net projekt, mille rahastamise ettepanek kiideti heaks Euroopa Liidu 7. raamprogrammi juhtkomisjoni poolt 2011. aastal. Partnerriigid esitasid

ülevaated riiklikest programmidest ja käimasolevatest toidutootmise projektidest ning töötati välja ERA-Net projekti eesmärgid ja tööülesanded. Edasiste tegevustena on planeeritud välja töötada ühine teadusstrateegia toidutootmise ja tarbimise valdkonnas.

Hoolimata uutest algatusest, ei taga nimetatud valdkonnas vähesed algatatud teadusprojektid põllumajandustootjatele ja riigi järelevalve asutustele piisavalt vajalikku uut teadusinfot, et tagada tootjate konkurentsivõime ning riskianalüüsil põhineva kvaliteetne ja uutele teadmistele põhineva järelvalveteenuse pakkumine.

Edasiarendamist vajab veebipõhise taimekaitsealase nõustamissüsteem, mis haarab kõiki põllukultuure ja taimekaitsevahendeid. Taimekaitsealane nõustamissüsteem aitab tõsta põllukultuuride saagikust ja saagi kvaliteeti ning säästa keskkonda ja raha.

Taristute ja seadmete olukord vajab parandamist eriti taimekasvatuse valdkonnas on vaja analüüsida olemasolevate laborite ning teadustööks spetsiifiliste seadmete uuendamise vajadusi. Hetkel on **taimekasvatuse taristud väga halvas** olukorras ning on killustunud erinevatesse hoonetesse.

Veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse valdkonna teadustegevuse tehniliseks baasiks on Eesti Maaülikoolil katsefarm Märjal, mille eesmärgiks on edendada õppe- ja teadustegevust loomakasvatuse ning veterinaarmeditsiini kliinilise õppe valdkonnas. Loomakasvatus- ja loomaarstiteadlaste, nõustajate ja põllumajandustootjate vahelise koostöö tõhustamine on äärmiselt vajalik, et kiirendada teadustulemuste jõudmist tootmisse. Väljaehitatud katsefarm Märjal annab üliõpilastele ja teadlastele väga hea võimaluse praktiliseks õppeks, kuid nimetatud farmi suuremaks probleemiks aastaid on loomakasvatuse ja veterinaarmeditsiini kliinilise õppe alarahastatus.

Eesti Maaülikooli Põllumajandus- ja keskkonnainstituudi Polli aiandusuuringute keskuse puuviljade ja marjade tootearenduskeskus on õppe-, katse- ja arendustöö laboratoorium, mis käivitati 2009. aastal. Tootearenduskeskus ja katseköök pakub aiasaaduste tootmise ja töötlemisega alustavatele või tegelevatele väikeettevõtjatele ning samuti (üli-) õpilastele ja teadlastele võimalust tegeleda tootearendusega. Eesti Maaülikooli Polli aiandusuuringute keskusesse on loodud ka **teadmistepõhine tervise- ja loodustoodete kompetentsikeskus**. Kompetentsikeskuse eesmärk on taimsetest materjalidest kõrge lisaväärtusega toidu ja toiduks mitte kasutatavate tervisetoodete arendus, taimse materjali täielikum ärakasutamine toidulistes ja mittetoidulistes toodetes, tõstes nende kvaliteeti, funktsionaalsust ja säilivust. Kompetentsikeskus hakkab pakkuma ettevõtjatele teadusmahukamat ja kvaliteetsemat tugiteenust koostöös teiste teadus-arendusasutustega nii Eestis kui rahvusvahelisel tasandil. Et tagada kompetentsikeskuse jätkusuutlikus pakkuda tootjatele järjepidevalt uut teadusinfot vajab ka keskus pidevaid uuendusi, seega ei tohi juba käimasolevaid teaduskeskusi jätta hooletusse.

1.2.8 Laboratooriumid

Kvaliteetne andmetöötluse tulem ning järelevalve toimivus sõltuvad suuresti ka laboratoorsest baasist ja diagnostikavõimalustest, mis eeldavad järjepidevat kohandamist uueneva tehnoloogia ja muutuvate toidu tootmist ja töötlemist käsitlevate nõuetega. Hetkel on piiratud ressursside tõttu ohus nii referentlaboratooriumide, kui kogu toiduohutuse järelevalvesüsteemi jätkusuutlikkus. Riiklikud referentlaboratooriumid on nimetatud toidu-, sööda- ja loomahaiguste valdkondades, kus täpsed analüüsi ning diagnostilised tulemused on väga olulised. Nii EL, kui riiklike referentlaborite abil tagatakse analüütiliste tulemuste ühtlus ja hea kvaliteet ning seeläbi õigusaktide pädev rakendamine, ka on need olulised ühendusesisese kaubanduse kontekstis. Tulenevalt määrustest (EÜ) nr 882/2004 ning 776/2006 on igal liikmesriigil kohustus referentlaboratooriumide nimetamiseks. Eestis on enamik neist nimetatud, kusjuures VTL omab volitust 22 toidu ja loomahaiguste valdkonnas (üks neist on täiendavalt jagatud 4 alamvaldkonnaks oma mahukuse ja spetsiifika tõttu) ja PMK 8 valdkonnas (üks neist on täiendavalt jagatud 2 alamvaldkonnaks oma spetsiifika tõttu). **2011. a alustas tegevust EL mesilaste haiguste referentlaboratoorium, mistõttu tuleb kaaluda VTL-i referentvolituste laiendamist ka sellele valdkonnale.** Eelnevale lisaks tuleb lähiajal lahendada ka toidu ja sööda GMO analüüside valdkonnas referentlaboratooriumina tegutsemiseks volituste andmine, sest **Põllumajandusministeeriumi valitsemisalas puudub selleks sobiv laboratoorium.** Kõne alla tuleb lepingu sõlmimine mõne teise laboriga Eestis või EL liikmesriigis.

Eelarveliste vahendite puudumise tõttu on Eestil jätkuvalt nimetamata ja lepingud sõlmimata teatud saasteainete ja loomataudide osas teiste liikmesriikide referentlaboratooriumidega. Tegemist on selliste valdkondadega, kus referenttegevuse marginaalsuse (merelised biotoksiinid) või loomataudi ebatõenäolise esinemise (hobuste aafrika palavik) või väga rangete bioohutuslaseid turvameetmeid nõudvate investeeringute (suu- ja sõrataudi elusviirusega manipuleerimist nõudvad tegevused) tõttu ei ole otstarbekas siseriiklikult laboratooriumiteenust välja arendada. Samas on määruse 882/2004 artikkel 33 kohaselt igal liikmesriigil kohustus ka kõnealustes valdkondades korraldada referentlaboratooriumi määramine ühenduse referentlaboratooriumi jaoks.

Tulenevalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruses (EÜ) 882/2004 sätestatud nõuetest alustati 2006. a **volitatud laboratooriumide kaudu** (volitamiseks pädeva ametiasutuse poolt) **toimiva analüüside tegemise süsteemi loomist toiduohutuse valdkonnas.** Sellega seoses on **laboratooriumide volitamise pädevus toidukontrolli ja loomatervishoiu valdkonnas VTA-l,** millest tulenevalt antakse õigus tegutseda volitatud laboratooriumina VTA peadirektori otsusega. Selline **volitatud laboratooriumide kaudu toimiv analüüside tegemise süsteem tagab riikliku järelevalve objektiivsuse ja tõhususe.** Pingutused EL pädevate asutuste töö planeerimise, kontrolli ja aruandluse nõudeid sätestava Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EÜ) nr 882/2004 täiemahulise rakendumise suunas jätkuvad.

1.3 Tegevusvaldkonna strateegiliste eesmärgid, meetmed ja tegevused

Inimese hea tervisliku seisundi tagamiseks on ühtviisi tähtis nii ohutu ja kvaliteetse toidu kättesaadavus kui ka võimalus teha teadlikke toitumisvalikuid. Samuti on oluline tegur ohutu ja kvaliteetse sööda olemasolu loomade hea tervisliku seisundi ning inimesele ohutu loomse toidu tagamisel. Ohutuma keskkonna kindlustab muuhulgas taimekaitse nõuete järgimine ning põllumajanduses kasutatavate tootmissisendite nõuetekohasus.

Eesmärk 1.1: Tagada Eestis toodetava ja tarbitava toidu ohutus ning tarbija informeeritus!

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
	2010	2012	2013	2014	2015
E1.1.1: Tervena (piiranguteta) elatud eluiga aastates (meestel , naistel) (eesmärk – eluiga pikendada) *SA, TOO					
Mehed 54,1 Naised 58	Mehed 56 Naised 60,5	Mehed 56,3 Naised 61	Mehed 56,7 Naised 61,5	Mehed 57,1 Naised 62	Mehed 57,5 Naised 62,5

NB: Tegemist on muuhulgas riiklikult olulise „Rahva tervise” valdkonna eesmärgile „Eesti inimeste tervena elatud eluiga on kasvanud” kaasaaitamisega, mille saavutamise peavastutajaks on Sotsiaalministeeriumi ja kaasvastutajaks muuhulgas Põllumajandusministeeriumi valitsemisala.

Eesmärgi saavutamiseks on Põllumajandusministeeriumi valitsemisalas kavandatud peamiselt **3 meetet:**

- **Ohutu toit;**
- **Teadlik tarbija;**
- **Teadlik toidukäitleja.**

Kaudselt aitavad selle eesmärgi saavutamisele kaasa ka teised selle valdkonna meetmed.

Meede 1.1.1: Ohutu toit

Tegevussuunad: Toidu keemiline ohutus, toidu bioloogiline ohutus, toidugruppide erinõuded.

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M1.1.1.2: Toidu ja toiduga kokkupuutuvate materjalide kontrollimisel tuvastatud nõuetele vastavuste osakaal teostatud kontrollide arvust *VTA, TOO					
98,1%	Eesmärk on hoida jätkuvalt vähemalt 98%-st taset nõuetele vastavuse osas teostatud kontrollide arvust				
M1.1.1.3: Elanikkonna toidutekkelistesse nakkushaigustesse haigestumuse arv 100 000 elaniku kohta⁷ (eesmärk – vähendada haigestumust) *TA, TOO					
385	250	235	225	210	200

NB: M1.1.1.2 indikaator põhineb nõuetekohasuse kontrollimiseks teostatud laboratoorsete uuringute arvul.

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS (seotud struktuurüksused)	VAHETU TULEMUS
T1.1.1.1	Toitumisuuringu läbiviimise korraldamine.	Omame faktilisi toidu tarbimise andmeid, mis on muuhulgas alusandmeteks riskide hindamisel.
T1.1.1.2	Hästitoimiva riikliku toiduohutuse seireprogrammi (lisaineid, saasteaineid ja toiduga kokkupuutuvad materjalid) aktiivne kasutus. (Mitmeaastane programm, mida korrigeeritakse igal aastal.) (VTA, PM)	Riiklik seire toimub ka nendes valdkondades, kus puuduvad õigusnormid või kus on kavas olemasolevaid üle vaadata. Tagatud on peamised vajalikud andmed, mida kasutatakse vastavate õigusaktide mõjuanalüüside läbiviimiseks, toiduohutuslaste ülevaadete koostamiseks, teaduslike riskihinnangute läbiviimiseks ja järelevalvetegevuse planeerimiseks.
T1.1.1.3	Toidust teatud lisa- ja saasteainete saadavuse uurimine, teatud lisa- ja saasteainete riskihinnangute läbiviimine.	Omame usaldusväärsed andmeid selle kohta, kui palju saavad Eesti tarbijad toidust teatud lisaaineid või saasteaineid s.t milline on nende kokkupuude nimetatud ainetega.
T1.1.1.4	Tõhustatakse rahvusvaheliste organisatsioonide, eelkõige	Tulenevalt Eesti ekspertide aktiivsest rahvusvaheliste

⁷ v.a välisreisisid

	Codex Alimentarius'e , töös osalemist. Osaletakse aktiivsemalt istungitel tuginedes ettepanekutes riskihindamise tulemustele, eksperthinnangutele ja teaduslikele uuringutele. (PM)	organisatsioonide töös osalemisest, on erinevate rahvusvaheliste standardite, nõuete ja õigusaktide väljatöötamisel arvestatud Eesti seisukohti, mis põhinevad teaduslikel analüüsidel ja erinevate osapoolte kaasatusest tuleneval kompetentsil. Omandatud on kogemused 2018. a eesistumise perioodiks, kus tuleb muuhulgas juhtida CA töögruppe nõukogus. Riiklike õigusaktide väljatöötamisel on arvestatud rahvusvahelisi nõudeid ja standardeid, mida ei ole Ühenduse õigusesse üle võetud.
T1.1.1.5	Hea hügieenitava juhendite väljatöötamise soodustamine, toetamine.	Koostatud on hea hügieenitava juhendeid erinevatele käitlejarühmadele.
T1.1.1.6	Toiduohutuse küsimustes eksperthinnanguid andva teaduskomitee moodustamine. (VTA, PMA, PM)	Teaduskomitee on moodustatud ja selle tegevus regulaarselt rahastatav.
T1.1.1.7	Valdkonna järelevalve kvaliteedijuhtimiskontseptsiooni loomine ja rakendamine. (VTA, PMA, VTL, PMK)	Valdkonnas teostatav järelevalve on ühtlase tasemega ja jätkusuutlik.
T1.1.1.8	Jätkatakse kogu valdkonna järelevalvesüsteemi tõhustamist vastavalt EL määruste 882/2004 nõuetele; muuhulgas riskipõhise järelevalve parendamine. (PM, VTA, PMA)	Kogu valdkonna järelevalvesüsteem on vastavuses Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EÜ) nr 882/2004 nõuetega.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
T1.1.1.9U	Teaduslike riskihinnangute ja neid toetavate uuringute (k.a. seireprogrammid) korraldamine/teostamine, sh vastava üksuse ja ametikohtade loomine ning töötajate koolitamine. (Tegevus on osakonnaülene, hõlmab toitu, sööta, looma- ja taimetervist, kaasneb töökohtade vajadus: 1 töökoht 2013, aastatel 2014-2016 veel 3 töökohta). (TO, VTA)	Toiduohutuse valdkonna õigusnormid (k.a. Eesti seisukohad EL otsustusprotsessis), järelevalve sagedus ja juhtimisotsused põhinevad riskihinnangutel ja on teaduslikult põhjendatud. Teaduspõhisus suureneb järk-järgult 2012-2016.
T1.1.1.10U	VTL seadmepargi uuendamine. (VTL)	Tagatud on EL ravimijääkide seire läbiviimine EL direktiivis 96/23 ettenähtud mahus. (2013)
T1.1.1.11U	GMO laboratoorse analüüsi	GMO referentlabor on nimetatud ja

	võimekuse tõstmine. (TO)	laboriga on leping sõlmitud. (2014)
T1.1.1.12U	Toiduvaldkonna järelevalvesüsteemi käsitleva Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EÜ) nr 882/2004 muudatuste rakendamine. (PM, VTA, PMA)	Valdkonna järelevalvesüsteem on vastavuses määruse 882/2004 muudatuste nõuetega. (2015)

Meede 1.1.2: Teadlik tarbija

Tegevussuunad:

Toidumärgistamine, toitumissoovitused

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M1.1.2.4: Tarbijate osakaal, kes alati või sageli vaatavad toidu märgistust. <i>*EKI/EMOR</i>					
61% (alati 25%, sageli 36%) 2011 a. EMOR	Eesmärk on, et aastaks 2016 on tarbijate osakaal, kes vaatavad alati või sageli toidu märgistust vähemalt 90%.				

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
T1.1.2.13	Toiduga seotud riske ja toitumissoovitusi käsitlevate teabematerjalide avaldamine. (VTA, PM)	Avaldatud on vähemalt 1 tarbijatele suunatud teabematerjal aastas.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
T1.1.2.14U	Alates 13.12.2014 kohaldatavate toidu märgistamise nõuete sujuva rakendumise tagamine. (VTA, PM)	Aktiivselt on osaletud EL rakendusaktide väljatöötamisel ning välja on töötatud Eesti rakendusaktid. Avaldatud on teabematerjalid tarbijale ja toidukäitlejale.
T1.1.2.15U	Uute toidu- ja toitumissoovituste väljatöötamisel osalemine. (VTA, PM)	Eesti toidu- ja toitumissoovituste väljatöötamisel on arvestatud toiduohutuse aspekte.

Meede 1.1.3: Teadlik toidukäitleja

Tegevussuunad:

Nõuanne ja infolevi, Koolitus ja haridus, Teadus- ja arendus (teadustöö, uuringud)

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M1.1.3.5: Valdkonna spetsiifilise kutsega konsulentide arv. *TAO					
0	1	2	2	2	3
M1.1.3.6: Sektorile suunatud valitsemisala poolt korraldatud toiduohutuse valdkonnaga seotud koolituste arv (eesmärk – suurendada) * TAO					
3	5	6	6	7	7
M1.1.3.7: Eesmärgipõhistel koolitustel osalenute arv (MAK Meede1.1) *TAO					
260	200	150	100	100	150
M1.1.3.8: Eesmärgipõhiste teadusuuringute ja muude uuringute arv valitsemisalas *TAO					
6	5	10	10	10	6

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
T1.1.3.16	Toiduohutuse riskidest teavitamine. (TOO)	Avaldatud on vajalikud teabematerjalid ja vajadusel korraldatud teabepäevad.
T1.1.3.17	Veebilehe pikk.ee ajakohastamine. (TAO)	Veebilehel avaldatud teave on ajakohane.
T1.1.3.18	Nõustajate koolitamine, koostöö arendamine, nõuandetoote arendamine. (TAO)	Sektori ja ühiskonna teadlikkus on paranenud, info on kättesaadav.
T1.1.3.19	Sektorile suunatud koolituspäevade korraldamine sh MAK Koolitus- ja teabelevi meetme 1.1 rakendamine. VTA ja PMA koolitused sektorile. (TAO, TOO)	Korraldatud on erinevaid antud eesmärgiga seotud koolituspäevi. Sektori ja ühiskonna teadlikkus on paranenud, info on kättesaadav.
T1.1.3.20	Riikliku programmi "Põllumajanduslikud rakendusuuringud ja arendustegevus aastatel 2009-2014" jätkuv rakendamine. (TAO)	Rakendusuuringuid on teostatud vastavalt sektori vajadustele, Eesti teadlased on osalenud järjest enam rahvusvahelistes projektides.
T1.1.3.21	Riikliku järelevalve kvaliteedi tagamiseks vajalikes rahvusvahelistes teaduskoostöövõrgustikes	Riikliku järelevalve teadmispõhine toimimine on tagatud. Eesti teaduritele on edastatud info rahvusvahelises

	osalemine, riskianalüüsil põhineva järelevalveteenuse pakkumiseks vajalike uuringute tellimine PMA tegevusvaldkondades, teadurite ametikohtade loomine PMA koosseisu.	koostöös, s.h. uue EL Fütostrateegia väljatöötamisel osalemiseks.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
T1.1.3.22U	ERA-NET SUSFOOD teadusvõrgustikus osalemine ühiste projektikonkursside väljakuulutamise, hindamine ja rahastamine. (TAO, TOO)	Tõusnud on teadlikkus, tootmine ja töötlemine tugineb parimatele kättesaadavatele teadustulemustele. (Alates 2013)

Eesmärk 1.2: Tagada loomade heaolu ja hea tervislik seisund ning taimetervise hea seisund!

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
E1.2.23: Loomahaigustest ja taimekahjustajatest tingitud kauplemispiirangute arv *VTA, PMA					
0	Eesmärk on jätkuvalt kauplemispiirangutest vaba staatus.				

Eesmärgi saavutamiseks on Põllumajandusministeeriumi valitsemisalas kavandatud peamiselt **4 meedet**:

- **Kannatusest säästetud loom ja nende heaolust teadlik kodanik,**
- **Terve loom,**
- **Ohtlikest taimekahjustajatest vaba taim,**
- **Teadlik taime- ja loomakasvataja.**

Meede 1.2.1: Kannatusest säästetud loom ja nende heaolust teadlik kodanik

Tegevussuunad: Pidamise- ja tapmise tingimused; transporditingimused

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M1.2.1.24: Tuvastatud loomaheaolu rikkumiste osakaal läbiviidud kontrollidest *VTA					
<i>Uus mõõdik, alustatakse mõõtmist 2012!</i>					

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
T1.2.1.23	Loomkatse läbiviimise loakomisjoni töö jätkamine. (PM; VTA)	Loomkatsete läbiviimine kontrollitud, olemas ülevaade loomkatsete asendamise, vähendamise ja täiustamise põhimõtete täitmisest.
T1.2.1.24	Põllumajandusloomade pidamistingimuste kontroll. (VTA)	Loomi peetakse nõuetekohastes tingimustes.
T1.2.1.25	Loomade pikaajalise veo tingimuste vastavuse kontroll määruse 1/2005 nõuetele. Veodokumentide järelkontroll. (VTA)	Loomade veo nõuded on täidetud, dokumendid täidetud vastavalt nõuetele.
T1.2.1.26	Kodanike üldise loomade heaolu alase teadlikkuse tõstmine (koostöös loomakaitseorganisatsioonidega).	Kodanike parem teadlikkus loomade kohtlemisest, vähenenud väärkohtlemiste arv.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
T1.2.1.27U	Tapamajade ja tapmisprotsessi vastavuse kontroll määruse 1099/2009 nõuetele. (VTA)	Tapamajad ja tapmisprotsess vastavad nõuetele.
T1.2.1.28U	Riikliku katseloomade kaitse komitee moodustamine tulenevalt 1.01.2013 Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiivi 2010/63 jõustumisest.	Pädevad asutused ja katseloomade kasutajad ja kasvatajad nõustatud.

Meede 1.2.2: Terve loom

Tegevussuunad:

Loomataudi ennetamine ja kontroll, Loomataudi vaba staatus

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M1.2.2.25: Leitud haigustekitajate osakaal teostatud uuringute arvust *VTA					
0,09%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%
M1.2.2.26: Teatatud ja registreeritud loomataudijuhtude arv *VTA					
240	235	230	225	220	215
M1.2.2.27: Loomataudidest (marutaud, VEL) vabaks tunnistamine *VTA					
	Marutaud		VEL		

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
T1.2.2.29	VTL võimekuse arendamine, tõhusa proovivõtumetoodika rakendamine.	Loomataudijuhtumite õigeaegne avastamine.
T1.2.2.30	Loomaarstide ja VTL tõhus tegevus loomataudide avastamisel. (VTA)	Loomatauditõrje programmide rakendamine.
T1.2.2.31	Loomatauditõrje programmide väljatöötamine. (VTA)	Programmidega haaratud loomataudidest vaba riigi staatuse saavutamine.
T1.2.2.32	Jätkatakse valdkonna järelevalvesüsteemi tõhustamist vastavalt EL määruse 882/2004 nõuetele; riskipõhise järelevalve parendamine. (PM, VTA)	Valdkonna järelevalvesüsteem on vastavuses Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EÜ) nr 882/2004 nõuetega.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
T1.2.2.33U	Mesilaste haiguste laboratoorse diagnostika võimekuse arendamine. (VTL)	Mesilaste haiguste referentlaboratoorium on nimetatud.
T1.2.2.34U	Loomatervise valdkonna järelevalvesüsteemi käsitleva Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EÜ) nr 882/2004 muudatuste rakendamine. (PM, VTA)	Valdkonna järelevalvesüsteem on vastavuses määruse 882/2004 muudatuste nõuetega.

Meede 1.2.3: Ohtlikest taimekahjustajatest vaba taim

Tegevussuunad:

Taimehaiguste ja kahjustajate ennetamine ja kontroll

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M1.2.3.28: Tuvastatud uute ohtlike taimekahjustajate liikide arv *PMA					
0	Eesmärk on, et tuvastatud uute ohtlike taimekahjustajate liikide arv oleks väiksem kui 10.				
M1.2.3.29: Laekunud notifikatsioonide arv *PMA					
2	Eesmärk on, et notifikatsioonide arv oleks väiksem kui 5.				
M1.2.3.30: Kohaldatud tõrjemeetmete arv* PMA					
23	Eesmärk on, et tõrjemeetmete arv oleks väiksem kui 40.				

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
T1.2.3.35	Ohtlike kahjustajate situatsiooniplaanide kinnitamine. (PM; PMA)	Kohustused ja vastutused ning käsuliinid ohtliku kahjustaja leviku piiramiseks ja sellest vabanemiseks on määratletud ja vajalik ressursid tagatud.
T1.2.3.36	Tõrjemeetmete kompenseerimise korra nõuetele vastavusse viimine. (PMA)	Kompensatsiooni suurus ja väljamaksmise kord tagab ettevõtjate ja isikute kaasatuse ohtlikust kahjustajast vabanemiseks.
T1.2.3.37	Valdkonna kontrollisüsteemi tõhustamine, s.h. infosüsteemi arendus ja EAGIS kaardirakenduse kasutuselevõtt. (PM, PMA)	Ettevõtjatele teave ohtlike kahjustajate levikust Eestis tagatud.
T1.2.3.38	Viljapuu bakterpõletiku Eestisse leviku tõkestamiseks kontrollide tõhustamine ja tõrjemeetmete rakendamiseks valmisoleku tagamine. (PM, PMA, PMK)	Situatsiooniplaani praktilise kohaldamise õppus läbi viidud. Vajalik ressursid laborianalüüside teostamiseks ja kontrollitoimingute läbiviimiseks tagatud.
T1.2.3.39	Männi-laguussi avastamiseks teistest riikidest pärineva puidust	100% kontroll piiril tagatud, kontrollimised riigi

	pakkematerjali üle kontrolli tagamine, selleks Maksu- ja Tolliametiga koostöö tõhustamine. (PM, PMA)	territooriumil riskipõhiselt suunatud.
T1.2.3.30	Kartuli ringmädaniku leviku üle järelvalve tagamine ja tuvastatud kollete likvideerimine. (PMA)	Kahjustaja levik on kontrolli all, kollete arv vähenenud.
T1.2.3.31	Paljundamise algmaterjali päritolu üle kontrolli tagamine. (PMA).	Kontrollimised riskipõhiselt suunatud, vajadusel karistusmeetmed rakendatud.
T1.2.3.32	Rahvusvahelises koostöös osalemine. (PMA)	Ametnikud ajakohase teabega kindlustatud, vajadusel Eesti seisukohad edastatud.
T1.2.3.33	Ettevõtjate ja elanike teadlikkuse tõstmine ohtlike taimekahjustajatega kaasnevatest ohtudest ja võimalikest tagajärgedest. (PM, PMA)	Infomaterjalid koostatud, teabepäevadel ettekannetega osaletud.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
T1.2.3.34	Taimetervise valdkonnas riigi kohustuste täitmine ja Euroopa Komisjoni otsustega ette nähtud, s.h. uute seirete läbiviimine (<i>Monoghamus</i> spp. ja <i>Epitrix</i> spp.) (PMA)	Olukord ohtlike kahjustajate levikul tuvastatud, vajadusel tõrjemeetmed kohaldatud.
T1.2.3.35	Viljapuu bakterpõletiku tõrjemeetmete rakendamine. (PMA)	Meetmed ohtliku kahjustaja leviku tõkestamiseks rakendatud, EL kaitstud ala staatus ja Eesti ettevõtjate konkurentsivõime on säilinud, pädev asutus vajaliku ressursiga kindlustatud.

Meede 1.2.4: Teadlik taime- ja loomakasvataja

Tegevussuunad:

Nõuanne ja infolevi; koolitus ja haridus; teadus- ja arendus.

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M1.2.4.31: Loomakasvatuse ja taimekasvatuse konsulentide arv (eesmärk-vähemalt säilitada). *TAO					
55	50	50	50	50	50
M1.2.4.32: Loomakasvatuse, taimekasvatuse ja mahepõllumajanduse valdkonna nõustamiste arv (MAK meede 1.3 + põllumajandustootjale tasuta nõuanne) *TAO					
691	700	700	700	720	750
M1.2.4.33: Sektorile suunatud valitsemisala poolt korraldatud loomade tervishoiu ja taimetervise valdkonnaga seotud koolituste arv (eesmärk – suurendada) *PMA, VTA, TAO					
4	5	5	6	6	6
M1.2.4.34: Eesmärgipõhistel koolitustel osalenute arv *TOO mahebüroo; TAO					
1000	1000	1000	800	800	1000
M1.2.4.35: Eesmärgipõhiste teadusuuringute ja muude uuringute arv valitsemisalas *TAO					
19	19	19	20	20	20

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
T1.2.4.36	Nõustajate koolitamine, koostöö arendamine, nõuandetoote arendamine, www.pikk.ee. (TAO)	Sektori ja ühiskonna teadlikkus on paranenud, info on kättesaadav.
T1.2.4.37	Koolitus- ja teabelevi meede, VTL koolitused sektorile, PM hanked (mahe jm).	Sektori ja ühiskonna teadlikkus on paranenud, info on kättesaadav.
T1.2.4.38	Riikliku programmi "Põllumajanduslikud rakendusuringud ja arendustegevus aastatel 2009-2014" jätkuv rakendamine. (TAO)	Rakendusuringuid teostatakse vastavalt sektori vajadustele, Eesti teadlased osalevad järjest enam rahvusvahelistes projektides.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
T1.2.4.39U	Põllumajandusministeeriumi haldusala teadusasutuste	Materiaal-tehnilise baasi kaasajastamise kava on välja

	infrastruktuuri ning materiaal-tehnilise baasi kaasajastamise kava väljatöötamine. (TAO)	töötatud.
T1.2.4.40U	Põllumajandusministeeriumi haldusala teadusasutuste infrastruktuuri ning materiaaltehnilise baasi kaasajastamise kava elluviimine. (TAO)	Põllumajandusministeeriumi haldusala teadusasutuste materiaaltehniline baas vastab tänapäevase teadustöö tasemele.
T1.2.4.41U	Loomakasvatuse ning veterinaarmeditsiini alase õppe- ja teadustöö arendamine. (TAO ja TO)	Tagatud on loomakasvatuse ja veterinaarmeditsiini õppe kvaliteet.
T1.2.4.42U	ERA-NET EUPHRESKO II teadusvõrgustikus osalemine ühiste projektikonkursside väljakuulutamise, hindamine ja rahastamine. (TAO ja TO)	Tõusnud on teadlikkus, tootmine ja töötlemine tugineb parimatele kättesaadavatele teadustulemustele. (Alates 2013)

Eesmärk 1.3: Tagada põllumajanduslike tootmissisendite kvaliteet ja ohutus!

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
E1.3.36: Tuvastatud nõuetele vastavuste protsentuaalne osakaal põllumajandus-saaduste ja põllumajanduslikus tootmises kasutatavate tootmissisendite kvaliteedi ja ohutuse kontrollimiste arvust (eesmärk vähendada) *PMA					
85%	84%	85%	85%	85%	85%

Eesmärgi saavutamiseks on Põllumajandusministeeriumi valitsemisalas kavandatud peamiselt **4 meedet**:

- **Ohutu ja keskkonnasäästlik taimekaitse ning nõuetekohane väetis;**
- **Kvaliteetne paljundusmaterjal;**
- **Kvaliteetne sööt;**
- **Keskkonnasäästlik taimekasvataja ning teadlik seemnetootja ja söödakäitleja.**

Meede 1.3.1: Ohutu ja keskkonnasäästlik taimekaitse ning nõuetekohane väetis

Tegevussuunad:

Väetised; Taimekaitsevahendid ja seadmed

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M1.3.1.36 Väetiste kontrollimisel tuvastatud nõuetele vastavuste osakaal läbiviidud kontrollide arvust *PMA					
91,9%	92%	92,1%	92,2%	92,3%	92,4%
M1.3.1.37 Taimekaitsevahendite käitlemise kontrollil tuvastatud nõuetekohasuse osakaal läbiviidud kontrollide arvust *PMA					
97,7%	98%	98%	98%	98%	98%

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
T1.3.1.43	Taimekaitsevahendite riskide hindamise ja turule lubamise süsteemi täiustamine ja edasiarendamine vastavalt määrusele 1107/2009. (PMA)	ELis kasutusel olevad hindamismudelid on kasutusel, tsonaalne koostöö toimib, Eesti on kohustused täidetud.
T1.3.1.44	EL-i säästva arengu kontseptsiooni põhimõtete juurutamine taimekaitsevahendite turule lubamisel ja kasutamisel. (PM)	Arengukava on välja töötatud, ettevõtjad on informeeritud.
T1.3.1.45	Toimeainete hindamine ja ümberhindamine ning hindamisaruannete koostamine. (PMA)	Eesti kohustused on EL koostöös täidetud.
T1.3.1.46	Kontrollisüsteemi ja riskianalüüsi edasiarendamine, illegaalsete taimekaitsevahendite üle kontrolli tagamine ja Maksu- ja Tolliametiga koostöö tõhustamine. (PMA)	Taimekaitsevahendite turustamise ja kasutamise riskipõhine kontroll on piisavas mahus läbi viidud, illegaalsed taimekaitsevahendid on tuvastatud.
T1.3.1.47	Rahvusvahelises koostöös (EK, EFSA, Balti-Põhjamaade koostöö) osalemine. (PMA)	Ametnikud vajaliku teabe kindlustatud, vajadusel Eesti seisukohad edastatud.

T1.3.1.48	Avalikkuse ning taimekaitsevahendite turustajate ja kasutajate teadlikkuse tõstmine. (PMA)	Infomaterjalid teabepäevadel osaletud. koostatud, ettekannetega
T1.3.1.49	Geneetiliselt muundatud (GM) põllukultuuride käitlejate andmebaasi loomine.	Põllumajandustootjad on teadlikud GM kultuuride kasvatamisest Eestis.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
T1.3.1.50U	Taimekaitsevahendite võrdlev hindamine ja toimeainete hindamine ning ülesannetega toimetulekuks 1 täiendava ametikoha loomine. (PMA)	Eesti kui põhja tsooni kuuluva EL liikmesriigi kohustused on täidetud.
T1.3.1.51U	Nõuetele vastavuse taimekaitse nõuete kontrolli tagamine. (PMA)	Kontrollid on riskipõhiselt planeeritud ja läbi viidud, PRIA-le on andmed esitatud.

Meede 1.3.2: Kvaliteetne paljundusmaterjal

Tegevussuunad:

Seemned ja seemnekartul; Puuvilja ja marjakultuuride paljundusmaterjal sh istikud ja muu materjal

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M1.3.2.38: Teravilja sertifitseerimise mitteläbinud partiide arv* PMA					
97%	97%	97,5%	97,5%	97,5%	98%
M1.3.2.39: Põllukultuuride puhul Eestis sertifitseeritud seemne kasutamise osakaal kasutatud külvises *PMA					
22,6%	23%	23%	23%	25%	25%

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
T1.3.2.52	Eestis toodetava seemne ja paljundusmaterjali kvaliteedi tagamine ja ettevõtjate omavastutuse suurendamine. (PM)	Kulupõhised tasud sertifitseerimise ja kontrolli teenuse eest kehtestatud.

T1.3.2.53	Nõuetekohase sertifitseerimis- ja kontrolliteenuse tagamine. (PMA)	Tagatud on kontroll seemne ja paljundusmaterjali nõuetele vastavuse üle.
T1.3.2.54	Valdkonna infosüsteemi arendamine. (PM, PMA)	Seemne ja paljundusmaterjali tootjatele ja pädevale asutusele on tagatud kaasaegne infovahetuse keskkond (e-PMA).
T1.3.2.55	Geneetiliste ressursside säilitamiseks ettenähtud seemne ning paljundus- ja istutusmaterjali tootmise kontrolli käivitamine. (PMA)	Kontrollisüsteem loodud ja rakendatud.
T1.3.2.56	Senisest tulemuslikuma tuulekaera tõrjeprogrammi väljatöötamine ja käivitamine. (PM)	Vajalikud piirangud kehtestatud, seemnetootmine tuulekaerast saastunud põllul välistatud, Eestil on võimalik säilitada teraviljaseemne 0-tolerants.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
T1.3.2.57U	Uue seadusandluse paketi välja töötamine. (TO, PMA, PMK)	Osaletud on uue paketi välja töötamisel; positsioonid on ette valmistatud; toimunud on siseriiklikud töögrupid (algus 2013/2014).
T1.3.2.58U	Puuvilja- ja marjakultuuride direktiivi 2008/90 rakendusdirektiivide üle võtmine Eesti seadusandlusesse. (TO)	Direktiivid on õigeaegselt üle võetud ja rakendatud (sõltub direktiivide ülevõtmise tähtajast).
T1.3.2.59U	Tuulekaera leviku kaardistamiseks seire läbiviimine ja laiendamine.	Kaardistatud on saastunud alad, mille kohta teavitust ja tõrjekava ei ole esitatud, tuvastatud ja tõrjemeetmetele allutatud.

Meede 1.3.3: Kvaliteetne sööt

Tegevussuunad:

Koostisained ja saasteained; Keelatud materjalid, Toiduahela hügieeni tagamine

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M1.3.3.40: Nõuetele vastavate söödapartiide osakaal kontrollitud söödapartiide arvust *VTA					
83%	86%	87%	87%	87%	87%

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
T1.3.3.60	Hea tootmistava juhendite väljatöötamise soodustamine, toetamine. (VTA, PM)	Koostatud on hea tootmistava juhendeid erinevatele käitlejarühmadele.
T1.3.3.61	Söödaohutuse küsimustes ekspert-hinnanguid andva teaduskomitee moodustamine. (VTA, PM)	Teaduskomitee on moodustatud ja selle tegevus regulaarselt rahastatav.
T1.3.3.62	Tõhustatakse rahvusvaheliste organisatsioonide, eelkõige Codex Alimentarius 'e, töös osalemist. Osaletakse aktiivsemalt istungitel tuginedes ettepanekutes riskihindamise tulemustele, eksperthinnangutele ja teaduslikele uuringutele. (PM)	Tulenevalt Eesti ekspertide aktiivsest rahvusvaheliste organisatsioonide töös osalemisest, on erinevate rahvusvahe-liste standardite, nõuete ja õigusaktide välja-töötamisel arvestatud Eesti seisukohti, mis põhinevad teaduslikel analüüsidel ja erinevate osapoolte kaasatusest tuleneval kompetentsil. Oman-datud on kogemused 2018. a. eesistumise perioodiks, kus tuleb muuhulgas juhtida töögrupe nõukogus.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
T1.3.3.63U	Situatsiooniplaani ajakohastamine. (VTA)	Saavutatud on valmisolek kriisiolukordade lahendamiseks.
T1.3.3.64U	Tegevuskava loomine ja rakenda-mine söödas sisalduvate saasteainete ülekandumise vältimiseks loomsesse toitu. (PM, VTA)	Saasteainetest vaba sööt.

Meede 1.3.4: Keskkonnasäästlik taimekasvataja ning teadlik seemnetootja ja söödakäitleja

Tegevussuunad:

Nõuanne ja infolevi; koolitus ja haridus, teadus- ja arendus

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M1.3.4.41: Sektorile suunatud valitsemisala poolt korraldatud tootmissisendite ja sööda kvaliteedi alaste valdkondadega seotud koolituste arv * PMA, TAO					
1	3	4	4	5	5
M1.3.4.42: Eesmärgipõhiste teadusuuringute ja muude uuringute arv valitsemisalas *TAO					
Möödistamist alust.2012	Möödistamist alust.2012	Möödistamist alust.2012	Möödistamist alust.2012	Möödistamist alust.2012	Möödistamist alust.2012

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
T1.3.4.65	Toetatakse kogu tegevusvaldkonna heade tavade ja standardite levitamist (väljatöötamist ja järgimist), tõhustatakse teavitamist eesmärkidest, nõuetest ja välditavatest riskidest. Arendatakse klientide teavitamise ja tagasiside süsteemi.	Suurenenud on tegevusvaldkonna heade tavade ja standardite hulk ning nende järgimine. Kasutusel on tõhus klientide teavitamise ja tagasiside süsteem.
T1.3.4.66	Nõuande-, Koolitus- ja teabelevi meetmed (s.h MAK meetmed 1.1 ja 1.3 rakendamine, nõuandesüsteemi toimimise tagamine), PMA koolitused sektorile. (TAO)	Sektori ja ühiskonna teadlikkus on paranenud, info on kättesaadav.
T1.3.4.67	Riikliku programmi "Põllumajanduslikud rakendusuuringud ja arendustegevus aastatel 2009-2014" jätkuv rakendamine. (TAO)	Rakendusuuringuid teostatakse vastavalt sektori vajadustele, Eesti teadlased osalevad järjest enam rahvusvahelistes projektides.

2. Tegevusvaldkond: Maaelu, põllumajandus ja toiduainetööstus

Tegevusvaldkonna arenguvision:

Kõrge elukvaliteediga jätkusuutlik maaelanikkond!

2.1 Tegevusvaldkonna kirjeldus

Maaelu, põllumajanduse ja toiduainetööstuse tegevusvaldkond hõlmab Põllumajandusministeeriumi valitsemisalas Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika (edaspidi ÜPP) ja selle tulevikuotsuste kujundamises osalemist ja selle elluviimist, Eesti maaelu arengukava ja riigiabi vastavate meetmete väljatöötamist ja rakendamist, teadus- ja arendustegevuse suunamist, põllumajandussaaduste tootmise, töötlemise ja kaubanduse reguleerimist, maaparanduse korraldamist, põllumajanduse ja metsanduse konkurentsivõime parandamist, keskkonna parandamist, maapiirkonna ettevõtluse ja elukeskkonna arengu suunamist, sordi- ja tõuaretust.

Loend tegevusvaldkonna lähiaja olulisematest suundumustest

- Eesti huvide kaitse, positsioonide koostamise ning tulevikupoliitikate (Euroopa Liidu ühine põllumajanduspoliitika pärast aastat 2013, rahvusvahelised kokkulepped biomajanduse arendamine, Horizon 2020) väljaarendamise diskussioonis osalemine.
- Ühistegevuse ja koostöö, innovatsiooni, teaduspõhisuse, teavituse ja kvaliteetse nõuande ning noorte kaasamise kaudu põllumajandussektori parema maine, kohalike toodete kõrgema kvaliteedi ning suurema turujõu saavutamine.
- Keskkonnasõbralike mõtte- ja tootmisviiside rakendamise abil säästliku loodusressursi kasutamine toiduks, energiaks, ja kütuseks selliselt, et säiliks bioloogiline, maastikuline ja geneetiline mitmekesisus.
- Toitumusharjumuste parandamine läbi teavituse (eriti noored) ning vähekindlustatutele toidu osaline kindlustamine.
- Uued algatused alternatiivseteks tegevusteks maapiirkondades, läbi kohaliku initsiatiivi. Kohaliku elukeskkonna väärtustamine tagades sellega poliitikate koostoime (sünergia).
- Järgmise programmiperioodi maaelu arengukava ettevalmistamine ning selle raames maapiirkonna ettevõtlus-, loodus- ja elukeskkonnale suunatud tegevuste kavandamine.
- Maamajanduserialade propageerimine, mitmekesiste võimaluste loomine täiendkoolituseks, elukestvaks õppeks ning kutseoskuste parendamiseks.
- Eesti põllumajanduse ja maaeluga seonduva kultuuripärandi tutvustamine ja säilitamine Euroopa ja maailma kultuuripärandi osana.

Ülevaade tegevusvaldkonna arenguga enim seotud struktuurüksustest (allasutused, PM osakonnad)

Antud tegevusvaldkonnaga tegelevad Põllumajandusministeeriumi põhiosakondadest maaelu arengu osakond, põllumajandusturu korraldamise osakond, kaubanduse ja põllumajandussaadusi töötleva tööstuse osakond, toiduohutuse osakond ning teadus- ja arendusosakond. Rakendusasutustest on peamiselt valdkonna arenguga seotud Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet (PRIA), Põllumajandusuuringute Keskus (PMK), Veterinaar- ja Toiduamet (VTA), Põllumajandusamet (PMA). Majandusanalüüsi aluseks on peamiselt Maamajanduse Infokeskuse (MIK) hallatav põllumajandusliku raamatupidamiseandmebaas, PMA hallatav mahepõllumajanduse register, maaparandussüsteemide register, PRIA poolt hallatav põllumajandusloomade register, põllumajandustoetuste ja põllumassiivide register ja Eesti Konjunktuuriinstituudi (EKI) ja TNS Emori kogutav turuinfo. Eesti Maaelu arengukava 2007-2013 (MAK) rakendamiseks, sh meetmetest kasusaajate ja teiste maaelu arengust huvitatud osapoolte kaasamiseks programmi elluviimisel annab lisandväärtust MIK struktuuriüksusena tegutsev riiklik maaeluvõrgustik. Põllumajandusministeeriumi haldusalas töötavad teadus- ja arendustegevuse valdkonnas Jõgeva Sordiaretuse Instituut, Eesti Maaviljeluse Instituut. Oskuste parendamise ning haritud järelkasvu tagamisel on peamisteks koostööpartneriteks Eesti Maaülikool, SA Kutsekoda, põllumajandusvaldkonna erialasid õpetavad kutseõppeasutused. Nõuandesüsteemi edendamise eesmärgil tehakse enim koostööd Maaelu Edendamise Sihtasutuse, tunnustatud nõuandekeskuste ja konsulentidega. Põllumajandust ja maaelu tutvustava ajaloo- ja maakultuuripärandi säilitamisega tegelevad valitsemisalas kolm riiklikku põllumajandusmuuseumi: Eesti Põllumajandusmuuseum, Carl Robert Jakobsoni Talumuuseum ja Eesti Piimandusmuuseum.

Loend tegevusvaldkonna reguleerimisele ja arengule kaasaaitavatest olulisematest seadustest ja arengukavadest.

Valdkonda reguleerivad seadused on Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika rakendamise seadus, maaelu ja põllumajandusturu korraldamise seadus, mahepõllumajanduse seadus ning maaparandusseadus. Samuti teadus- ja arendustegevuse korralduse seadus, täiskasvanute koolituse seadus, kutse seadus, kutseõppeasutuse seadus, ülikooliseadus, muuseumiseadus. Nii kirjeldatud eesmärgid kui tegevused on tihedalt seotud MAK 2007-2013, Põllumajandusteaduste arengukavaga aastatel 2007-2013, Biomassi ja bioenergia kasutamise edendamise arengukavaga 2007-2013, Mahepõllumajanduse arengukavaga aastateks 2007-2013, Eesti metsanduse arengukava 2011-2020. Samuti on valdkond seotud muuhulgas Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegiaga 2007-2013 „Teadmistepõhine Eesti”, Kõrgharidusstrateegiaga aastateks 2006-2015, Kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegiaga, “Eesti kutseharidussüsteemi arengukavaga aastateks 2009-2013”.

2.2 Hetkeolukorra analüüs

2.2.1. Hinnang ressurssidele

Põllumajandusel on kandev roll elanike toiduainetega varustamisel, maapiirkondade ettevõtluses ning kultuurmaastiku kujundamisel. Põllumajanduslik ettevõtlus on olnud läbi aegade Eesti elanikkonna jaoks oluline tegevusvaldkond ja sissetulekuallikas. 2007. a struktuuriuuringu järgi oli Eestis 23 336 põllumajanduslikku majapidamist. 2010. aasta põllumajandusloenduse andmetel on Eestis 19 613 põllumajanduslikku majapidamist.

Eesti on üks Euroopa Liidu paremini põllumajandusmaaga varustatud riike – 0,67⁸ ha ühe elaniku kohta (nt Saksamaal 0,21 ha, Prantsusmaal 0,43 ha, Soomes 0,43 ha, Rootsis 0,34 ha, Iirimaal 0,94 ha, Leedus 0,79 ha, Lätis 0,78 ha). 2010. a pindalatoetuste taotluste järgi oli Eestis kasutatavat põllumajandusmaad 871,3 tuhat ha, mis on võrreldes 2005. a suurenenud 6%. Statistikaameti (SA) andmetel oli 2009. a üle kolmandiku (36,6%) kasutatavast põllumajandusmaast (931,8 tuhat ha, millest 131,9 tuhat ha hoitakse vaid heades põllumajanduslikes ja keskkonnaningimustes) kasutuses rohumaa ja söödakultuuride kasvatamiseks, kolmandikul maast (33,9%) kasvatati teravilja. Rohumaa suur osatähtsus loob eelise loomakasvatuse, sealhulgas ekstensiivse tootmisviisi arendamiseks. FADN andmete järgi oli Eesti põllumajandustootjal 2010. a keskmiselt 108,6 ha põllumajanduslikku maad, millest 61,1% oli renditud. Alates 2003. a on rendimaa osatähtsus jäänud enam-vähem samale tasemele.

2011. aastal oli Eestis mahepõllumajandussaaduste tootjaid kokku 1431 (suurenemine võrreldes 2010. aastaga 5,5%) ja mahepõllumajandusmaad 134,1 tuhat ha (suurenemine 10%), millest 79% moodustab rohumaa. Maheteravilja kasvatati 20,5 tuhat ha (suurenemine 6,2%). Mahepõllumajandusmaa koos üleminekuajal oleva maaga moodustab ligi 14% Eestis kasutatavast põllumajandusmaast.

Lisaks sellele, et Eesti on põllumajandusmaaga hästi varustatud võrreldes Euroopa Liidu teiste riikidega, on **Eesti ka üks Euroopa metsasemaid maid**. Olenemata tõsiasiast, et üle poole Eesti maismaast moodustab metsamaa, on **metsandussektori osatähtsus SKP-s vaid 1% ringis**. Eestis on metsamaad u 2,2 miljonit ha. Maakatastri ja kinnistusregistri andmetel oli 2011. aastal Eestis 97 272 metsaomanikku, kellest 96% on füüsilised ja 4% juriidilised isikud. Pindalaliselt kuulus füüsilistele isikutele 747 798 ha ja juriidilistele isikutele 262 079 ha. Keskmise füüsilisele isikule kuuluva metsamaa pindala on 8,02 ha ja juriidilisele isikule kuuluva metsamaa pindala on 65,66 ha.

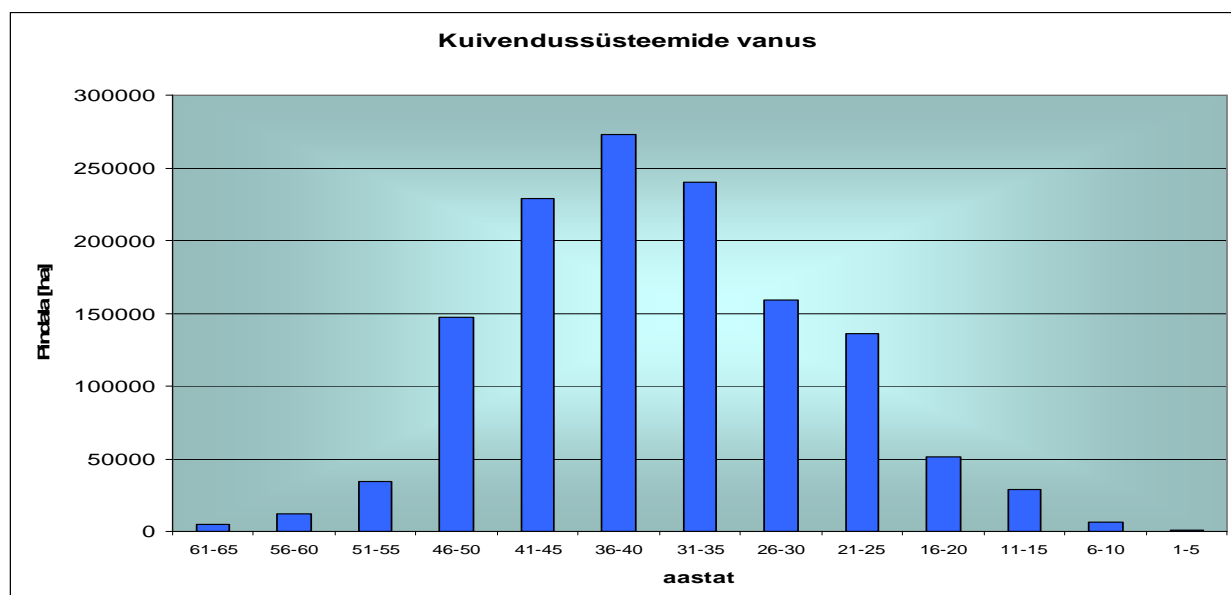
Eesti taasiseseisvumisega kaasnenud metsavarude intensiivsem kasutamine lühiajalise kasumi saamise eesmärgil on seoses ühiskonna arengu ja heaolu paranemisega asendunud metsaomanike huvi kasvuga metsade pikaajalise kasutamise osas. Aasta-aastalt on suurenenud erametsades tehtud metsauendustööde mahud. Statistilise metsainventeerimise andmetel (SMI) on 2,2 miljonist hektarist metsast majandatavaid metsi ca 74% ja erineva kaitsekategooriga metsi 26%. Innovaatiliste lahenduste

⁸ 2007. aasta Põllumajanduslike majapidamiste struktuuriuuringus märgitud kogu kasutatava põllumajandusmaa ja 2008. a 1. jaanuari seisuga rahvaarvu suhe (Eurostati andmed).

loomisega on oluliselt paranenud metsaressursi arvestamine ning selle kasutamise planeerimine ja korraldamine. Samas on valdkonnas teravnenud sotsiaalsed probleemid – **väheneb tööhõive ning kvalifitseeritud tööjõu kättesaadavus. Ebapiisavalt on teadvustatud säästliku metsanduse põhimõtteid ning metsade erinevaid funktsioone.** Selleks, et muuta metsade majandamine pikemas perspektiivis tulemusrikkamaks, on oluliselt vaja parandada metsandussektori konkurentsivõimet ja soodustada metsade heaperemehelikku majandamist, tagades pikaajalise multifunktsionaalse metsanduse, mis vastab ühiskonna vajadustele. Metsandussektori konkurentsivõimet aitavad parandada teaduse ja tehnika arengu ning metsa biomassi energiatootmiseks kasutamise soodustamine, ning keskkonnakaitseliste piirangute kompenseerimine, samuti metsaomanike vahelise koostöö tugevdamine, arendades metsanduslikku ühistegevust metsaomanike seas.

15. veebruaril 2011. a kinnitas Riigikogu uue Eesti Metsanduse arengukava, mis seab metsanduse eesmärgid aastateks 2011-2020. Arengukava põhieesmärk on metsade tootlikkuse, elujõulisuse ning mitmekesise ja tõhusa kasutamise tagamine.

Prognoosidest tulenevalt kujundavad järjest rohkem põllumajanduse ja metsamajanduse mudeleid kliimamuutuse pikaajalised suundumused. Eesti asub kliimavöötmes, kus sademete aastamaht (520–820 mm) ületab oluliselt aurumise (360–440 mm). Eestis kasutusel olevast põllumajandusmaast on kuivendatud 430 tuhat ha, metsamaal on kuivendusvõrke 690 tuhandel ha. **Metsast kannatab liigniiskuse all veel ligikaudu 400 tuhat ha.** Olemasolevatest kuivendussüsteemidest on enamik rajatud rohkem kui 30 aastat tagasi ning vajaksid uuendamist.

Maaparandussüsteemid on valdavalt 60–400 ha suurused ja paiknevad üldjuhul mitme maaomaniku maal, mistõttu on oluline maaparandussüsteemi omanike ühistegevuse arendamine ja toetamine. Riigi kanda on maaparandushoiu kohustus ühisesvooludel, mis on suure majandusliku tähtsusega. Nende ühisesvoolude korrashoid loob eeldused ca 660 tuhat ha maaparandussüsteemide toimimiseks. 2005. a teostatud maaparandusuuringu tulemustest selgus, et kuivendatud maast on 11% heas, 63% rahuldavas ja 26% puudulikus kuivendusseisundis. Investeeringute

nappus vähendab hea ja rahuldava kuivendusseisundiga maade osakaalu hinnanguliselt ligikaudu 2-3% aastas. **Viimaste aastate põllumajandusmaa kasutamist iseloomustab kontsentreerumine suurematesse majapidamistesse ja maakasutuse suurenemine.** See toimub vahepeal kasutamata ja parandamist vajava maa arvelt. Seega on üle poole põllumajandusmaa ja ligi poole metsamaa jätkuv sihipärane kasutamine võimalik ainult siis, kui nendel maadel tagatakse maaparandussüsteemide nõuetekohane toimimine. Vastasel juhul tekitavad mullastiku ja ilmastikutingimuste koosmõju tootmisriskide kõrge taseme.

Maapiirkondade tööhõive vähenes taasiseseisvumisjärgsel perioodil kümne aasta jooksul kolmandiku võrra ning oli madalseisus 2002. a. Peale liitumist Euroopa Liiduga hakkas tööhõive taas suurenema ja tööpuudus vähenes poole võrra. 2004-2008. aastate jooksul on tööhõive määr maapiirkonnas kasvanud 52,2%-st kuni 59%-ni, kuid seoses majanduslangusega vähenes 2009. ja 2010. a tööhõive määr vastavalt 53,6% ja 52,4%-ni. 2009. a oli maa-asulate elanikest hõivatuid 28,9% kogu Eesti tööhõivest. Sarnaselt arenenud riikidele väheneb ka Eestis põllumajanduses hõivatute suhteline osatähtsus kogu tööhõives. 2009. a oli põllumajanduses hõivatute osatähtsus 2,9% (17,4 tuhat hõivatut). **Kuna 2010. aastal hõivatute üldarv vähenes suuremas tempos kui põllumajanduses hõivatute arv, kus oli 17,2 tuhat hõivatut, suurenes põllumajandusliku hõive osatähtsus 3,0%-ni.** Võrreldes 2004. a on põllumajanduses hõivatute arv vähenenud 28,4%.

2004.-2009. aastate jooksul on põllumajandussektoris makstav keskmine brutokuupalk suurenenud 2 korda. Vähenenud on vahe tegevusalade keskmise brutokuupalgaga võrreldes: kui 2004. a moodustas põllumeeste brutokuupalk sellest 65,9%, siis 2010. a juba 78,2%. Põllumajanduses on hõivatute ealine ja hariduslik struktuur tootlikkuse kasvu saavutamisel oluliseks teguriks. **Kui 2005. aastal oli Eestis alla 35-aastaste ja 65-aastaste ning vanemate suhe 0,23, mis oli EL27 keskmisest (0,20) parem, siis 2007. aastaks oli näitaja nooremate arvu kiire vähenemise tõttu juba 0,17, jäädes EL keskmisele (0,18) alla.** 2007. a struktuuriuuringu andmetel **majandatakse 2/5 põllumajandusmaad ilma põllumajandushariduseta,** vaid praktilise kogemusega põllumajandustootjate poolt. Samuti tuleb enam tähelepanu pöörata väikeste majapidamiste majanduslikule olukorrale, kuna nendest sõltub nii maa-asustuse kui ka traditsioonilise maaelu ja rikkaliku kultuuripärandi säilimine.

2.2.2 Sordiaretus ja geneetiline ressurss

Riikliku programmi “Sordiaretusprogramm aastatel 2009 – 2019” raames rahastatakse 20 teemat kogusummas 557 947 eurot. 2011. a jätkati riiklike sordivõrdluskatsete läbiviimist järgmiste liikidega: oder, suvi- ja talinisu, kaer, talirukis, talirüps, põld- ja aedhernes, põlduba, tomat, kartul, lutsern, punane ristik, karjamaa-raihein, idakitsehernes, valge mesikas, õun, mustsõstar, vaarikas, maguskirss, ploom, pirn, mustikas ja maasikas. Sordiaretusprogrammis osalevad Jõgeva Sordiaretuse Instituut, Eesti Maaviljeluse Instituut, Eesti Maaülikool ja Tallinna Tehnikaülikool. Edukas sordiaretusprotsess vajab tegevusi biotehnoloogia, geneetika ja taimefüsioloogia-alastest rakendusuuringutest ning praktilisest sordiaretusest kuni taimekaitse ja tootarenduseni.

Sordiaretus nõuab suure hulga aretusmaterjali mitmekülgselt hindamist ja analüüsimist agronoomiliste, resistentsuse, kvaliteediomaduste ja bioloogiliste tunnuste osas.

Sordiaretuse ja aretatavate sortide konkurentsivõime tõstmiseks on vajalik senisest enam suurendada kaasaegsete **biotehnoloogiametodite rakendamist, mis hetkel väheste rahaliste vahendite tõttu ei ole võimalik.**

Sordiaretusprogrammi raames **ei toetata sordiaretuse infrastruktuuri ja aparatuuri uuendamist**, kuid kõrgtasemel sordiaretuse teadustöö baseerub kõrgtehnoloogial (laborid, seadme, aparatuur jne).

Üheks väga oluliseks tegevuseks on **taimekasvatuse sh sordiaretuse teadus- ja õppetöö materiaal- tehnilise baasi uuendamine/arendamine.**

2011. a võeti sordilehte mahepõllumajanduses kasvatamiseks keskvalmiv suvioder 'Maali', kaer 'Kalle' ning säilitussordina kartulisordid 'Endla' ja 'Väike verev'. Jõgeval aretatud kartulisort 'Juku' võeti Läti sordilehte. Puu- ja luuviljalistest registreeriti 2011. a 5 hariliku ploomipuu sorti ('Sargen', 'Norgen', 'Radiolus', 'Vilmitar' ja 'Suur Tõll'), 7 maguskirsipuu sorti ('Polli murel', 'Mupi', 'Kaspar', 'Tõmmu', 'Irma', 'Anu' ja 'Ene'), 2 hariliku pirnipuu sorti ('Polli punane' ja 'Kadi') ja 3 aed-õunapuu sorti ('Kallika', 'Els' ja 'Kastar').

Tallinna Tehnikaülikooli Geenitehnoloogia Instituudiga toimib koostöö nii sordiaretuses kui ka geneetilise ressursi säilitamises ja kogumises. Nimetatud instituudis analüüsitakse taimset materjali ja viiakse läbi teraviljade eelaretust.

Põhjamaade Geneetilise Ressursi Keskus NordGen algatas Põhja- ja Baltimaade põllukultuuride eelaretuse (pre-breeding) alase ühisprojekti ettevalmistamise. 2010. aastal toimunud tegevuste kaardistamise ning ühisprojekti võimalike teematikate väljaselgitamise tulemused koondati Põhjamaade Ministrite Nõukogule esitatud dokumenti. 2011. a otsustas Põhjamaade Ministrite Nõukogu rahastada programmi raames Norra Põllumajandusülikooli juhtimisel esitatud ühisprojekti "Riiklik ja erapartnerlus karjamaa-raiheina eelaretuses" aastatel 2012-2013.

Põllumajanduskultuuride geneetiliste ressursside säilitamine ja säästev kasutamine on eluliselt tähtis nii sordiaretusele, kui põllumajandusteadusele ja põllumajanduslikule tootmisele üldiselt, et tagada selle areng ja säilitada bioloogiline mitmekesisus. Antud tegevusi täidetakse arengukava "Põllumajanduskultuuride geneetilise ressursi kogumine ja säilitamine aastateks 2007- 2013" raames. 2011. a lõpuks oli *ex situ* geenipangas pikaajalisel säilimisel 2735 teraviljade, heintaimede, köögiviljade ja õlikultuuride säilikut, *in vitro* geenipangas 1410 kartuli ja aiakultuuride säilikut. Kollektsoonistandikes on pikaajaliseks säilitamiseks 1171 puuvilja- ja marjaliigi säilikut ning 627 ravim- ja maitsetaimede säilikut.

ÜRO kuulutas aastad 2011-2020 elurikkuse dekaadiks. ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsiooni (FAO) geneetilise ressursside komisjoni koostatud mitmeaastase tööprogrammi üheks eesmärgiks on mikroorganismide geneetilise ressursi väärtustamine. **Põllumajandusuuringute Keskus hooldab ja säilitab mikroorganismide kollektiooni, kus 2011. aastal oli ligi 600 säilikut**

(mullaseened, pärmid ja bakterid). 2011. aastal viidi läbi ka mügarbakterite kollektsioonis arendustööd, mille raames kontrolliti 140 baktertüve.

Taimede geneetiliste ressursside Euroopa koostööprogrammi [ECPGR](#) (European Cooperative Programme for Plant Genetic Resources) eesmärk on taimede geneetiliste ressursside pikaajalise säilitamise kindlustamine ning suuremale kasutamisele kaasa aitamine Euroopas.

2011. aasta seisuga osaleb antud programmis 43 riiki, lisaks kolm vaatleja staatuses riiki. Programmi sekretariaat asub Bioversity International juures ning programmi koordineerib ja juhib iga riigi esindajaist koosnev juhtkomitee (Steering Committee). Programm toimib 9 koostöövõrgustikus ja 18 töögrupis. **Eesti osaleb üheksas temaatilise võrgustiku töögrupis ja juhtkomitees.** Ekspertide aktiivne osalemine töögruppides (oder, nisu, kaer, heintaimed, kartul, köögiviljad, luuviljalised puuviljad, maitse- ja ravimtaimed).

Euroopa Liidu liikmesriigid on korduvalt rõhutanud, et ühisprojektide välja töötamine ja läbiviimine on vajalik ning seda toetab ka Põllumajandusministeerium. 2011. a lõppes kaks põllumajanduskultuuride geneetiliste ressursside ühisprojekti. Projektis “Kaera geneetiliste ressursside kvaliteet toiduks kasutamisel –AVEQ” osales 9 riigi 14 partnerit. Projekti raames analüüsis Jõgeva Sordiaretuse Instituut 2500 kaeraproovi seemneid ja katsete tulemused kanti projekti andmebaasi. Ühisprojektis “RIBESCO - Põhja-Euroopa *Ribes* geneetiliste ressursside tuumikkollektsioon” koguti fenotüübilisi andmeid 170 säiliku kohta. Polli Aiandusuuringute Keskuse kollektsioonistandikes on sõstra ja karusmarja säiliku kokku 182. Ühtlasi kanti andmed kollektsioonis säilitatavate sortide kohta RIBESCO projekti raames loodud andmebaasi, mis ühildati olemasoleva üleeuroopalise ECP/GR *Ribes* andmebaasiga.

2.2.3 Põllumajandus ja keskkonnahoid

Seoses põllumajandustootmise intensiivsuse tõusuga ning väike- ja keskmiste ettevõtete vähestest investeerimisvõimalustega **ei järgita veel piisavalt keskkonnanõudeid ja häid tavasid.** Lisaks **puudub tootjatel motivatsioon üldistest keskkonnanõuetest rangemate nõuete täitmiseks.** Üheks võimaluseks on põllumajandusliku keskkonnatoetusega selliste nõuete ja piirangute täitmise kompenseerimine. Jätkuvalt on vaja täiendada põllumajandustootjate teadmisi põllumajanduse võimalikust negatiivsest mõjust keskkonnale ja seda vältida aitavatest tootmisvõtetest. Keskkonna parandamise eesmärkidel rakendatakse vastavaid MAK 2007-2013 meetmeid. Selliste meetmete abil on võimalik tagada näiteks põllumajanduslik tegevus ja maakasutus ebasoodsamates piirkondades, samuti tagada väärtuslike poollooduslike koosluste hea seisund, sest need säilivadki vaid põllumajandusliku tegevuse tulemusel. Lisaks saab keskkonnameetmete kaudu piirata põllumajandusliku tegevuse negatiivset keskkonnamõju, kujundada põllumajandusmaastikke, säilitada ja luua väärtuslikke maastikuelemente ning muuta olemasolevat tootmispraktikat keskkonna – ja loomade heaolu vajadustele vastavaks.

Viimase 15 aasta jooksul on põllumajandusest tingitud reostuskoormus oluliselt vähenenud. Sellest tulenevalt on ka Eesti veekeskkonna seisund valdavalt paranenud. Veeseisundi paranemisele on aidanud kaasa rakendatud meetmed, millega on toetatud mahepõllumajandust ning makstud ettevõtjatele keskkonnasõbraliku tootmise ja

majandamise toetust. Samas ei ole olukord kõikjal positiivne – esineb ka **intensiivse põllumajandusliku tootmisega alasid, kus põhjavee maapinnalähedane veekiht ja mõned kohalikud vesikonnad (jõgede ülemjooksud, väikejõesed ja -järved) võivad olla suhteliselt kehvast seisundis.** Tervikuna on põllumajandustootmise intensiivsus Eestis olnud alates 1990-ndatest suhteliselt madal, ent põllumajandustootmine on hakanud kontsentreeruma, väikeste majapidamiste arv väheneb ja põllumajandusmaa ning –loomad koonduvad suuremate tootjate kätte. Statistikaameti andmetel oli 2007. aastal väikeste (<50 ha) majapidamiste käsutuses 208 000 ha, suurte (> 50 ha) käsutuses 698 000 ha põllumajandusmaad. Saagikuse suurendamise eesmärgil kasvab paratamatult ka **taimekaitsevahendite ja väetiste** kasutamine põllumajanduses. Hajureostusena veekogudesse sattuvate lämmastikuühendite peamised allikad on põllumajanduses kasutatavad mineraal- ja orgaanilised väetised, millest omakorda olulisim veekeskonna mõjutaja on lämmastik. Pärast Eesti taasiseseisvumist langesid põllumajanduse tootmismahud 1990. aastate keskpaigaks 1980. aastatega võrreldes oluliselt. **Väetiste kasutamine** haritava maa hektari kohta vähenes samuti. 1996. aastal saavutas väetiste kasutamine oma miinimumi ning pärast seda on väetiste kasutamine olnud kasvutrendiga, kuid jäänud siiski kordades väiksemaks kui nõukogude ajal. Taimkaitsevahendite kasutamine on viimastel aastatel suurenenud (v.a majanduskriisi aastad). Seetõttu on oluline põllumajandusliku keskkonnatoetuse meetmete kaudu soodustada nende kasutamise piiramist.

Lisaks väetamisele võib probleeme tekitada ka puudulikust sõnnikukäitlusest tulenev reostus. Orgaaniliste väetiste (sõnniku) tootmine ja kasutamine on loomade arvu vähenemise tõttu oluliselt kahanenud, alates 2000. aastast on kasutatava orgaanilise väetise kogused ja väetatavad pinnad püsinud stabiilsed. Reostuse peamine põhjus on enamasti **nõuetele vastavate sõnnikuhoidlate vähesus, sõnnikulaotamise halb korraldus ja laotusseadmete tehniline puudulikkus.** Seetõttu peavad loomakasvatuseettevõtted tegema jätkuvalt täiendavaid investeeringuid sõnnikukäitlusesse. Lisaks tuleb arvestada parima võimaliku tehnika nõude rakendamise ja osaliselt on aidanud sõnnikuhoidlate veekaitsemeetmetega vastavusse viimisele kaasa sõnnikuhoidlatele esitatavate veekaitsemeetmetega vastavusse viimise toetus ja loomakasvatusehitiste investeeringutoetus.

Veekeskonnale avaldab suurt mõju mulla seisund ning samas on see ka üks olulisem komponent, millest peamiselt sõltub taimekasvatustoodang. Peamised muldi kahjustavad protsessid Eestis on mulla orgaanilise aine vähenemine, mulla erosioon, muldade saastumine, muldade hapestumine, muldade tihenemine, mulla bioloogilise mitmekesisuse vähenemine ning muldade katmine. **Üks mullaga seotud põhiprobleem orgaanilise aine ja toitainetevaru vähesus mullas** (ca 45% põllumuldadest kannatab kaaliumi ja ca 20% fosfori puuduses), mida põhjustab klassikaliste külvikordade puudumine, toitainete bilansiandmete ja väetusplaanide puudumine, monokultuuride kasvatamine ja tahke sõnniku ning mineraalväetiste piiratud kasutamine.

Erodeerunud muldade osakaal Eestis ei ole suur - erodeerunud ja erosiooniohuga mullad moodustavad 3,1% Eesti põllumaa pindalast, samal ajal kui EL-25 vastav näitaja on 17%. **Keskkonnaprobleem on põhjustanud tõsiasia, et erosioonist haaratud muldade peamisel levikualal Otepää ja Haanja kuppelmaastikul on põlde viljeldud samamoodi nagu ülejäänud Eestis.** Erosiooni tõkestamise võimalikud abinõud on erosioonitundlike alade metsastamine ja püsirohumaade alla

viimine, kasuks tulevad ka heade põllumajandus- ja keskkonnatingimuste kaudu erosiooniohtu vähendavad nõuded pindalatoetuste taotlejatele.

Muldade hapestumine on samuti oluline probleem. Rohkem kui kolmandik Eesti põllumajandusmaast (üle 300 000 ha) on happeline. Seda tuleb eriti ette Kesk- ja Lõuna-Eestis ning samuti Hiiumaa liivastel põldudel. Eesti põllumuldade reaktsiooni hoidmist taimede kasvuks soodsal tasemel saab tagada muldade liighappesuse neutraliseerimisega, mida on toetatud Põllu- ja metsamajanduse infrastruktuuri investeringutoetuse raames. Ekspertarvamuste põhjal on mullaga seotud üheks **põhiprobleemiks orgaanilise aine ja toitainetevaru vähenemine mullas**, mida põhjustab muldade loomulik arengu suund meie kliimatsoonis ja viljavahelduse nõuete eiramine, põllukultuuride monokultuurina kasvatamine, tasakaalustamata väetamine ja tahesõnniku kasutamise vähenemine. Selle lahendamise üheks võimaluseks on hea põllumajandustava kohaste tootmisvõtete kasutamine.

Eestis moodustavad põllumajanduslikuks tootmiseks ebasoodsad piirkonnad ca 50% põllumajandusmaast.⁹ Et maakasutus säiliks ebasoodsamates piirkondades, tuleb tagada ebasoodsas piirkonnas põllumajandusega tegelevatele ettevõtjatele ebasoodsamate tingimuste kompenseerimine.

Põllumajanduses on keskkonnasäästliku majandamise tagamise eeldus piisavad **finantsressursid, mis paljudel juhtudel on siiski väga piiratud.** MAK 2007-2013 raames on põllumajanduse keskkonnatoetuste tegevuste kavandamisel keskendunud spetsiifilisemate keskkonnaküsimuste lahendamisele. Vee- ja mullakaitse tegevustele aitab kaasa põllumajanduslikus tootmises parima võimaliku tehnika kasutusele võtmine (suunatud loomade heolu parandamisele ja keskkonnasõbralikumate maaviljelusmeetodite rakendamisele) ning põllumajandusliku keskkonnatoetuse põhimeede, keskkonnasõbraliku majandamise toetus. Lisaks saavutatavale stabiilsemale keskkonnaseisundile, mis tuleneb peamiselt rakendatavatest keskkonnasõbralikest tootmisviisidest põllumajanduses, on oluline tagada põllumajanduslik maakasutus piirkondades, kus see mängib olulist rolli traditsiooniliste maastike kujundamises ning kõrge loodusväärtusega alade säilimisel (NATURA aladel).

Arvestades, et NATURA 2000 võrgustiku alal asuvaid põllumajandusmaid on ca 55 tuhat ha, on bioloogilise ja maastikulise mitmekesisuse säilitamise seisukohast hüvitatud nimetatud põllumajandusmaadel ning teatud tingimustel ka NATURA 2000 võrgustiku erametsamaal (u 94 tuhat ha) looduskaitseadusest tulenevate kitsenduste ning ELi linnu- ja loodusdirektiivi nõuete täitmise tõttu saamata jäänud tulu.

Traditsioonilise maakasutuse tulemusena on Eestis kujunenud vaheldusrikkad maastikud, mis on elupaigaks paljudele väärtuslikele liikidele. Tänu pikaajalisele põllumajanduslikule tegevusele, eeskätt niitmisele ja karjatamisele, on kujunenud looduskaitse ja kultuuripärandi ning maastiku seisukohast väärtuslikud ja olulised poollooduslikud kooslused. Varem püsivalt hooldatud alad võivad põllumajandusliku tegevuse vähenemisel kasvada umbe ja võsastuda, muutudes lõpuks metsaks.

---

⁹ Komisjon on esitanud ettepaneku uute LFA alade määratlemise kriteeriumide kohta, mida on kavas kohaldada alates 2014. aastast. Toob kaasa muutusi ebasoodsate piirkondade ulatuses – Eesti puhul on väljapakutud kriteeriumide kohaselt kogu põllumajandusmaa looduslikust eripärast tingitud piirangutega.

Elupaikade inventuurist on selgunud, et **niiduelupaikade** – puisniitude, loopealsete, lammi- ja rannaniitude – **pindala vähenemine on põhjustatud selliste traditsiooniliste põllumajandusvõtete nagu niitmine ja mõõdukas karjatamine, vähenemisest.** Lisaks on vähenenud rohumaaribade jätmise põlluservadesse ning hävimisohus on ka muud maastikuelemendid. Kultuuripärandi ja maastikulise mitmekesisuse säilitamiseks soodustatakse vähetootlikke investeeringuid, näiteks kiviaedade rajamist. Probleeme võib põllumajandustootjatele tekitada ka rannaalade kinnikasvamine, sest linnud lähevad tavaliste toitumiskohtade puudumisel toitu hankima orasepõldudele. Alternatiivse tegevusena sobivad rannaniidud näiteks veiste, eelkõige vähemnõudlike lihaveiste karjatamiseks.

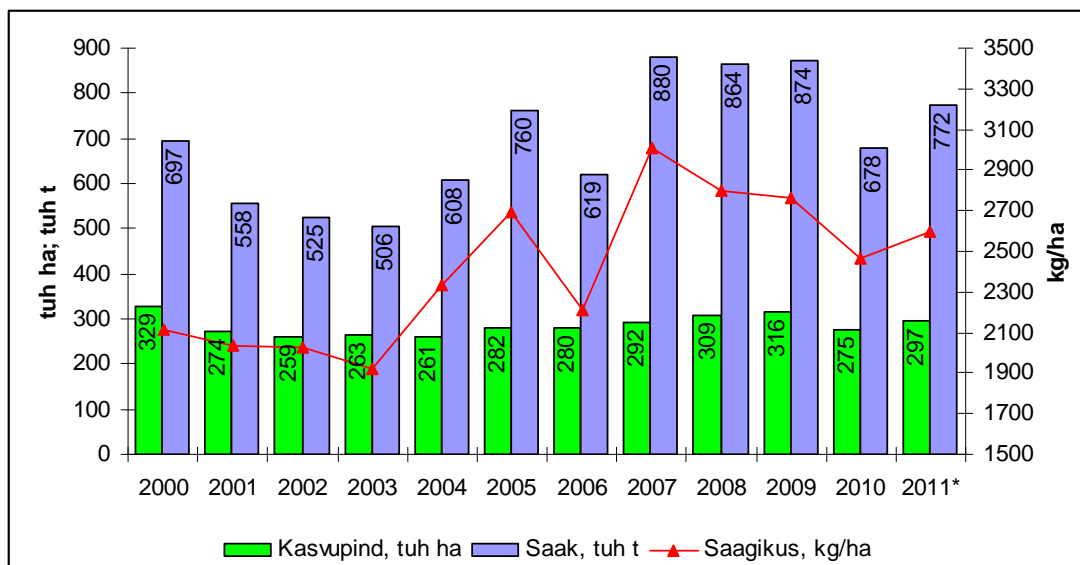
2.2.4 Taimekasvatuse ja taimekasvatussaadusteturu korraldus

Taimekasvatussaaduste osatähtsus moodustas 2011. a esialgse hinnangu kohaselt 48% põllumajandustoodangu väärtusest. Põllumajanduslikus maakasutuses on oluline koht teraviljakasvatusele, mis põhiliselt toodab söödavilja kohalikule loomakasvatusele. Samas mitmekesistab maakasutust kartuli, tehniliste kultuuride ning puu- ja köögivilja ning marjade kasvatamine. 2010. a põllumajandusloenduse andmetel oli 73% teravilja pinnast üle 100 ha suuruse kasvupinnaga ettevõtetes, mis moodustasid vaid 11% teraviljakasvatajate arvust.

Teravilja saagikus on Eestis võrreldes teiste liikmesriikidega väga madal. 2011. a esialgsete andmete põhjal oli keskmine saagikus 2,6 t/ha. Suurtes ettevõtetes on saavutatud siiski oluline edasimineku hektarisaagikuse tõstmisel ning erandiks pole ka 4-5 t/ha. Lisaks suhteliselt lühikesele vegetatsiooniperioodile ja madala mullaviljakusega põllumaale on madal keskmine saagikus tingitud ka väiksemate ettevõtete omanike väheses kaasaegses oskusteabes ja rahaliste vahendite nappuses. 2010. a FADN andmetel oli väikeste ettevõtete (kuni 40 ha maakasutusega) teravilja keskmine saagikus 43% madalam kui suurtes (üle 400 ha maakasutusega ettevõtetes). Teraviljakasvatuse majanduslikult jätkusuutlikuks arenguks on oluline hektarisaagikuse tõstmine, mis nõuab kaasaegsete agrotehnoloogiliste vahendite ja võtete kasutamist. See aga omakorda eeldab nii suuri investeeringuid, kui ka vajaliku teabe viimist põllumajandustootjateni koolituste ja infopäevade abil. Saagikuse järsule tõusule saavad piiravaks ka Eestis kehtivad keskkonnanõuded, mistõttu järjest suureneb vajadus keskkonnaseisundit arvestavate tootmisviiside ja tehnoloogiate kasutuselevõtu järele.

Eesti suudab oma 300 tuhande ha suuruse teravilja kasvupinnaga tagada teravilja sisevajaduse, mis on ca 700 tuhat tonni. Samas mõjutab teravilja kogusaaki kõige rohkem ilmastik, 2007. a soodsate ilmastikutingimustega aastal oli teravilja kogutoodang 879,5 tuhat tonni, mis ületas viimati 800 tuhande tonni piiri 1993. a (810,7 tuhat t). 2009. a suhteliselt soodsate ilmastikuoludega aastal koristatud saak kujunes ligilähedaseks 2007. aastal koristatud taasiseseisvumisaja rekordsaagile, kokku 879,0 tuhat tonni. 2010. a erakorraliste ilmastikuolude tingimustes saadi SA andmetel 678,4 tuhat tonni teravilja 275,3 tuhat hektarilt. 2011. a kui ilmastikutingimused olid üsna sarnased 2010. aastale, suurenes teraviljasaak SA esialgsetel andmetel 13,8% 771,9 tuhat tonnini.

2009. a oli maheteravilja osakaal teravilja kogusaagis 2,0%, kartuli mahetoodangu osakaal oli 1,2%, köögiviljal 0,4% ning puuviljadel- ja marjadel 5,4%.

Allikas: SA, 2011* esialgsed andmed

Joonis nr 1. Teraviljakasvatuse Eestis (kasvpind, saak, saagikus) aastatel 2000-2011.

Teraviljaturu korralduses vähendati ÜPP „tervisekontrolli“ tulemusel turulesekkumise meetmeid. Põllumajandus- ja kalandusministrite nõukogu otsustas, et sekkumismeetmed ei peaks aeglustama põllumajandustootjate võimet reageerida turusignaalidele. Selleks kehtestati odra sekkumistasemeks null tonni ja nisu puhul on sekkumisostud võimalikud sekkumisperiodil hinnaga 101,31 eurot tonni kohta kuni 3 mln tonni ulatuse, sekkumisostud tehakse pakkumise teel. Sekkumisvarud on olnud ka enim puudust kannatavate isikute jaoks toiduga varustamise kindlustamise allikaks.

2011. aasta oktoobris esitas komisjon põllumajandus- ja kalandusministrite nõukogus toiduabi uue ettepaneku, mis asendas 2010. aasta ettepanekut ning mille kaks peamist muudetud elementi on kahekordne õiguslik alus ja programmi 100% ELi rahastamise määra säilitamine. Ettepanekuga tehti võimalikuks toiduainete ostmise turult ning jaotatavad tooted ei pea enam olema seotud sekkumisvarudes olevate toodetega, pigem tuleb valiku tegemisel lähtuda toodete toitaineteväärtusest. Sellisel kujul jätkub toiduabiprogramm kuni 2013. aasta lõpuni pärast mida algab uus eelarveperiood. Eestis on heategevusorganisatsioonide huvi toiduabiprogrammis osalemise vastu aastatega aina tõusnud. Kui 2011. aasta toiduabiprogrammi rakendamiseks eraldati Eestile heategevusorganisatsioonide taotluste alusel 782,9 tuhat eurot, siis 2012. aastaks eraldati esialgsel andmetel juba ligi 2,4 miljonit eurot.

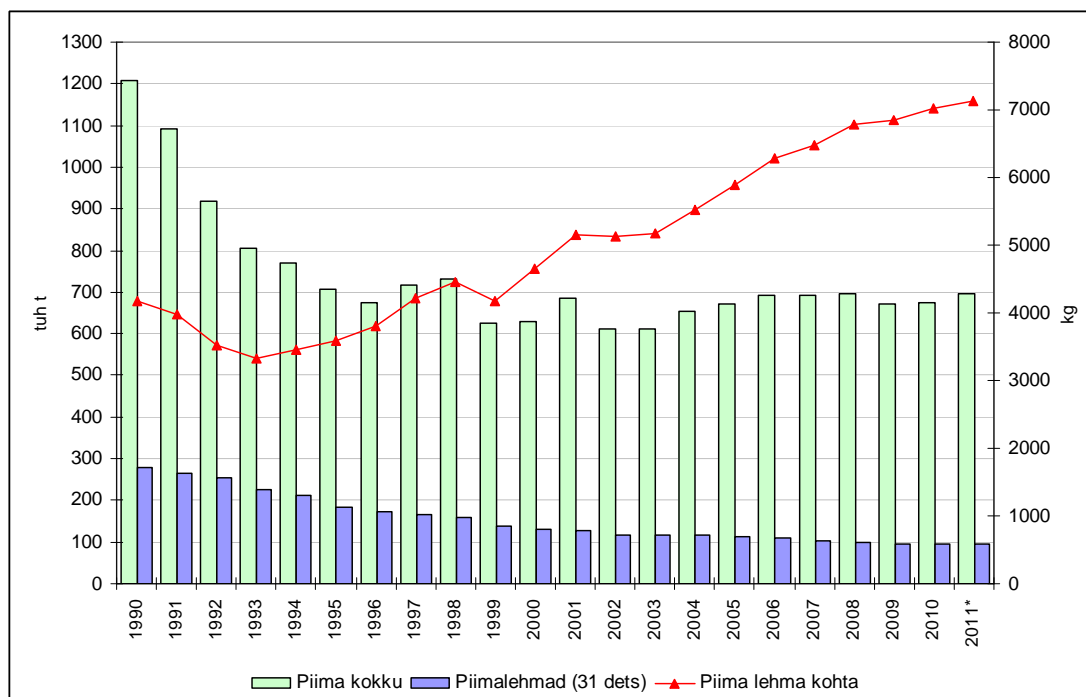
Puu- ja köögivilja sektori turukorralduse raames alustati 2009. aasta sügisel koolipuuviljaprogrammi, mille eesmärgiks on edendada koolilaste seas puu- ja köögivilja tarbimist. Tegemist on poliitikaalgatusega, mis ulatub ka sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonda. Koolipuuvilja jagamises osales 2010/2011. õppeaastal 292 kooli. Jagatavast puu- ja köögiviljast sai osa 36 346 õpilast, see on 52 % sihtrühmast 2010/2011 õppeaastal kasutati 61% eelarvest (232 002 eurot). Koolipuuvilja pakkumiste arv nädalas ei ole piiratud. PRIA arvutab koolipuuviljatoetuse taotlejale antava toetuse määra selleks riigieelarvest eraldatud rahaliste vahendite jaotust, abisaajate õpilaste arvu ning õppenädalate arvu arvestades. 2010/2011 õppeaastal kehtis õpilastele pakutud toodete puhul koolipuuviljatoetuse taotlemisel toetusmäär 0,32 eurot õpilase kohta õppenädalas.

2.2.5 Loomakasvatus ja loomakasvatussaadusteturu korraldus

Eesti sobivad kliimaatilised tingimused heintaimede kasvuks ja maa olemasolu loovad eeldused rohumaaviljeluseks ja panevad aluse loomakasvatusele. Loomakasvatustoodangu osatähtsus moodustas 2011. a 52% põllumajandustoodangu väärtusest. 2011. a lõpu seisuga oli Eestis SA esialgsetel andmetel 239,4 tuhat veist, 362,2 tuhat siga, 91,4 tuhat lammast ja kitse ning 2,0 mln lindu. 2011. a peeti mahepõllumajanduses kokku 28,7 tuhat veist, 46,5 tuhat lammast, 940 kitse, 1327 siga, 12,9 tuhat lindu, 1208 küülikut ning 632 mesilaspere.

Piima tootmine on traditsiooniliselt olnud üks Eesti põllumajanduse alustugedest, andes kogu põllumajandussektori kogutoodangust kolmandiku. Tootmise struktuur on küllaltki efektiivne, arvestades et 2010. a toodeti tervelt 90% piimast üle 50 lehmaga karjades. Väikeste kuni 50 lehmaga karjade piimatoodangu osakaal on pidevalt langenud, kukkudes 39%-lt 2000. a 10%-le 2010. a. Samas arvuliselt esindab väiketootjate grupp vaatamata nende arvu pidevale vähenemisele PRIA põllumajandusloomade registri 2011. a lõpu seisuga veidi üle 90% kõikidest piimalehma omanikest. 60% kõikidest tootjatest omas vaid 1-2 lehma ning veel 18% tootjatest 3-9 lehma. Paljud väga väikestest tootjatest turustavad piima lokaalselt, piimakvooti omab neist vähem kui viiendik.

Piimalehmade arv on Eestis pidevalt vähenenud, kuid soodsa turuolukorra tingimustes viimasel paaril aastal 95-97 tuhande taseme juures stabiliseerunud. Keskmine produktiivsus lehma kohta ja kuni 2008. a ka piima kogutoodang on järjepidevalt kasvanud. 2011. a jõudis keskmine aastane väljalüps lehma kohta taas kõigi aegade parimani ehk 7136 kg-ni. Piima kogutoodang peale 2009. a langust suurenes 2010. a ligi 1% võrra ning 2011. a ligi 3% võrra, jõudes 694 803 tonnini. Piimatootmise vahepealse vähenemise tingis halb turuolukord – piima keskmine kokkuostuhind 2009. a oli 30% madalam kui eelmisel aastal. 2010. a aga turuolukorra paranedes piimahind tõusis eelmise aastaga võrreldes üle 30% ning 2011. a veel omakorda 16%, jõudes kõigi aegade kõrgeima aasta keskmiseni 322,7 EUR/tonn. Suurt tähelepanu pööratakse tõukarja aretusele, tasakaalustatud söötmisele, uute lüpsilautade ehitamisele ja kaasaegse tehnoloogia kasutusele võtmisele. Olulist edu on saavutatud piima kvaliteedi parandamisel.

Allikas: SA, 2011* esialgsed andmed

Joonis nr 2. Piimalehmade arv, piima kogutoodang kokku ja keskmiselt lehma kohta 1989-2011

Mahepõllumajanduslikult peeti 2011.a 198 ettevõttes kokku 3255 piimalehma. Võrreldes 2010.a on nii ettevõtete kui lehmade arv veidi vähenenud.. 2010.a toodeti kokku 11 585 tonni mahepõllumajanduslikku lehmapiima, mahepiima osakaal piima kogutoodangust on 1,7 %.

Piimaturu korraldus. Piima kogutoodangu kasvule vaatamata ei ole Eesti EL-s tootmise piiramiseks rakendatava tootmiskvoodi täitmisele (ning ületamisele) väga lähedale jõudnud, sest pidevalt on suurenenud ka kvoot: suure hulga kasutamist mitte leidnud otseturustamiskvooti on tootjad muutnud ümber tööstusele tarnimise kvoodiks, 2006. a lisati Eesti kvoodile ligi 22 tuhande tonni suurune nn. restruktureerimise erireserv, 2008/09 kvoodiaastal suurendati kõigi EL liikmesriikide kvote 2% võrra ning alates 2009/10 kvoodiaastast lisandub viiel järjestikusel aastal kõigi EL liikmesriikide kvootidele veel 1% kvooti juurde. Kvoodi suurenemise ning turukriisist tingituna piima tarnimise vähenemise tõttu langes 2009/2010 kvoodiaastal Eestis tarnekvoodi täitmine tavapäraselt 92-93% tasemelt 87% tasemele, kuid olukorra paranedes tõusis see 2010/11 kvoodiaastal üle 88% taseme. Eestile 2011/2012 kvoodiaastaks määratud kvoot on kokku 679 272 669 kg.

Kuigi EL piimaturu korralduse areng liigub lihtsustamise ja turulesekkumise meetmete vähendamise suunas (viimati näiteks ÜPP „tervisekontrolli“ raames lõpetati osade skeemide kasutamine või anti osade skeemide käivitamise üle otsustaja roll Euroopa Komisjonile), suurenes 2009. a halvast turuolukorrast tingituna turumeetmete kasutamine nii EL-s kui Eestis oluliselt. Kui või eraladustamise skeemi vastu Eesti ettevõtjad huvi ei tundnud, siis 2009. a oktoobrini-novembrini rakendatud eksporditoetust taotleti agaralt – 2009. a lõpus ja 2010. a alguses toetati piimatoodete eksporditõre kokku 1,77 mln euroga. Ka sekkumislattu müügi vastu oli Eestis 2009. a huvi suur, kokku osteti 1 300 tonni võid 2,9 mln euro eest ning 2 861 tonni lõssipulbrit 4,8 mln euro eest. Erakorralise meetmena maksti 2010. a esimesel poolel

EL piimatootjatele ühekordset toetust, sellest Eesti tootjatele piima turutoetusena 1,3 mln eurot. 2009. a teises pooles alanud turuolukorra kiire paranemine ning piimatoodete hindade stabiilselt kõrgel tasemel püsimine on võimaldanud alates 2010. a enamuse põhiliste piimaturu korraldusmeetmete aktiivsest kasutusest väljasolekut. Juunist 2010. a avati sekkumislaost pakkumismenetluse teel või ja lõssipulbri müük, 2011. a kevadeks oli suurem osa EL sekkumisvarudest müüdnud ning allesjäänud kogused enim puudust kannatavatele isikutele toiduabi skeemis jaotamiseks määratud.

Oluline on laste tervislike toitumisharjumuste kujundamine ja koolipiima skeemi abil, mis soodustab lasteaiaste ning kooliõpilaste hulgas piima ja piimatoodete tarbimist ning samuti võimaldab koolipiimatoetus lasteaiastele ning õpilastele pakkuda abiskeemi raames lubatavaid tooteid soodsama hinnaga. Skeemis osalemise aktiivsus on järk-järgult kasvanud alates EL koolipiimatoetuse skeemi rakendamisest Eestis 2004. a 1 oktoobrist. 2010. a lõpuks oli koolipiimatoetuse skeemis osaleva 966 õppeasutuse kaudu tõusnud potentsiaalsete koolipiima tarbivate õpilaste arv Eestis 209 121-ni ehk 95 % kogu 2011/2012. kooliaasta sihtrühmast. Koolipiima skeemi raames tarbitud piimatoodete eest maksti 2011 a toetust kokku 1,48 mln eurot sellest EL toetuse osa moodustas 643 tuhat eurot ja Eesti riigi eelarvest makstav täiendav toetus 842 tuhat eurot .

Turukriisist ajendatuna kutsuti 2009. a lõpus lahenduste otsimiseks kokku piimanduse kõrgetasemeline ekspertgrupp, mille koostatud aruande põhjal esitas Euroopa Komisjon 2010. a lõpus nn. piimapaketi eelnõu seadusandlike ettepanekutega mitmete erandite kehtestamiseks ühise turukorralduse määrusest 1234/2007, sh. tootjate läbirääkimisjõu suurendamise, tootja ja töötleva vaheliste lepingute, jne osas. 2011. a lõpus jõudsid Nõukogu, Euroopa Parlament ja Euroopa Komisjon kolmepoolsetel läbirääkimistel esialgse kompromissini, mistõttu piimapaketi heakskiitmine võiks aset leida kevadel 2012. a ja paketi meetmete rakendumine 2012. a jooksul.

Liha tootmine. Piimatootmise järel on tähtsuselt teisel kohal sealihatootmine. Sealihatootmisel ja töötlemisel on pikaajalised traditsioonid ning selle tarbimine püsib aastate lõikes stabiilselt kõrgeimana. SA andmeil toodeti 2010. a. Eestis kokku 75 410 tonni liha, millest 61% moodustab sealihatootmine, 17 % veiseliha, 21% linnuliha ning 1% lamba- ja kitseliha. SA andmetel toodeti kanamune 2010. a. 181,9 tuhat tükki, võrreldes 2009.a. suurenes toodetud kanamunade arv 5% võrra. Kui 2008. a oli siseturu lihaga isevarustatuse tase 77%, siis tootmismahu kasv ning tarbimise vähenemine kasvatasid selle 2010. a 83%-ni. 2009. a võrreldes suurenes tase 3% võrra. Isevarustatuse tase sealihatootmisel oli 2010. a 99,6%, veiseliha puhul 88,5% ja linnulihal 53,6%. Kodumaine lihatootang kokku kattis siseturu vajadused viimati 1993. aastal, misjärel puudujääv osa on kaetud impordiga

Jõudsalt on arenenud lihavede kasvatamine. Lihavedelt saadakse kvaliteetset, vähese rasvasisaldusega ja valgurikast liha ning nende pidamine on oluline ka maastikuhoolduse seisukohalt. Karjatamine aitab korras hoida ning säilitada poollooduslike koosluste liigilise mitmekesisuse. Aasta-aastalt on lihavede arvukus Eestis suurenenud, 2010. a ammlehma kasvatamise täiendava otsetoetuse taotlemise ajaks oli vastavalt põllumajandusloomade riikliku registri andmetele loomapidajatel kokku 20 769 toetusõiguslikku ammlehma – seega ületati ammlehma toetusõigused, mis liitumislepingus määrati 13 416 loomale.

Ka lambakasvatus on arenenud. 2011. aastal ute kasvatamise täiendava otsetoetuse taotlemise käigus määrati toetus 48 614 ute kohta, mis võrreldes 2004. a on 2,6 korda enam. Liitumislepingus ute toetusõigused (48 000) ei ole veel ületatud.

Lihaturu korralduses on võrreldes piimaturu korraldusega turule sekkumise meetmeid vähem ning Eestis on neid ka vähe kasutatud.

Alates 2004. a on Eestis rakendatud tapaloomade rümpade klassifitseerimist ehk kvaliteediklasside määramist, mis loob eelduse saada kõrgema kvaliteediga liha eest kõrgemat hinda. Eestis määratakse veiserümpad EL-i ühtse skaala kohaselt kvaliteediklassidesse kolmes suuremas tapamajas, kus tapetakse aastas keskmiselt üle 75 täiskasvanud veise nädalas - Saaremaal, Rakveres ja Valgas. 2011. a klassifitseeriti kolme ettevõtte poolt 18 530 veise rümpa, mis võrrelduna 2010. a on 4 704 rümpa võrra väiksem. Samaselt eelmistele aastatele oli rohkem D kategooriasse (lehmad) kuuluvaid P1 (lihakusklass lahja, rasvasusklass väherasvane) ja P2 (lihakusklass lahja, kergelt rasvane) veise rümpi.

Searümpade klassifitseerimise kohustus on tapamajades, kus tapetakse rohkem kui 150 nuumsiga või noorkulti nädalas. Eestis on selliseid ettevõtteid 4.

Lambarümpade klassifitseerimise kohustus on tapamajades, kus tapetakse aastas keskmiselt 500 lammast. Eestis on tunnustuse saanud 15 lamba tapamaja, kuid ükski neist ei klassifitseeri lambarümpi.

Mee tootmine on 2010. a suurenenud 16% võrreldes 2009. a. 2010. a toodeti Eestis 681 tuhat tonni mett. 2010. a lõpuks oli Eestis 28,3 tuhat mesilaspere (millest mahemesilaspereid oli 499 ehk 1,8%), võrreldes 2009. a suurenes mesilaspere arv 3% võrra. Alates Euroopa Liiduga liitumisest rakendatakse Eestis riikliku mesindusprogrammi („Mee tootmise ja turustamise arendamise Eesti riiklik programm”). 2010. a kiideti heaks “Mee tootmise ja turustamise arendamise Eesti riiklik programm 01.09.2010 - 31.08.2013”. Programmi peamine eesmärk on mesindussektori arendamine, parandades mesindussaaduste tootmise ja turustamise tingimusi.

Tõuaretuse osas on täna Eestis tunnustatud kaks põlistõugu – eesti hobune ja eesti maatõugu veis. Nad on aastasadade vältel kohanenud sinse taimestiku ja kliimaga ning on osa meie kultuuripärandist. Nii põlistõud kui kohalikud tõud - tori ja eesti raskeveohobune ning eesti vutt on nende arvukuse märgatava vähenemise tõttu tunnustatud ohustatud tõugudeks. Viimasel kümnendil on eesti maatõugu veiste arv tänu erinevate toetuse maksmisele püsinud. Eesti hobuste arv on isegi suurenenud seoses nende aktiivse kasutamisega ratsutamiseks ja taluturismis.

2.2.5 Põllu- ja metsamajandussaadustel põhinev bioenergia

Uute toodete arendamisel on suur potentsiaal põllumajandus- ja metsandussaaduste kasutamisel energiatootmiseks. **Biomassi tootmine on üks võimalus maettevõtluse mitmekesistamiseks ja seeläbi tootmisstruktuuri parandamiseks.** Eestis on EL-s üks neid piirkondi, mis saab oma maa ja metsa ressursse oskuslikult kasutades müüa väärdindatud biomassi EL turule, kus nõudlus selle järele koos pakutava hinnaga kasvab stabiilselt. See tootmisharu on alles väljakujunemise järgus, mistõttu olemasoleva potentsiaali mõistlikuks kasutuselevõtuks ja riiklike kohustuste täitmiseks tuleb erinevaid toetusmeetmeid pidevalt jälgida ja sihipäraselt suunata. Euroopa Liidu taastuvenergia direktiiv annab pikaajalised kohustused sektori arendamiseks EL-s. Aastaks 2020 on seatud eesmärgiks suurendada taastuvate energiaallikate osakaalu energiatarbimises 20%-ni.

Vaatamata teadlaste hinnangute lahknemisele, saab suhtes teiste EL riikidega väita, et Eestis on **põllumajanduse ja metsanduse võimalused taastuva energia tootmiseks seni suuresti kasutamata**. Selle kasutamiseks ja maapiirkondades täiendavate töökohtade loomiseks soodustatakse MAK 2007-2013 raames põllumajanduses ja metsanduses investeringuid, mis on suunatud ka taastuenergia tootmisele. Biomassi ja bioenergia kasutamise edendamise arengukava aastateks 2007-2013 raames on integreeritult teiste riigi energeetika arengukavadega ette nähtud meetmed valdkondlikuks teadus- ja arendustegevuseks, turuseireks, uute teadmiste siirdeks ning teavitustegevuseks. Arengukava edukat rakendamist on 2008-2009. a takistanud rahastamise kärpimine. 2009. a otsustati arengukava tegevused osaliselt liita Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi väljatöötatava taastuenergia tegevuskavaga. Lisaks on nimetatud eesmärkide täitmisele kaasaaitamiseks rakendatud EL eelarvest rahastatavat energiakultuuride kasvatamise toetust, mida 2008. a maksti 11 568 ha, 2009. a 20 524 ha ja 2010. a 24 605 ha kohta. 2010. aastal maksti nimetatud toetust viimast korda.

2.2.7 Põllumajanduse majanduslik olukord ja meetmed konkurentsivõime tõstmiseks

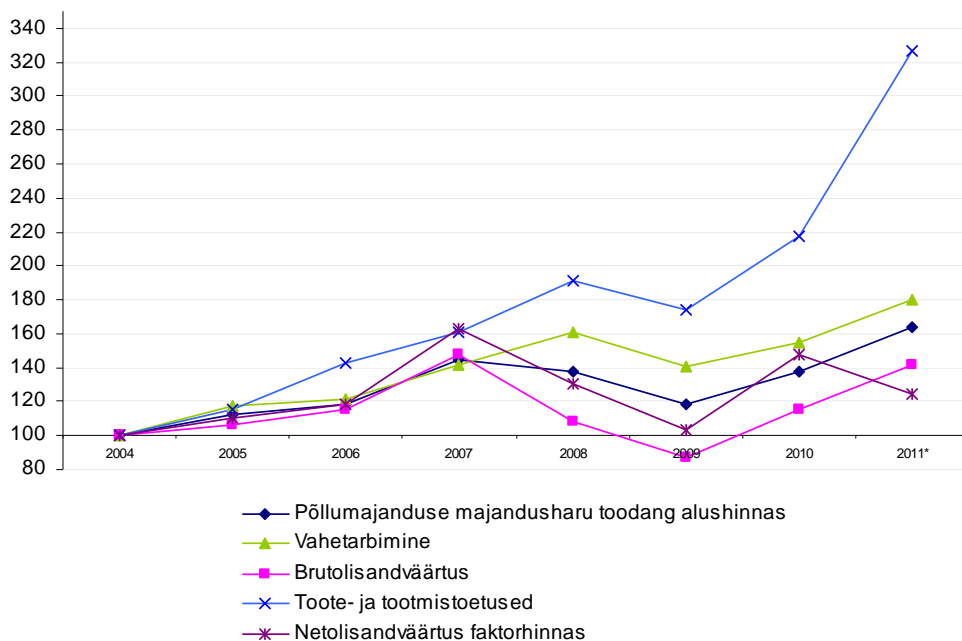
Pärast Euroopa Liiduga liitumist, suurenesid oluliselt nii toetused põllumajandussektorisse kui ka põllumajandustoodangu müügihinnad, mille tulemusel on oluliselt tõusnud ka netolisandväärtus faktorhinnas ja ettevõtjatulu sektori tasandil. Põllumajandussektori majanduslik olukord paranes majandusnäitajate põhjal kuni 2007. aastani. Sellele järgnes languseaastad, kuid esialgsete andmete põhjal ületab 2011. aasta põllumajandussektori majandustulemused ka 2007. aasta tulemusi. Põllumajandussektori lisandväärtuse osatähtsus jooksevhinnas SKPs oli 2010. a 3%

Võrreldes 2010. a suurenes 2011. a põllumajanduse majandusharu toodangu väärtus alushindades esialgsel hinnangutel 19%, sh suurenes toodangu maht 3%, kui ka tootjahinnad 15%. Viimase aasta tõusu mõjutas nii taimekasvatustoodangu väärtuse suurenemine 25%, kui loomakasvatustoodangu väärtuse suurenemine 18%.

2011. aastal kasvasid tootjahinnad keskmiselt 15%. Samal ajal jätkus ka sisendite hinnatõus (14%). Ka kulumi maht jätkas väikest tõusu (5%), tootmistoetused¹⁰ suurenesid 2011. a 4%, mistõttu tootmisteguritulu (netolisandväärtus faktorhinnas koos tootmistoetustega ja ilma muude maksudeta), mis mõõdab hüvitust kõigile kasutatud tootmisteguritele (maa, töö, kapital), suurenes 18% võrra võrreldes eelmise aastaga.

---

¹⁰ Ebasoodsamate piirkondade toetus, põllumajanduslik keskkonnatoetus, põllumajandusmaa metsastamistoetus, elatustalude kohanemise toetus, NATURA 2000 põllumajandusmaa kohta antav keskkonnaalaste kitsendustega piirkondade toetus, põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetus, ühtne pindalatoetus, tootmise kohustusest lahtiseotud täiendavad otsetoetused, turutoetuse erimeede piimasektoris ja muud riiklikud toetused on arvestatud tekkepõhist arvestusprintsipi kasutades vastavalt komisjoni määruse (EÜ) nr 138/2004 kehtestatud nõudeid

Allikas: SA, PM

Joonis nr 3. Põllumajanduse majandusharu toodangu (alushinnas), vahetarbimise, brutolisandväärtuse, toote ja tootmistoetuste, netolisandväärtuse faktorhinnas muutus aastatel 2004-2011 (2004.a = 100%)

Meetmed konkurentsivõime tõstmiseks

Põllumajandustootjate sissetulekute taset toetatakse oluliselt ka otsetoetuste maksmisega. Eestis on alates 2004. a rakendatud ühtset pindalatoetust (ÜPT, mis on uutele liikmesriikidele ülemineku skeem regionaalsele ühtsele otsemaksele) ja täiendavaid otsetoetusi. Vabariigi Valitsus on oma 2007.-2011. aastate tegevusprogrammis kinnitanud, et maksab konkurentsitingimuste võrdsustamiseks riigieelarvest täiendavaid otsetoetusi vastavalt Euroopa Liiduga liitumise lepingus sätestatud maksimaalmääradele. EL eelarvest makstav ÜPT tase on 2004. a 25%lt suurenenud 2011. a 80%le ja Eesti eelarvest makstavate täiendavate otsetoetuste maksimaalne lubatud tase on suurenenud 100%le. 2011. a maksti otsetoetusi 117,43 mln eurot, sh ÜPT 80,41 mln eurot, piimasektori eritoetust 1,22 mln eurot ja täiendavaid otsetoetusi 35,78 mln eurot. Võrreldes 2004. a on otsetoetuste summa kokku suurenenud 3,8 korda. Üldine suund otsetoetuste lahtisidumisest konkreetsest tootmise kohustusest, on sisuliselt tänaseks edukalt rakendunud – 2011. a maksti vaid 7% täiendavatest otsetoetustest toodanguga seotult. 2010-2013. a makstakse piimasektori eritoetust vastavalt nõukogu määruse (EÜ) nr 73/2009 artikli 68 võimalustele.

Alates 2009. a on rakendatud ka nõuetele vastavuse süsteemi kohustuslike majandamisnõuete valdkonda, kus mitmete pindalatoetuste, sh. otsetoetuste saamine on sõltuvuses keskkonna-, inimeste ja loomade tervishoiu, taimetervise, ning loomade heaolu nõuete täitmisest.

ÜPP „tervisekontrolli” raames kokkulepitu annab õiguse senikehtiva ühtse pindalatoetuse maksmist jätkata kuni aastani 2013 ja täiendavate otsetoetuste süsteemiga jätkata kuni aastani 2012. Otsused turule sekkumise meetmete

rakendamise jätkamise ja kohandamise osas ei olnud nii ambitsioonikad kui loodetud. Siiski jätkus suund vähemale reguleeritusele ja suuremale turuleorienteeritusele koos kinnitusega piimakvoodi süsteemi lõppemisega alates 2015. a. See annab põllumajandustootjatele teatud stabiilsuse olukorras, kus täiendavate otsetoetuste maksimaalsel lubatud määral rahastamine riigieelarvest võib olla raskendatud. Maailmakaubanduse täiendavad liberaliseerimispüüdlused ebaõnnestusid, kui 2009. a ei suudetud lõpetada Doha arenguvoorude kõnelusi Maailma kaubandusorganisatsioonis (WTO).

Valdav osa põllumajandusettevõtetest kuuluvad kaasaegse tehnoloogia seisukohast küll arenemisvõimeliste põllumajandusettevõtete hulka, kuid nende hulgas on siiski veel küllalt palju selliseid (eriti väiksema majandusliku suurusega ettevõtted), kes vajavad jätkusuutlikuks toimimiseks struktuurimuutusi nii tootmismahude suurenemise, toodangu lisandväärtuse suurendamise kui alternatiivsete tegevuste arendamise osas. Arvestades seda, et põllumajandussektoris toodetud lisandväärtus on madalam valdavalt just väiksema käibega põllumajandustootjate hulgas, toetatakse MAK 2007–2013 raames selle suurusgrupi põllumajandustootmise mitmekesistamist ja omatoodetud saaduste töötlemist. Nende tugevnemine ja jätkusuutlikkuse paranemine on äärmiselt oluline maaelu arengu ja konkurentsivõimelise põllumajandussektori seisukohast.

Põllumajandussektori üheks probleemiks on tootmisahela (tootmine – töötlemine – kaubandus - tarbija) lünklikkus, riiklikult tunnustatud kvaliteediskeemide puudumine, nõrk ühistegevus ja turundus ning väikesed kulutused innovatsioonile. Põllumajandustootjate kohanemisvõime on madal ning neil on raskusi oma toodete müügieelsel ümbertöötlemisel, kvaliteedinõuete täitmisel ja turustamisel. **Lahenduseks on tootmisahela kui terviku arendamine ja tootjate omavahelise koostöö edendamine** (omatoodetud saaduste ühine tootmine, töötlemine ning ühisturustamine jms), põllumajandustootjate osalemine kvaliteediskeemides, ühisturustamise mahtude oluline suurendamine.

Äriregistri andmetel registreeriti perioodil 1995 kuni 5. juuli 2011 kokku 288 põllumajandustootjate tulundusühistut¹¹. Neist võib klassikalises mõttes ühistulisteks pidada aga vaid 152 tulundusühistut (s.o 78 ühismajandite baasil ja hiljem loodud põllumajanduslikke abiteenuseid pakkuvat tulundusühistut, 5 aretusühistut, 47 põllumajandussaaduste hulgimüüjat ja 22 põllumajandussaaduste töötlejat). Seisuga 5. juuli 2011, oli neist registrist kustutatud, staatusega „likvideerimisel” või „pankrotis” 49,3%, kokku 75 tulundusühistut. 2009. aastal omas ühistegevuse põhimõtete järgi loodud tulundusühistutest müügitulu (tegeles majandustegevusega) vaid 50, sh 22 hulgimüüjat, 20 abiteenuste pakkujat, 6 töötlejat ja 2 aretusühistut (veised ja sead). Põllumajandustootjate poolt tootjarühmade loomise ja nende tegevuse arendamise toetamisega on võimalik suurendada ühise turustamise kaudu eelkõige tootjate poolt toodetud toodete ja väikese ning killustatud tootmismahuga nišitoodete turulepääsu võimalusi ja kasvatada nende turuosa.

---

¹¹ Põllumajandustootjate tulundusühistutena on vaadeldud tulundusühistuid, kes vähemalt mingil perioodil oma eksisteerimise jooksul on olnud tegevad kas otseselt põllumajandussaaduste tootmisega, liikmetele põllumajanduslike teenuste pakkumisega või siis liikmete toodetud põllumajandussaaduste ühisturustuse ja töötlemisega. Kaasatud on ka need, kes on eelnimetatud tegevusi kavandanud, kui kes ei ole veel jõudnud tegevust alustada või siis on mingil põhjusel lõpetatud enne kavandatud tegevuse alustamist.

2.2.8 Põllumajandussaadusi töötlev tööstus¹²

Peamine kodumaise põllumajandustoodangu kokkuostja ja väärindaja on kohalik toiduainetööstus. Toiduainetööstus (sh joogitööstus) andis 2010. a ligikaudu 2% Eesti SKPst ja 4% kogueksportist. 2010. a töötas toiduainetööstuses 4 % hõivatutest. Võrreldes 2009. a vähenes töötajate arv 4%. 2011. a jätkus toiduainetööstuses hõivatute arvu vähenemine, hinnanguliselt vähenes töötajate arv üle 2 % võrreldes 2010. a. Töötajate arvu vähenemisele on oma mõju avaldanud ettevõtetes tööjõu efektiivsem kasutamine, mida kinnitab ka lisandväärtuse kasv töötaja kohta (2010. aastal 10,8 % võrreldes eelmise aastaga). Ehkki tööviljakuse kasv on olnud üsna kiire, ei tähenda see, et võimalused efektiivsuse edasiseks kasvuks on ammendatud. Endiselt on aktuaalne suurem koostöö tööstuste vahel ja spetsialiseerumine aga ka investeringud tootmisprotsessi automatiseerimiseks ning suurema lisandväärtusega toodete osakaalu suurendamiseks. Samas oleks Eestis ka piisavalt kasvuruumi nišitooteid tootvate mikroettevõtetele, kes töötleksid ümber väiketootjate poolt pakutavat toorainet.

Toiduainetööstus moodustas 2010. a Eesti töötleva tööstuse kogutoodangust 17 %, kuid 2011. a osakaal veidi langes (-3 protsendipunkti). Võrreldes paljude teiste tööstusharudega on langus toiduainetööstuses olnud väiksem, sest nõudluse vähenemine toiduaineturul pole olnud nii suur kui näiteks ehitusmaterjalide tööstuses. Ligi kolmandiku toiduainetööstuse kogutoodangust moodustavad piimatooted, järgnevad lihatooted, joogid ning leiva- ja pagaritooted. Toiduainetööstuse puhaskasum 2010. aastal oli 42,7 miljonit eurot ning vähenes võrreldes 2009. aastaga 6,7%.

2011. aastal suurenes põllumajandussaaduste ja –toodete (KN grupid 1-24) eksport võrreldes eelmise aastaga 22 % ja import 21 %, väliskaubandusbilansi negatiivne saldo kasvas võrreldes 2010. aastaga 17%.

Eesti põhilisteks ekspordipartneriteks on naaberriigid – Venemaa, Soome, Läti, Leedu. **Ekspordi arengut takistavad suhteliselt väikesed tootmismahud, sõltuvus sekkumistoodete turgudest ning liigne orienteeritus toorainemüügile.** Arvestades tooraine (eriti piimapulber, või) hindade suurt kõikumist maailmaturul ning sellest tulenevat ebastabiilset sissetulekut tootjale, on suund rohkem tähelepanu pöörata töödeldud toodetele turu leidmiseks väga olulise tähtsusega.

Enim on Eesti toidutööstustest ekspordile orienteeritud piimasektor. Piimatoodete eksport moodustas 2011. aastal 17 % kogu põllumajandustoodete ekspordist ning kasvas võrreldes 2010. aastaga 14%. Peamine piimatoodete eksporditüüp on juust ja kohupiim (2011.aastal 35,4%, 2010.a 37% kogu piimatoodete ekspordist). Kondenseerimata piima ja koore väljavedu suurenes võrreldes 2010. aastaga 27% ning põhjuseks oli eeskätt Leedu tööstuste poolt tootjatele pakutav kõrgem piima hind. 2011. aastal moodustas 76 % piimatoodete ekspordist väljavedu Euroopa Liidu turule (2010. a 61%). Piimatoodete eksport Venemaale võrreldes 2010. aastaga vähenes 38%. Ehkki Venemaa kohalik toodang ei kata siseturu nõudlust on turg siiski suhteliselt ebastabiilne ja keeruline. Piimatööstuste võimet oma tooteid ekspordida mõjutab oluliselt piimatoodete hinnatase maailmaturul. Suurema lisandväärtusega toodete turgudel ei ole hinnakõikumised olnud nii suured kui tooraine turgudel. Töötlejatele oluliste turgude hinnalangus vähendab koheselt ka tootjatele toorpiima

¹² Numbriliste näitude allikaks on peamiselt Statistikaameti andmebaas, kui ei ole märgitud teisiti.

eest makstavat tasu. Tootjate positsiooni hinnaläbirääkimistel võiks parandada nende aktiivsem ühinemine tootjarühmadesse, oma toodete ühine turustamine ning suurem osalus töötlemisel, aga samuti parem koostöö ja usaldus tootjate ja töötlejate vahel.

2011. aastal kasvas liha ja lihatoodete eksport võrreldes 2010. aastaga 25%. Kiiremini kui liha ja lihatoodete eksport kasvas elusloomade väljavedu: elusveiste eksport suurenes võrreldes eelmise aastaga 30% ja elussigade väljavedu 38%. Siinjuures kerkivad taas esile vene turuga seotud riskid, sest 2012. aastal alguses rakendati keeld elusloomade sisseveoks Venemaale ning tootjad on sunnitud otsima teisi turge.

Koduturul on Eesti toiduainetööstuse positsioon konkrentsis lähinaabrite tööstusega suhteliselt hea, kuigi Eesti toiduainetööstuse arengut pärsib väikesemahuline siseturg, üha suurenev kaubanduskettide mõju (sh rahvusvaheliste, kes hangivad üle kogu kaubandusvõrgu oma kaubamärgi all müüdavaid tooteid vähempakkumise meetodil mitmest riigist) ja tarbijate küllaltki madal ostujõud.

Tarbija eelistused

Eesti elanikkond on senini olnud üldiselt positiivselt häälestatud kodumaiste toidukaupade suhtes – 2010. aastal eelistas 66 % tarbijatest kodumaiseid toidukaupu. Samas on nimetatud näitaja madalaim alates 1996-ndast aastast (EKI 2011. a andmed). Müügiedu on senini taganud peamiselt toodete vastuvõetav hind ja hea kvaliteet. Kodumaiste toidukaupade turupositsioonile mõjub negatiivselt suhteliselt kõrge hinnatase. Jaekaubanduses jätkub kontsentreerumine ning üha suurenev suurte kaubanduskettide surve sortimendile ja hindadele. **Turuosa hoidmiseks tuleb Eesti tootjatel tagada oma toodete kvaliteet ning konkrentsivõimeline hind.** Toodete kvaliteedi tõstmiseks ning siseturul parema konkrentsipoitsiooni saavutamiseks on mujal Euroopas üheks levinud võtteks toidukvaliteedikavade, mis hõlmavad kogu väärtusahelat tootjast tarbijani, loomine. Ka Eestis võiksid sellised kavad oma koha leida. Samuti võiksid Eesti tootjad ja töötledjad aktiivsemalt kasutada võimalust liituda EL kvaliteedikavadega ning taotleda oma toodete registreerimist kaitstud geograafilise tähise, kaitstud päritolunimetuse või garanteeritud traditsioonilise eritunnusena. Suurimat potentsiaali omaksid erinevad Eesti nišitooted, millele võiksid taotleda garanteeritud traditsioonilise eritunnuse kvaliteedimärki. Kvaliteedikavade alase teadlikkuse tõstmiseks tarbijate seas, tuleks läbi viia erinevaid teavituskampaaniaid, mille üheks finantseerimisvõimaluseks on Euroopa Liidult kaasrahastamise taotlemine Euroopa Liidu teavitus- ja promotsioonimeetmete raames. Tarbijate üldise teadlikkuse kasvule toidukaupade tarbimisel on kindlasti kaasa aidanud aastatel 2006-2008 rakendatud arengukava „Eesti toit“, mille raames viidi ellu üle 400 projekti ning mille rakendamisse olid projektide teostajatena kaasatud nii toiduainetööstuse kui põllumajandustootjate esindusorganisatsioonid, kokanduseriala õpetavad koolid, hotellide ja restoranide ning maaturismiettevõtjate esindusorganisatsioonid, kohalike omavalitsuste esindajad ja toidu ja toitumisvaldkonna temaatikaga tegelevad riigiasutused. Tagamaks tarbijate toidu- ja toitumisalase teadlikkuse tõstmisele suunatud teavitustöö järjepidevust, on pärast arengukava lõppemist jätkatud arengukavas püstitatud eesmärkide suunal töötamist. Olulise sihtgrupina on arengukava jätkutegevusi planeerides peetud silmas õpilasi - näiteks on arengukavast välja kasvanud koolilastele suunatud programm rukkileiva populariseerimiseks, milles 2011. aasta jooksul osales kokku 6478 õpilast 138 koolist ning 1 lasteaiast. Sektorispetsiifilisest huvist lähtuvalt oli põllumajandustootjate ja

põllumajandustoodete töötajate erialaliitudel tarbijate teadlikkuse tõstmiseks kvaliteedist ja toodete toiteväärtuslikest omadustest jätkuvalt ka 2011. aastal võimalik taotleda teavituskampaaniate kaasrahastamiseks turuarendustoetust kokku 1 022 586,38 euro ulatuses.

Järjest enam on populaarsust võitmas mahesaadused, mille kasvatamisel ei ole üldjuhul kasutatud mineraalseid lämmastikväetisi ega sünteetilisi taimekaitsevahendeid. Eestis on mahetoidu tarbimine viimastel aastatel suurenenud vaatamata sellele, et tegemist on tavatoodetest ca 30–50% kallima kaubaga. Eestis müüdi 2010. aastal kohalikke **mahetoidukaupu** kokku ligi 4,33 mln euro eest ja Eestis toodetud mahetooted moodustasid toidukaupade (sh importtooted) jaekäibest 0,36%. Suurima osa mahetoodete jaekäibest andsid lihatooted, järgnesid piimatooted, kartul ja köögiviljad ning muud tooted.

Vaatamata mahesaaduste populaarsusele tarbijate seas on **takistuseks mahetöötlemise ja turuarenduse mahajäämus**, millest tulenevalt keskendutaksegi edaspidi rohkem töötlemis- ja turustuskeemide arendamisele. Mahetoodete kaduvväikese turuosa (0,36%)¹³, ebastabiilse toormega varustatuse ning keerukate tootmisprotsessi puudutavate tehniliste nõuete tõttu ei ole mahetöötlemine suurematele tööstustele seni eriti atraktiivne tundunud. Mahetöötlemine on heaks võimaluseks eristuda just mikro- ja väikestele ettevõtetele. Mahepõllumajanduse edendamiseks on rakendamisel Mahepõllumajanduse arengukava aastateks 2007-2013.

Meetmed töötleva tööstuse konkurentsivõime tõstmiseks

Põllumajandussaadusi töötlevas tööstuses on üks olulisem kitsaskoht teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni nõrkus. Enamikus ELi uutes liikmesriikides, sh Eestis, on täheldatud teadus- ja arendustegevuse madalat intensiivsust, mille olulisemaks põhjuseks peetaksegi just teadus- ja arendustegevuse väikest mahtu ettevõtlussektoris. Suurenev konkurents sunnib aga ka Eesti ettevõtjat järjest enam kinni haarama uute lähenemiste, tehnoloogiate ja innovatsiooni pakutavatest võimalustest, mis eeldab varasemast oluliselt tihedamat koostööd erinevate teadusasutustega. Panustamine teadus- ja arendustegevusse ning innovatsiooni on oluline Eesti toidutööstuste konkurentsipositsiooni säilitamiseks koduturul ja võimalik, et ka võtmeks kõrge lisandväärtusega isikupäraste toodetega maailmaturul kauplemisel konkurentsivõime saavutamisel. Eesti toidutööstusel on huvi innovatsiooni vastu, kuid koostöö teadusasutustega võiks veelgi enam muutuda ettevõtte tavapäraseks tegevuse osaks.

Koostöö edendamiseks makstakse alates 2010. a põllumajandus- ja toidusektoris ning metsandussektoris uute toodete ja töötlemisviiside ning tehnoloogiate arendamise alase koostöö tegemise toetust (meede 1.7.1) Eesti maaelu arengukava 2007-2013 alusel. Kahes esimeses taotlusvoorus kiideti meetme 1.7.1 raames heaks 12 taotlust toetussummas 2,1 mln eurot.

Majanduslanguse tingimustes ettevõtete kulutused teadus- ja arendustegevusele vähenesid - 2009. aastal võrreldes 2008. aastaga 3,9% ning 2010. aastal vähenemine jätkus (-423 tuhat eurot). Innovaatilise ja jätkusuutliku arengu seisukohalt on tähtis

---

¹³ TNS EMOR Mahetoodete turuosa uuring 2011

roll ka spetsialistide koolitusel. Vajaka jääb väljaõppest rahvusvahelisel tasemel. Hetkel on toiduainetööstuste jaoks tööturul olemas sektori spetsiifikat tundvaid ja kogemusi algtasemel omavaid teenistujaid, kuid keeruliseks muutub olukord siis, kui vajatakse kõrge kvalifikatsiooniga spetsialiste.

Rohkem tuleb tähelepanu pöörata põllumajandussaadusi töötleva tööstuse **keskkonnasäästlikkuse** tõstmisele rakendades keskkonnasäästlikku tehnoloogiat ja tehnikat. Et suurendada põllumajandussaadusi töötleva tööstuse konkurentsivõimet, tuleb tulevikus kasutada nii kohapeal kui teistes riikides väljatöötatud uusi tehnoloogiaid ning täiustada neid vastavalt kohalikele oludele ja vajadustele. Toiduainetööstus peab saama tulutoovamaks ja paindlikumaks vastavalt turu uuenevatele nõudmistele. Tulevikutähelepanu peab olema suunatud aktiivsemale tootearendustööle, et tõsta lisandväärtust ja stabiliseerida tootekvaliteeti, muuhulgas spetsiifilise (niši-) toodangu tootmisele, mis võimaldab ka väiketööstustel säilitada elujõulisust.

Seoses maailmamajanduse jätkuva nõrkusega ei ole alust loota tarbijate kindlustunde ega ostujõu kiirele taastumisele kriisieelse tasemeni. Seetõttu on väga oluline tagada toodete hinna ja kvaliteedi parim suhe, et mitte kaotada kohalikku turgu ning olla konkurentsivõimeline ka toodangu müügiks välisturgudele. Kolmandate riikide turgudele juurdepääsu parandamiseks tuleb Eestil jätkuvalt toetada EL püüdlusi mitmepoolsete läbirääkimiste abil kaubanduse liberaliseerimiseks. Kuigi proteksionismi tagasipöördumine on maailmas vähetõenäoline, siis kriisiolukord nõrgestab väljakujunenud tavasid. Kaubanduslepete soodsa mõju sobivaks näiteks on Eesti elusveiste suurenenud eksport Türgi.

EL on keskendunud arvukate kahepoolsete lepete sõlmimisele maailma riikidega nii ulatuslikumas vormis kui tootepõhiselt. Lisaks ekspordivõimalustele tuleb hoolikalt mõelda ka Eestis mittetoodetava või erilise otstarbega tooraine importimisele, kui see võimaldab väärindada kohalikku toorainet.

Eesti kaubanduse jaoks huvitavatel riikidel nagu Norral ja Ukrainal on viimasel aastal oluliselt vähenenud soov turgude tegelikuks avamiseks. Häid Eesti toodete müügivõimalusi peaks pakkuma Venemaa liitumine Maailma Kaubandusorganisatsiooniga (WTO), kuigi üleminekuperioodi tõttu ei pruugi olla kohest positiivset mõju. WTO Doha arenguvoo läbirääkimisi globaalse kaubanduse liberaliseerimiseks mitte ainult põllumajanduses on Eesti kaua toetanud. Momendil on kõnelustes tõsiseid tõrkeid, mis võivad osutada praeguste läbirääkimisvõlutuste tõttu ületamatuteks.

2.2.9 Elukvaliteedi mõjurid maapiirkondades

Linnadest eemal oleva maapiirkonna hõredam asustustihedus, sellest tingitud teenuste kehv kättesaadavus ja vähem konkurentsivõimeline palk on aastakümnete jooksul viinud elukvaliteedi maapiirkonnas langusfaasi. Kaotajad on maaelanikud, kel tuleb esma- ja tugiteenuste saamiseks läbida oluliselt pikemaid vahemaid, kusjuures seda raskendavad kehvad ühistranspordivõimalused ning infrastruktuuri olukord.

Teiselt poolt on **maapiirkonda mõjutavate tegurite hulgas oluline märksõna valglinnastumine**. See väljendub nii rahvastiku ümberpaiknemises linnalisest keskusest lähitagamaale kui ka tootmis- ja kaubandusüksuste poolt kasutatavate alade juurdekasvus linnalähistel rohealadel. Kuigi ehitustegevuse laienemine linnade tagamaale on paljuski paratamatu, on see Eestis toimunud väga kiiresti ja stiihiliselt. Paratamatult toob see kaasa planeerimatu maakasutuse, kohalike avalike teenuste osutamiseks vajalike infrastruktuuride ülekoormatuse, linnalähiste avalike puhkealade ülekoormuse ning transpordiprobleemide kiire kasvu.

Üheks oluliseks tegurite grupiks, mis põhjustab rahvastiku väljarännet maapiirkondadest, on igapäevaselt vajalike haridus- ja tervishoiuteenuste ja muude avalike teenuste halb kättesaadavus. Vastav infrastruktuur hõlmab nii vaba aja võimalusi (kultuurikeskused, rahvamajad, seltsimajad, noortekeskused, külakeskused, raamatukogud, huvikoolid jms.), sportimisvõimalusi (spordiväljakud ja -platsid, võimlad, suusa- ja terviserajad jms.) kui hoolekandeteenuseid (turva-, päeva- ja vanadekodud, sotsiaalmajad jms). Elukvaliteedi parandamine (sh infrastruktuur, teenuste parem kättesaadavus) on maaelanike arvu säilimise ja kasvu seisukohast olulise ja enamasti määrava tähtsusega.

Mittepõllumajandusliku ettevõtluse osas maapiirkondades keskendutakse olukorra parandamiseks ennekõike mikroettevõtete tegevuse arendamisele, mis on otseselt seotud maapiirkonna elukvaliteedi parandamise ja põllumajandusele alternatiivsete tööhõive võimalustega.

Püsiv tööjõu ja noorte väljaränne maapiirkondadest kahandab inimressursi taaskasvatuse võimalusi, suurendab sotsiaalset tõrjutust, süvendab olemasoleva infrastruktuuri alarakendatust ning vähendab seeläbi nende piirkondade iseseisvat toimetulekuvõimet. Ka rahvastiku jätkuv koondumine linnapiirkondadesse toob ühiskonnale tervikuna kaasa täiendavaid kulutusi: vajaduse täiendava infrastruktuuri järele, kasvava surve looduskeskkonnale jmt.

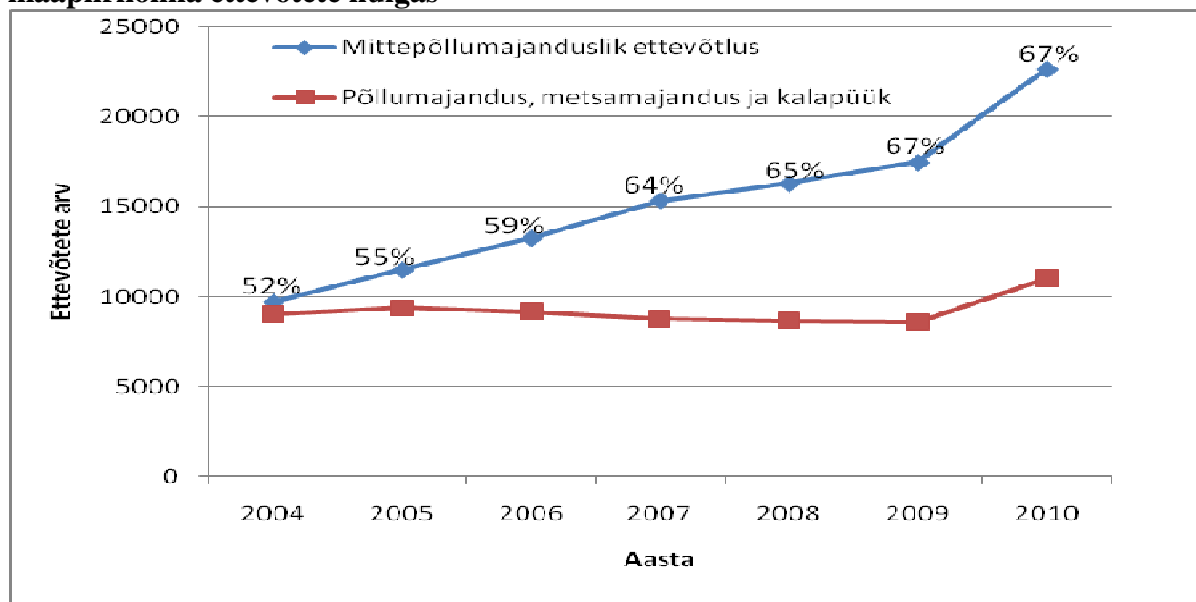
Suures osas maapiirkondadest ei ole ühe või mitme avaliku teenuse kättesaadavus piisavalt tagatud. Teenuste ja infrastruktuuri tarbijaskond maapiirkondades pidevalt väheneb, mistõttu on otstarbekas anda alakoormatud objektidele lisafunktsioone teiste teenuste näol. Erinevate maapiirkonna majandustegevuse mitmekesistamise toetusmeetmete rakendamisega tekkisid võimalused luua nõ tavapõllumajandusest vabanenud tööjõule uusi töökohti nii alternatiivsetel põllumajandustegevusaladel kui ka mittepõllumajanduslikel tegevusaladel: maaturism, käsitöö, rändkauplus, bioenergia, seenekasvatuse, mesinduse, mööbli valmistamine jms.

Eesti tööjõu-uuringute andmetel käis 2004. aastal 38,5% hõivatud maainimestest tööl linnades ja samas vallas töötas 50,7%, 2009. aasta vastavad näitajad olid 44,8% ja 40,4%, mis näitab, et pendelränne on viimastel aastatel kasvanud. 2009. aastal vahetas siserändes elukohta veidi üle 37 000 inimese. Aktiivseim elukohavahetajate rühm on olnud 15-29-aastased noored, kelle valdav rände sihtpunkt on Tallinn ja selle tagamaa, ning enim on kaotanud noori just maakondade äärealad. Siserände põhjused on valdavalt seotud nooremaelaste õpingute jätkamise või töökohaga. **Maal pakutav palk** on peaaegu viiendiku võrra madalam kui linnas. Just madalad palgad ja kesised töövõimalused on peamine põhjus, miks ka kõrgkooli lõpetanud **noored ei tunne vajadust pärast õpinguid enam maale tagasi pöörduda**. Ühelt poolt vabaneb

maapiirkondades tööjõudu põllumajanduse efektiivsemaks muutumise läbi, teiselt pool on ettevõtluse struktuur seal ühekülgne, mis vähendab tööhõivevõimalusi.

Maapiirkonna ettevõtluse arengule avaldavad enam mõju madal asustustihedus ning pidev põllumajanduse osakaalu langus ettevõtluses. Perioodil 2004-2010 on maapiirkonnas kasvanud mittepõllumajandusliku ettevõtlusega tegelevate ettevõtete arv. Kui 2004. aastal oli maapiirkonnas 9646 aktiivset mittepõllumajanduslikku majandusüksust, siis 2010. aastaks on see kasvanud ligikaudu 2 korda – 22 661 mittepõllumajanduslikku ettevõtet. Tõusutendentsi on näidanud ka mittepõllumajanduslike ettevõtete osakaal kõikide maapiirkonna ettevõtete hulgas. Perioodil 2004–2010 on nimetatud osakaal kasvanud 52%-lt 67%-ni, seega on maapiirkonnas kasvanud sekundaar- ja tertsiaarsektorisse kuuluvate ettevõtete arv kiiremini kui primaarsektorisse kuuluvate ettevõtete arv.

Joonis. Mittepõllumajanduslike ettevõtete arv maapiirkonnas ja osakaal kõikide maapiirkonna ettevõtete hulgas

Allikas: Statistikaamet

Valdade ettevõtlusaktiivsust iseloomustav näitaja on ka ettevõtluse mitmekülgsus, mida mõeldakse kohaliku omavalitsusüksuse territooriumil registreeritud äriühingute, füüsilisest isikust ettevõtjate ning riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste esindatud tegevusalade arvuga. Siin avaldub suur erinevus valdade ja linnade vahel. Võrreldes Eesti keskmise näitajaga (19,9 tegevusala), on oluline erinevus valla (17,8) ja linna (30,4) keskmise näitaja vahel. Eesti keskmise näitajaga võrreldes on oluline erinevus valla (33) ja linna (51) keskmise näitaja vahel ka ettevõtete arvukuse osas. Maakonna äärealadel ja suurtest veeteedest eemale jäävates valdades on tegevusalade arv väike, piirdudes halvimal juhul vaid avalike teenuste ja üksikute äriühingutega. Valdavas enamikus maapiirkondades on majandustegevus ühekülgne, mistõttu elanikel on väiksem võimalus sobivat tööd leida.

Arvestades väikeste põllumajandustootjate madalat konkurentsivõimet ja ettevõtluse edendamise kavade puudumist, on oluline kõrvaltegevuste olemasolu, mis võimaldab maandada riske ja teenida täiendavaid sissetulekuid ning kergendab vajadusel

üleminekut teisele tegevusalale. Seega on oluline pöörata põllumajanduslike majapidamiste mitmekesistamisele senisest suuremat tähelepanu ja seda ennekõike põllumajanduseks ebasoodsamates piirkondades. Maapiirkonnas on ka ettevõtjaid, kes on jätkanud põllumajandusliku tegevusega, kuid selle kõrval on oma tegevust mitmekesistanud ka mittepõllumajanduslike tegevustega. 2010. aasta põllumajandusloenduse andmetel oli Eestis 19 600 põllumajanduslikku majapidamist, kellest 13% tegeleb põllumajanduse kõrvalt ka muude mittepõllumajanduslike tegevustega, kasutades selleks majapidamise maid, hooneid või seadmeid (lepinguline töö, metsandus, turism jm). 2007. aastal oli Eesti vastav näitaja 8,3% ning EL-27 keskmine 9,9%.

Juba alates 1990. aastast on maa-asulate primaarsektoris hõivatute arv olnud kuni tänaseni langustel, jõudes 134 000-lt 19 000-ni (85% suurune vähenemine). 2010. aasta seisuga moodustab maa-asulates põllumajanduse, metsanduse ja kalanduse valdkonnas hõivatute osatähtsus kõigist maapiirkonna tegevusaladest 12%. Seevastu on aga maa-asulates sekundaar- ja tertsiaarsektorite ettevõtetes hõivatute arv aastatega jõudsalt kasvanud, moodustades 2010. aastal kõigist maapiirkonna tegevusaladest 88%. Kuid hoolimata hõivatute arvu kasvust maapiirkonna mittepõllumajanduslikes ettevõtetes, jääb siiski eksisteerima suur lõhe maa-asulate ja linna-asulate vahel, kuna linna-asulates tegutsevad mittepõllumajanduslikud ettevõtted pakuvad tööd 74%-le hõivatutest kogu mittepõllumajanduslikus ettevõtluses. Sekundaar- ja tertsiaarsektor võivad pakkuda põllumajandusest vabanevale tööjõule hõivet, kuid taolisel tööjõu liikumisel ühest sektorist teise on suureks väljakutseks tööturu nõudlustele vastava väljaõppe korraldamine ning inimeste motiveerimine ümberõppeks.

Viimastel aastakümnetel põllumajanduses toimunud muudatuste tõttu on paljud hooned maapiirkonnas tühjaks jäänud, otstarbe kaotanud või alakoormatud. Ressursside säästmise seisukohast oleks otstarbekas leida neile uus otstarve kas tootmises, teeninduses või eluhoonetena. Eelkõige on siin võimalus hajaasustusega kaasnevale töökohtade vähesusele lahenduse leidmiseks, keskendudes traditsioonilisele külastruktuurile ja soodustades seeläbi maale elama asumist. Nimetatud objektide tänapäevastamine, neile uue otstarbe leidmine ning lisafunktsioonide andmine loob võimaluse elukvaliteedi parandamiseks ja aitab suurendada maaettevõtjate konkurentsivõimet uute töötajate leidmisel.

MAK majandustegevuse mitmekesistamise investeringumeetme raames eelistatakse investeringuid, millega võetakse tootmises või teeninduses kasutusele mahajäetud hooneid, aidates seeläbi kaasa tööhõive võimaluste loomisele. Maapiirkonna ettevõtluse arengu suunamisel tuleb erilist tähelepanu pöörata just naiste ja noorte tööhõivevõimaluste parandamisele. Maapiirkonnas kasvanud noortele tuleks anda motiiv peale õpingute lõppu maale tagasipöördumiseks. Et teenus oleks pikema aja jooksul kättesaadav ning jätkusuutlik, peab maapiirkondade hõreasustuse tingimustes leidma uusi lahendusi, mis toimivad ka pikema ajaperioodi vältel. Need lahendused võivad olla multifunktsionaalsete teeninduskeskuste arendamine, mobiilsete lahenduste leidmine kaupade ja teenuste pakkumisel ning nüüdisaegse infotehnoloogia juurutamine, võttes samas arvesse ka erivajadustega inimeste vajadusi. Samas soodustatakse investeringuid, mis aitavad kaasa külade elukeskkonna, sh ajalooliselt väljakujunenud kooskaimiskohtade (külaplatsid, kiigeplatsid, avalikud spordirajatised) säilitamisele, taastamisele ja kvaliteedi parandamisele.

Üks oluline arengutakistus on väike investeerimisvõime. Paljude mittepõllumajanduslike tegevusalade jaoks toetused puuduvad. Olukorras, kus konkureerivad töökohad asuvad linnades ja välismaal ja kõikides piirkondades on tekkinud oskus- ja viimasel ajal ka lihttööliste puudus, on tööjõu motiveerimiseks tehtavad kulutused hädavajalikud. Tõsine probleem on potentsiaalse järelkasvu vähenemine. Pooled maaettevõtjad on hetkel keskealised. Seetõttu tuleks rakendada meetmeid, et maapiirkonnast ei kaoks juhtimispotentsiaal. Suur osa tänastest juhtidest on ilma erihariduseta. Koolitusi on läbitud vähe, kuigi täiendõpet ja koolitusi soositakse.

Eesti turismist suure osa (~2/3) moodustab **maaturism**, mis baseerub maapiirkondade ressurssidele ja tugevatele külgedele (nt loodus, privaatsus, omanäolisus, personaalne tähelepanu, vaikus, ehedus jms), võttes arvesse ja integreerides majanduslikke, sotsiaalseid ja kultuurialaseid struktuure ja traditsioone. Paljud maamajutus- ja muud maaturismiettevõtjad pakuvad tooteid ja teenuseid, mis tutvustavad kohalikku loodus- ja kultuuripärandit. Ühest küljest on kohalik loodus- ja kultuuripärand oluline turismiatraktsioon, teisest küljest pakub see võimaluse turismiinfrastruktuuri arendamiseks. Kultuuripärandi potentsiaali kasutamine turismis on oluline võimalus ettevõtluse mitmekesistamiseks ja mittepõllumajanduslike töökohtade loomiseks maapiirkonnas.

Seisuga 10.09.2010 on Eesti Majandustegevuse registris kokku registreeritud 1496 erinevat liiki majutusettevõtet ning tegutseb 1328 juriidilist isikut, kellest asub maapiirkonnas 981 (65,6%) erinevat liiki majutusettevõtet ning tegutseb 912 juriidilist isikut. Maaturismi ettevõtete paiknemise tihedus on piirkonniti väga erinev. Osaliselt on see tingitud looduslikest tingimustest, infrastruktuurist jms maaturismi sektorile omastest komponentidest. Kõige enam maaturismi ettevõtteid tegutseb Saaremaal (17,8% kogu maapiirkonna majutusettevõtetest). Järgnevad Valgamaa ja Pärnumaa (vastavalt 10,8% ja 9,6% kogu maapiirkonna majutusettevõtetest). MTR-i andmetel on linnades voodikohti kokku veidi üle 27 000 ja maapiirkonnas ligikaudu 26 000. Sarnaselt Euroopa maaturismile on ka Eesti maaturism enamasti suunatud kodumaisele või lähedal asuvale välisturule. Eesti maaturismiettevõtete küsitluse analüüs näitas, et 2009. a. oli maaturismi sektoris keskmine majutuse täituvus 26%.

Elukvaliteedi säilitamise ja parandamise üks võimalus on uute lahenduste leidmine teenuste pakkumisel: teenuste kättesaadavust võib parandada nende pakkumine ühes multifunktsionaalses ehitises ning mobiilsete teenuste võimaldamine. Uusi lahendusi nii avaliku kui erasektori poolt pakutavate teenuste kättesaadavuse parandamisel toob ka Interneti laiem levik.

Interneti levialaga on kaetud hinnanguliselt 98% Eesti territooriumist. Interneti kvaliteet aga on väga ebahühtlane. Kodune internetiühendus on 2010. aasta seisuga Statistikaameti andmetel 67,8% Eesti leibkondadest, sama näitaja maalistes asulates (külad, alevikud) on 64,8%. Geograafiliste kauguste ja hajutatuse tõttu on maapiirkondade elanikel ning ettevõtetel palju suuremad raskused suhtlemisel ametiasutuste, teenuseid pakkuvate ettevõtetega, informatsioonile ja meelelahutusele ligipääsu osas. Paraku ei ole tänapäeva nõuetele vastavate kiirete internetiühenduste (lairiba võrgu) rajamine maapiirkondades teenusepakkujatele äriiselt tasuv. Seepärast on ellu kutsutud projekt Estwin. Projekti eesmärgiks on, et 2015. aastal on 100%

kodudel, ettevõtetel ja asutustel võimalus liituda uue põlvkonna lairibavõrguga. Uue põlvkonna lairibaühendused aitavad kaasa maapiirkonnas ettevõtluse arengule, inimeste elukvaliteedi paranemisele, tootlikkuse kasvule, annavad tööd ehituse perioodil ning loob uusi töökohti selle valmimisel, loovad uusi võimalusi kaugtöö arenguks, õppimisvõimaluste (nii tava- kui elukestva õppe) laiendamiseks ning on soodustavaks teguriks ka muude investeeringute meelitamiseks piirkonda.

2.2.10 Haridus ja täiendkoolitus

*Hariduslik ebavõrdsus*¹⁴ on *regionaalse* arengu peamine pidur ning on kooskõlas majandusarengu, töö iseloomu ning haridusteenuse pakkumise regionaalse iseloomuga. 2008. aastal erines kolmanda taseme haridusega (keskeriharidus, kõrgharidus) elanike osakaal 15-74 aastaste elanike seas maakonniti 2,7 kordselt. Kõige suurem on kõrgharidusega inimeste osakaal Harjumaal (36,2%), madalaim Hiiumaal 13,2%. Üle riigi keskmise on kolmanda taseme haridusega elanike osakaal lisaks ka Tartumaal (31%). Üldpilt näitab, et Harjumaal ja Tartumaal on teistest maakondadest kõrgema haridusega inimeste osakaalu alusel selgelt ette nihkunud ning vahe muu Eestiga kasvab. Põllumajandussektoris hõivatute kolmanda taseme hariduse osatähtsus viimaste aastatega on kasvanud ning moodustas 2010 aastal 22,7% (2004 aasta näitaja 17,5%).

Hariduse omandamine, sh elukestva õppe põhimõtete ellurakendamine ning valmisolek muutuvate oludega kohanemiseks on muutunud tööturul üha olulisemaks. Uute tehnoloogiate kasutuselevõtt tingib vajaduse uut laadi töökohtade järele, kus töötamiseks tuleb omandada üha uusi teadmisi, oskusi ja hoiakuid.

2010. aastal tellis Põllumajandusministeerium uuringu Tööjõu kompetentside ja oskuste taseme ning tööturu vajaduste väljaselgitamine põllumajandus-, toidu- ja metsandussektoris, millest järeldus, et edaspidi suureneb kõikides uuritud sektorites, sõltumata ettevõtte suurusest, oskustöölise ja juhtide/spetsialistide vajadus ning väheneb lihttöölise ja „kõik-ühes” töötajate järgi. Kõige muret tekitavam on **tööjõu vananemine**.

Tööandjatepoolse oskuste nõudluse ja vanema elanikkonna oskuste taseme vahel valitseb ebakõla, mistõttu on vajalik ka töötavate inimeste teadmiste ajakohastamine elukestva õppe käigus. Lähtuvalt eeltoodust on vaja laiendada täiskasvanutele, kes tegelevad põllumajandus-, kalandus-, toidu- ja metsandusküsimustega, mõeldud võimalusi koolitustel osalemiseks, et parandada seeläbi sektori töötajaskonna konkurentsivõimet tööturul.

Üheks lahenduseks oleks kindlasti lastele, noortele tutvustada ja propageerida maaelu ja põllumajandusvaldkonda tervikuna juba varakult. Oluline lahendus sektorile oleks ümberspetsialiseerumine, nt tööotsijaid võiks suunata õppima sektorile vajalikke erialasid, mille eelduseks on tihe koostöö erinevate organisatsioonide ja sotsiaalpartneritega. Seetõttu on vajalik pöörata senisest veelgi rohkem tähelepanu õpingute katkestamise ennetamisele ja elukestva õppe raames haridustee jätkamise võimaldamisele.

---

¹⁴ http://www.kogu.ee/public/eia2009/EIA_kokkuvote09.pdf

Tegevuskava Tööjõuressursi arendamine maamajandussektoris aastatel 2009-2013, raames korraldatakse noortele suunatud tegevusi, mis näitavad põllumajandust mitmekesise ja kaasaegse tegevusvaldkonnana. Oluline on suurendada kutsealase koolituse väljundi vastavust põllumajandussektori vajadustega.

Maamajandusliku kõrgharidust on võimalik omandada Eesti Maaülikoolis. Ülikoolil on võtmeroll andmaks kvalifitseeritud tööjõule vajalikke kompetentsusi säästvate tehnoloogiate kasutamiseks ning hoiakuid jätkusuutlikuks ning keskkonda vähim haavavaks professionaalseks tegevuseks. **Maamajandusliku kõrghariduse poolelt jääb hetkel puudu praktilisest töökogemusest, mille olulisust rõhutavad eeskätt tööandjad. Rohkem oleks vajalik juurutada ka kaasaegseid õppemeetodeid sh e-õpet ning püüda noori paremini kurssi viia põllumajandusajalooga ning kaasajal põllumajanduses toimuvaga.** Alates 2009. aastast toimuvad Eesti põllumajandusmuuseumis maaelu ja põllumajanduse arengut tutvustavad loengud ja praktikumid Eesti Maaülikooli esmakursuslastele.

Kõrvuti noorte inimeste tööeluks ettevalmistamisega lasub Maaülikoolil vastutus **põllumajandusteadlaste ja -õppejõudude järelkasvu tagamise** eest Eestis. Tulevasest konkurentsivõimest rääkides on haridusega lahutamatu seotud innovatsioon ning uue tehnoloogia ja tehnika rakendamine.

Praktikatoetuse **maksmine on näidanud, et oluliselt on kasvanud ettevõtjatepoolne huviatus praktikate läbiviimise vastu** ja tänu sellele on õpilastel/üliõpilastel võimalus saada parimat ja ajakohast praktikat, mis omakorda tõstab väljaõppe kvaliteeti. **Praktika paremaks korraldamiseks on oluline tihe koostöö ettevõtete** ja nende esindusorganisatsioonide, õppeasutuste vahel. Praktikatoetust on makstud alates 2002. aastast. Ettevõtete poolt esitatud taotluste arv on aastatega suurenenud. Kui 2002. aastal esitati 63 taotlust ning praktilal osales 92 praktikanti, siis 2011. aastal esitati juba 267 taotlust ja praktilal osales 248 praktikanti.

Põllumajandus- ja maamajanduse erialade propageerimiseks makstakse kutseõppeasutuste õpilastele õppetootust, mille eesmärgiks on toetada ja suunata noori õppima põllu- või maamajanduserialasid. **Õppetootus on oluline just vähekindlustatud perede lastele, et nad ei jätaks majanduslikel põhjustel soovitud eriala omandamata ning samuti vältimaks õpingute katkestamist.**

Noortele korraldatakse põllumajandusvaldkonnas ka mitmeid kutsevõistlusi: künnivõistlus, noortaluniku kompleksvõistlus ja nooraednike kutsevõistlus. **Oluline on jätkata nimetatud tegevustega, mille eesmärgiks on põllu- ja maamajandusvaldkonna erialade propageerimine noortele,** kus õpilased/üliõpilased saavad võrrelda oma teoreetilisi ja praktilisi oskusi ning suunduksid õppima põllumajandus erialadele ja siduma end maaeluga.

Põllumajandustootja asendamise toetuse eesmärgiks on pakkuda väikese ja keskmise suurusega põllumajandustootjatele võrreldes teiste ettevõtjatega võrdsed võimalused töö- ja puhkeaja korraldamiseks. Asendusteenistus käivitus 2007. aastal. Toetus võimaldab põllumajandustootja puhkuse ja haiguse ajal saada oma ettevõttesse asendaja. Alates 2011. aasta 1. juulist lisandus võimalus põllumajandustootjal põetada kodus eelkooliealist last. Asendusteenuse vajalikkusest kõneleb teenuse tarbimise kasvu suurenemine. 2010. aastal osutati kokku 20 986,5 tundi asendusteenust 33

asendaja poolt. 2011. aastal osutati kokku 28 503 tundi asendusteenust 36 asendaja poolt. Asendusteenust kasutab ca 200 põllumajandustootjat, kuigi **hinnanguliselt võiks vajadus olla ca 1000 ettevõtet.**

2.2.11 Põllumajandustootjate nõuandeteenus

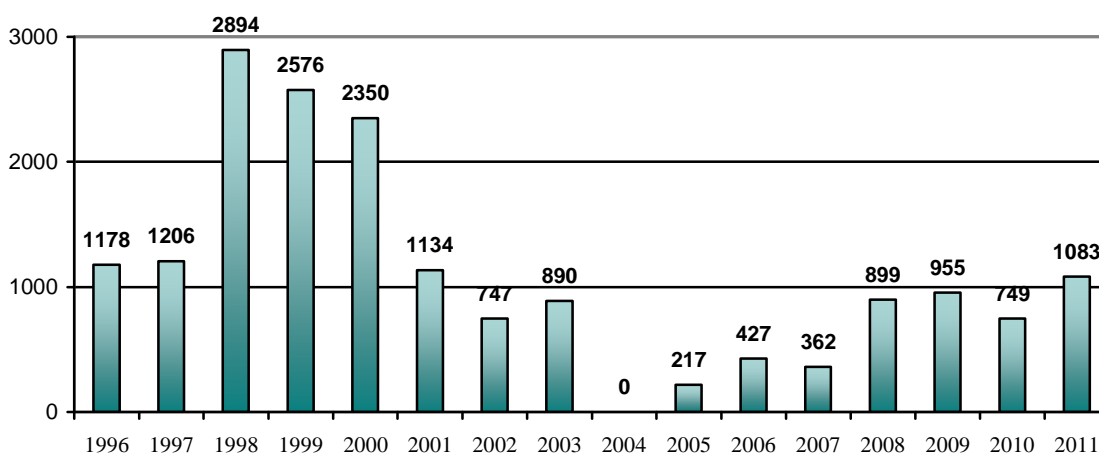
Nõukogu määruse (EÜ) nr 73/2009 kohaselt on EL liikmesriikidel kohustus tagada nõuandesüsteem põllumajandustootjate nõustamiseks põllumajandusmaaga ja ettevõtte juhtimisega seotud küsimustes. Kohustuse täitmiseks tellitakse nõuetele vastavuse ning tervishoiu ja tööohutuse alaseid teenuseid; tagatakse sektori vajadusi arvetava nõuandesüsteemi olemasolu ja läbi selle nõuande kättesaadavus, samuti edastatakse riigiinfot. Alates aastast 2014 peab nõuandesüsteem hõlmama vähemalt kohustuslikke majandamisnõudeid ning maa heas põllumajandus- ja keskkonnaseisundis hoidmise standardeid, kliimat ja keskkonda säästvaid põllumajandustavasid ning põllumajandusmaa säilitamist, kliimamuutuste leevendamise ja nendega kohanemise, liigirikkuse, veekaitse, looma- ja taimehaigustest teatamise ja innovatsiooniga seonduvat ning põllumajandustootjate majandustegevuse säästvat arengut.

Eestis on maakondlike tunnustatud nõuandekeskuste võrgustik, mida tuleb jätkuvalt arendada. Alates 1. jaanuarist 2010. a on koordineerivaks keskuseks Maaelu Edendamise Sihtasutus. Nõuandesüsteemi koordineeriva keskuse ülesandeks on põllu-, metsa- ja maamajandusliku nõuande, teabelevi ja koolituse valdkonna arendamine ja korraldamine ning maakondlikes nõuandekeskustes pakutava teabe taseme ühtluse tagamine. Nõuandekeskused töötavad igas maakonnas ja tegutsevad kommertsalustel täites ka riiklike ülesandeid. Keskuste eesmärgiks on pakkuda kvaliteetsed, nõudlusele orienteeritud nõuandeteenust, et teenuse tarbijad saaksid tootmisotsuseid tehes arvestada kehtivaid majanduslikke, keskkonna- ja sotsiaalseid nõudeid. Tunnustatud nõuandekeskustes tegutsevad konsulendid ja nõustajad pakuvad nõuandeteenust mitmetes erinevates valdkondades – loomakasvatus, taimekasvatus, ettevõtte majandamine, nõuetele vastavus jne. Informatsiooni levitatakse ka erinevate koolituste, infopäevade ja trükiste abil. Oluliseks tuleb pidada sidet tootja, konsulendi ja teadlase vahel, et erialane nõuanne baseeruks teadustulemustel.

Nõuande kvaliteedi tagamiseks korraldatakse kutse andmist kutsekvalifikatsiooni raamistiku alusel. 31. detsembri 2011. a. seisuga oli Eestis kutsetunnistust omavaid konsulente 216 (sh metsanduskonsulendid), kellest osa on omandanud kutse kahes või enamal valdkonnal. Põllu- ja maamajanduse nõuandeteenistuse konsulente on 132, nendest maaettevõtluse ja finantsmajanduse valdkonnas 66, loomakasvatuses 22, taimekasvatuses 28 ja kogukonna arengu valdkonnas 12. Keskkonnakaitse ja loodushoiu konsulente on vaid üks ning uue perioodi jaoks ei ole see kindlasti piisav. Erinevate uuringute tulemused on näidanud, et probleemiks on kujunemas nõuandeturul tegutsevate konsulentide vanus: 21% kehtivat kutsetunnistust omavatest konsulentidest on üle 60 aasta vanused. Selleks, et nõustaja saaks oma klientidele kasulik olla, peab ta reeglina omama märkimisväärset teadmiste ning pikaajaliste ja mitmekesiste praktiliste kogemuste pagasit. Seetõttu ei saa nõustajate juurdekasvu osas lootma jääda ülikoolide värskele lõpetajatele, vaid suurema osa vajalikust teadmistest ja eeskätt praktikast peab juurde tulejatele kättesaadavaks tegema nõuandesüsteem ise, nii spetsiaalsete koolituste kui praktika ja mentorluse abil, kasutades ka teadlaseid ja praktikuid.

Nõuandesüsteemi arendamist ja nõuande kasutamist on viimastel aastatel finantseeritud nii erasektori, riiklike, Eesti Riikliku Arengukava 2004-2006 kui Eesti maaelu arengukava 2007-2013 vahendite abil. Riiklikest vahenditest on rahastatud ennekõike süsteemi arengut, konsulentide koolitamist, tootjatele piiratud ulatuses tasuta nõuande võimaldamist ja teabelevi. Eesti maaelu arengukava 2007-2013 raames on toetatud meetme 1.3 Nõuandesüsteemi ja –teenuste toetamine alusel individuaalse nõuande ostmist ettevõtja majandustegevuse või erametsa majandamise tulemuslikkuse parandamiseks, nõuetele vastavuse nõuete järgimiseks ning töötervishoiu ja tööohutuse valdkonnas nõuandeteenuse osutamist, toetatud on ka tunnustatud nõuandekeskuste ja koordineeriva keskuse arengut.

Joonis ... Rahuldatud individuaalnõuande toetuse taotluste arv

Allikas: Põllumajandusministeerium

Eesti ligi 20 000 põllu- ja metsamajandusettevõttest peetakse nõuandeteenuse esmaseks sihtgrupiks ca 6000 ettevõtet, nendest kasutavad nõuandesüsteemi umbes pooled. Nõuandetoetuse kasutajatest ca 55% on füüsilisest isikust ettevõtjad. 2010. aastal MAK püsihindamise raames Eesti Maaülikooli poolt läbi viidud uuringust selgus, et 95% nõuandetoetuse saajatest olid rahul nõuandeteenuse kvaliteediga ning 63% rahul nõuande rakendatavusega. 71% toetuse saajatest kasutasid aastatel 2007-2010 lisaks nõuandetoetusele ka muid nõuannet pakkuvaid allikaid.

Nõuandesüsteemi esmasteks riiklikeks eesmärkideks on põllu- ja maamajandussektori konkurentsivõime ja jätkusuutlikkuse parandamine läbi kvaliteetse, kaasaegse, rakendatava ja usaldatava nõuande kättesaadavuse tagamise kõikidele põllumajandustootjatele ning teistele maaettevõtjatele. Selleks tuleb arendada koostööd teadus- ja arendusasutustega, tõsta nõuandeteenuste kvaliteeti, koolitada konsulente ja mitmekesistada kasutatavaid nõuandetooteid. Teiseks oluliseks eesmärgiks on riigi poolt Euroopa Liidu ees võetud kohustuste täitmine. Selleks tuleb tagada sektori vajadusi arvestava nõuandesüsteemi olemasolu ja nõuande kättesaadavus, samuti edastatakse riigiinfot. Lisaks on eesmärgiks nõuandesüsteemi tugevdamine ja turupõhise nõuande osatähtsuse suurendamine. Oluliseks aspektiks on ka põllu- ja maamajanduse nõuandeteenuse koordineeriva keskuse ja regionaalsete nõuandekeskuste võimekuse kasvatamine läbi konsulentide järelkasvu tagamise ja koolitamise sektori vajadusi ja võimalusi arvestaval tasemel, samuti tootearendus,

turunduse ja tagasiside edendamine. Kui senini keskendus nõuandesüsteem ettevõtete majanduslikule jätkusuutlikkusele ning nõuetele vastavuse nõuete täitmise alasele nõuandele, tuleb lähiaastatel tegeleda rohkem proaktiivse nõuandeteenusega. Põllumajandusnõuande süsteemid peavad olema valmis selleteemalist informatsiooni pakkuma kvaliteetsel ja parimal võimalikul viisil. Nõuandesüsteemi arendamisel tuleb silmas pidada, et olemasolevad struktuurid teeksid põhjalikumat koostööd ja et sihtrühmad leiaksid neile vajaliku informatsiooni võimalikult lihtsalt üles.

2.2.12 Põllumajandusteadus- ja arendustegevus

Tegevusvaldkonnapõhised teadusuuringud aitavad siduda põllumajandussektorit otse tarbijate vajaduste ja nõuetegea tõstes sealjuures ka kohalike toodete väärtust, parandades ühiskonna suhtumist põllumajandusse ning õpetades inimesi hindama põllumajanduse rolli puhtama keskkonna ja inimese hea tervisliku seisundi säilitamisel. Eesti põllumajandusteaduste suunad ja põhimõtted on sätestatud **“Eesti põllumajandusteaduste arengukava aastatel 2007–2013”**. Arengukavas määratletakse Eesti positsioon põllumajandusteaduste rahvusvahelisel taustal ning selle strateegiliste eesmärkide elluviimisega aidatakse kaasa teadmistekeskse ühiskonna arengule, kus Eesti teadlaskonna uurimistööde tulemused on väärtustatud kui osa maailmateadusest ja on kogu ühiskonna funktsioneerimise ja arengu üheks oluliseks tingimuseks.

2011. a analüüsis Põllumajandusteaduste nõukogu põllumajandusteaduste arengukava aastateks 2007-2011 koostatud rakendusplaani ning 2012. a kinnitati arengukavas vajalikud tegevused aastateks 2012-2013.

Arengukava tegevuste elluviimise tulemusena paranevad teaduse konkurentsivõime ja efektiivsus, luuakse kohalikele tingimustele vastavaid teadmisi, mis aitavad kaasa põllumajandustootmise ning -toodete konkurentsivõime tõusule kodu- ja välisurgudel, tagatakse teadustoe olemasolu seadusloome, riikliku järelevalve ning nõuandetegevuse süsteemidele.

Põllumajandusteaduse konkurentsivõime ja efektiivsus on otseselt seotud taristu ja materiaal-tehnilise baasi moderniseerimisega. Jõgeva Sordiaretuse Instituudi ja Eesti Maaviljeluse Instituudi taristu ja materiaal-tehnilise **baasi halb olukord oli üheks** põhjuseks, miks nimetatud asutused evalveeriti negatiivselt 2010. a korralisel evalveerimisel. 2010. a avati Eesti Maaviljeluse Instituudi molekulaar- ja mikrobioloogia teaduslabor Juulikul tänu 7. raamprogrammi edukale projektile, mille eesmärgiks oli tõhustada koostööd teadus- ja arendusasutuste vahel ning tõsta materiaal-tehnilise baasi olukorda. Sellega seoses on märgatavalt hoogustunud Eesti Maaviljeluse Instituudi rahvusvaheline koostöö ja tõusnud teadusproduksioon. Lisaks toodi evalveerimisel välja ka ebapiisav doktoritööde kaitsmiste, patentide ning rahvusvahelistes teadusajakirjades avaldatud artiklite ja eelretsenseeritud teaduslike monograafiate arv viimase viie aasta jooksul, samuti väikesed teadusrühmad ja noorteadlaste osakaalu vähesus.

Taristute olukord vajab parandamist eriti taimekasvatuse valdkonnas. Veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse valdkonna teadustegevuse tehniliseks baasiks on Eesti Maailikoolil katsefarm Märjal.

2011. a toimus esmakordselt põllumajandusvaldkonna taime- ja mullateaduse sihtevalveerimine, mille eesmärgiks oli saada teavet nimetatud teadusvaldkonna taseme, tulemuslikkuse ja mõju kohta. Kui eelnevatel aastatel on korralisel evalveerimisel iga teadus- ja arendusasutuse tegevust vastavas valdkonnas evalveeritud eraldi, siis seekord evalveeriti kogu valdkonda, mis andis hea ülevaate just põllumajanduse taime- ja mullateadusega tegelevates asutustes toimuvast. Evalveerimise tulemused avalikkustati 2012. a märtsis, kus väliseksperdid rõhutasid **põllumajandusteadusele senisest selgemate ülesannete esitamise vajadust**. Lisaks toodi puudusena välja teadus- ja arendusasutuste **vähene baasfinantseerimine**, huvirühmade vähene kaasatus ning **nõuandesüsteemi vähene panustamine** ja kaasamine teadustulemuste avalikkustamisse.

Kuigi riiklike programmide ja arengukava **“Põllumajanduskultuuride geneetilise ressursi kogumine ja säilitamine aastateks 2007-2013”** teadusprojektidesse on kaasatud mitmeid noorteadlasi, on eriti just taime- ja loomakasvatuse valdkonnas jätkuvalt probleeme teadlaste järelkasvu tagamisega. Hetkel puuduvad meetmed ergutamaks noori valima põllumajandusteadlase elukutset, mis tagaks põllumajandusteaduse ja -hariduse jätkusuutlikkuse.

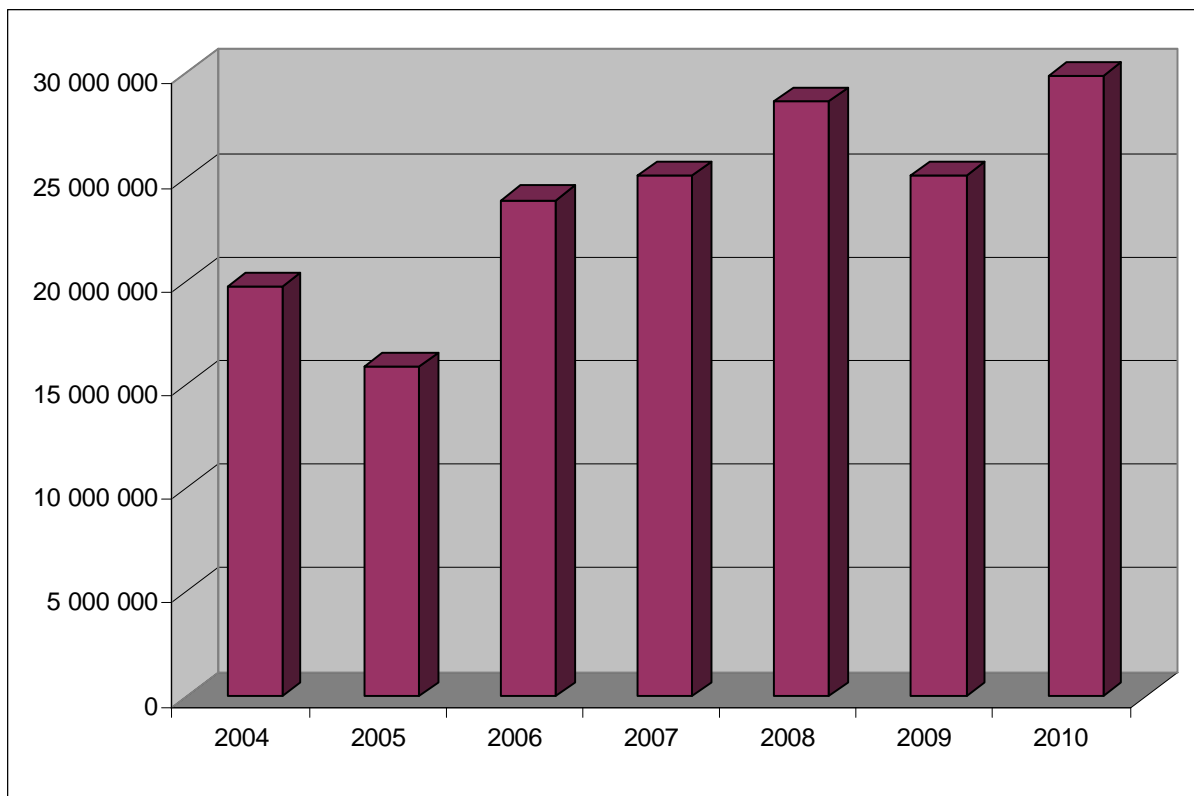
Riiklike programmide ja arengukava **“Põllumajanduskultuuride geneetilise ressursi kogumine ja säilitamine aastateks 2007-2013”** teadusprojektidesse oli 2011. a kaasatud 26 doktoranti.

2011. a rahastati riikliku programmi **“Põllumajanduslikud rakendusuringud ja arendustegevus aastatel 2009-2014”** raames 33 projekti (sh 12 uut projekti) kogusummas 1 189 112 eurot, mis valdkonniti jagunesid järgnevalt:

1. toiduohutuse ja tervise valdkonnas 6 projekti;
2. taimekasvatuse ja taimetervise (sh aiandus) valdkonnas 12 projekti;
3. loomakasvatuse (sh vesiviljelus) valdkonnas 6 projekti;
4. põllumajandustootmist toetavate tegevuste valdkonnas 6 projekti;
5. maamajandus- ja sotsiaaluuringute valdkonnas 3 projekti.

2011. a lõppes neli projekti, neist kaks taimekasvatuse ja taimetervise (sh aiandus) valdkonnas, üks toiduohutuse ja tervise valdkonnas ning üks põllumajandustootmist toetavate tegevuste valdkonnas.

Aasta aastalt on paranemas põllumajandusteaduse rahvusvaheline koostöö.

Joonis nr 5. Põllumajanduslike rakendusuuringute (sh sordiaretusprogrammi projektid) rahastamine (EEK).
Allikas: Põllumajandusministeerium

Alates 2009. aastast on Põllumajandusministeerium kaasatud Euroopa Liidu Era-Net teadusvõrgustikku **Core Organic II**, mille eesmärgiks on mahepõllumajandusalase teaduskoostöö koordineerimine partnerriikides. Võrgustikku koordineerib Taani. 2010. aastal kuulutas juhtkomitee välja projektikonkursi ning konkursi tulemusena algatati 2011. a 11 üle-euroopalist ühisprojekti, millest kahes osalevad Eesti teadusgrupid Eesti Maaülikoolist.

Projekti **BICOPOLL** eesmärgiks on luua Põhjamaade biotõrje ja tolmeldamise alane teaduskoostöö võrgustik ning projekti **TILMAN-ORG** eesmärgiks on uurida ja anda enam teavet minimeeritud mullaharimise ning mahetaimekasvatuse haljasväetiste kohta.

Põllumajandusministeerium osaleb aktiivselt Euroopa Liidu põllumajandusteaduskoostöös ja on rahvusvaheliste organisatsioonide The European Agricultural Research Initiative (**EURAGRI**) ja Standing Committee on Agricultural Research (**SCAR**) liige.

SCAR on ellu kutsunud erinevaid nõuandvaid töörühmi, nt. aastatel 2010-2011 osaleb Eesti põllumajandusalaste teadmiste ja innovatsioonisüsteemide töörühmas nimetusega AKIS (Agricultural Knowledge and Innovation Systems).

AKIS töörühma eesmärgiks oli saada ülevaade, millised on Euroopa Liidu liikmesriikides toimivad teadus-, nõuande-, koolitus- ja haridus- ning muud põllumajandussektoris teadmiste levikut soodustavad ja toetavad süsteemid. Vaadeldi liikmesriikides erinevaid põllumajanduslike teadmiste ja innovatsiooni struktuure ja poliitikaid, nende tugevusi ja

nõrkusi ning ajendeid. Töörühm lõpetas oma esialgse tegevuse 2011. aastal, jõudes järgmistele järeldustele: AKIS on esilagu teoreetiline kontseptsioon, mis on vajalik selleks, et kirjeldada riiklikku või piirkondlikku AKIS-t: AKIS on olemas, aga pole olemas “*one size fits all*” (“*kõigile üks suurus*”) – skeemi. AKIS on erinevates riikides/piirkondades/sectorites suhteliselt erinev. Mõned riigid on oma AKISE aja jooksul tuntavalt ümberkonstrueerinud, AKISE komponendid on mõjutatud väga erinevatest ajenditest, AKIS on juhitud üldisest avalikust poliitikast, kuid konkreetset AKISE poliitikat ei eksisteeri. Aruandlus AKISE kohta on killustatud. AKISE tulevik on ebaselge, kuna on palju ebakindlust.

Samas jõuti ka järeldusele, et sedalaadi töörühmade töö on tänases Euroopa Liidus vajalik ning sellest tulenevalt on SCARile tehtud ettepanek **ka töörühma tööd jätkata, täpsustades selle tööülesandeid. Samuti on SCAR ellu kutsumas samalaadseid töörühmi kalanduse ja metsanduse ja biomassi ning bioressursside valdkonnas.**

Euroopa Liidu liikmesriigid on ühiselt otsustanud tegeleda Euroopa teadusruumi (ERA) loomisega. Üheks ERA initsiatiividest on teadustegevuse ühiskavandamine. Põllumajanduse valdkonnas on protsessi suuresti mõjutanud SCAR, koordineerides kliimamuutuse ja põllumajanduse valdkonnas partnerriikide poolsete ettepanekute koostamist.

Üheks tähelepanuväärseks protsessiks Euroopa teadusmaastikul on Euroopa Liidu ühiste teadusprogrammide kavandamine. Nende peamine eesmärk on reageerida ühiskondlikele probleemidele ja uutele katsumustele. Põllumajandusministeerium osaleb teaduse ühiskavandamise initsiatiivis “**Põllumajandus, toiduga varustatus ja kliimamuutused**” (*Agriculture, Food Security and Climate Change JPI FACCE*), mille eesmärgiks on edendada koostööd, koostegevust ning teadlaskonna võrgustiku loomist põllumajanduse, toiduga varustatuse ja kliimamuutuste valdkonnas.

Põllumajandusministeerium osaleb partnerina teaduse ühiskavandamise initsiatiivi “Põllumajandus, toiduga varustatus ja kliimamuutused” algatatud pilootprojekti nimega “*A detailed climate change risk assessment for European agriculture and food security in collaboration with international projects*” (*The FACCE JPI Knowledge Hub*). Selle pilootprojekti teadusvõrgustiku taotlusvoor on suunatud Euroopa kõrgetasemeliste teadusgruppidele. Ühine teadusvõrgustik kliimamuutuste valdkonnas luuakse esialgu kolmeks aastaks. Teadusvõrgustik hõlmab kolme alavaldkonda: põllukultuurid, loomakasvatus ja rohumaad ning kaubandus ja majandus. Kokku esitati 96 osalemise sooviavaldust, nendest 76 tunnistati abikõlblikuks ning kutsuti esitama ühist projektitaotlust. 19. detsembril 2011 esitasid 67 partnerit 17 riigist ühise projektitaotluse. Realne teaduslik koostöö nimetatud pilootprojekti raames algab 2012. aasta kevadel.

2.2.13 Maapiirkondade loodus- ja kultuuripärand

Lai kultuuripärand on oluline arenguresurss piirkondliku eripära väljatoomiseks. Eestis on kokku u 25 000 kultuurimälestisena kaitse all olevat objekti ja 12 muinsuskaitseala, millele lisanduvad looduslikud pühapaigad. Arheoloogiamälestistest 91% ja arhitektuurimälestistest 71% asub väljaspool linnasid. Eestis on 2010. a seisuga 3565 kaitstavat loodusobjekti nendest 131 looduskaitseala, 150 maastikukaitseala, 5 rahvusparki, 116 vana ehk uuendamata kaitsekorruga ala,

535 parki ja puistut 344 hoiuala; 1073 püsielupaika, 14 kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavaid loodusobjekti ning 1197 kaitstavat looduse üksikobjekti.

Eestile on iseloomulikud haja- ja sumbkülad. Rehielamu, mis ühendas ühe katuse alla eluhoone ja rehe, on ainult Eestile ja Põhja-Lätile iseloomulik hoonetüüp. Lisaks väärivad märkimist põllumajandusliku tootmise pärandit kandvad säilinud mõisahooned ning üksikud nõukogudeaegsed ehitised (kolhoosikeskused), samuti mitmed mujal Euroopas hävinud kultuurinähtused – muinaspõllud, ajaloolised külad ja ehitustraditsioonid, mitmed elujõulised käsitööoskused.

Põllumajandusmaastikul on näha kasutusest kõrvale jäänud lagunenu põllumajanduslikke tootmishooneid. Mitmed põllumajanduslikust tootmisest ja muust kasutusest kõrvalejäänud ehitised, on lagunemas ja rikuvad Eesti põllumajandusmaastike ilmet. 60% hoonetest on vanemad kui 30 aastat. Osad nendest ei ole enam kasutamiskõlblikud ja on otstarbekas likvideerida, et korrastada maastikku.

Kultuurmaastiku säilimise tagab ennekõike tugev kogukond. Mälestised ja kultuuriväärtusega objektid toimivad turismimagnetina, olulisem on aga nende roll koha identiteedi määrajana. Uue funktsiooni ja elu andmisel tuleb siiski ennekõike lähtuda maastiku, küla või hoone ajaloolisest ning traditsioonilisest identiteedist. Oluline on tagada objektide säilimine nende ajaloolist ilmet respektides. Kultuuri- ja loodusobjektide potentsiaali rakendamist kohaliku arengu edendamisel takistavad nende tehniline seisukord, vähene ligipääsetavus ja eksponeeritus, varustatus tugiinfrastruktuuriga, vähesed lisateenused ja nende objektide nõrk omavaheline seotus.

2.2.14 Põllumajandusmuuseumid

Põllumajandusliku ja maaelu tutvustava ajaloo- ja maakultuuripärandi säilitamisele, tutvustamisele ja edasikandmisele aitavad kaasa kolm riiklikku põllumajandusmuuseumi.

Eesti Põllumajandusmuuseum jäädvustab Eesti maakultuuri, põllumajanduslikku tootmist, omandisuhteid, põllumajandusharidust ja -teadust, kogub ja säilitab asjakohast ainet, uurib seda teaduslikult ning eksponeerib ja vahendab üldsusele, lähtudes teaduse ja ühiskonna vajadustest ning huvidest, edendab kultuuriantropoloogia-, museoloogia- ja muuseumipedagoogikaalast tööd ning säilitab ja arendab ajaloolist mõisakompleksi kui tervikut.

Eesti Piimandusmuuseum kogub, uurib, süstematiseerib ja säilitab Eesti piimanduse ajalugu kajastavat kultuuriväärtusega ainet, samuti vahendab seda üldsusele teaduslikul, hariduslikul ja meelelahutuslikul eesmärgil ning tutvustab Eestis toodetud piima ja piimatooteid elanikkonna seas.

Carl Robert Jakobsoni Talumuuseum jäädvustab Carl Robert Jakobsoni ja tema perekonna elu ning tegevust iseloomustavat ainetikku, koostöös teiste asutuste, organisatsioonide ja isikutega kogub ja säilitab 19. sajandi teise poole talupidamist ja elukeskkonda kajastavat kultuuriväärtuslikku materjali ning korraldab nende vahendamist üldsusele teaduslikul, hariduslikul ja meelelahutuslikul eesmärgil.

Põllumajandusalaste muuseumide teaduslikel alustel baseeruva ja eesmärgipärase tegevuse edendamiseks (õppetöö, (töö)praktika, näitused, konverentsid jne) on sõlmitud ja sõlmimisel ühistöölepped Eesti põllumajanduslike teadus-, haridus- ja uurimiskeskustega (Jõgeva SAI, Eesti Maaülikool, Tartu Kõrgem Kunstikool ja teised muuseumid).

Muuseumid haaravad oma tegevusse kõiki sihtgrupe: vanu ja noori, mehi ja naisi, erinevate erialade inimesi. Olulise tööloigu moodustab töö noortega – lisaks ekspositsioonide tutvustamisele omavad tähtsust erinevad õpitoad, kus lapsed ja noored saavad oma kätega proovida erinevaid maatöid ja talurahva käsitöid.

Põhikooli- ja gümnaasiumi ning ka kutse- ja kõrgkoolide õppekavade koostamisel on oluline arvestada maaelu arengu tutvustamise ja väärtustamise eesmärgil põllumajandusmuuseumide külastamist.

Põllumajandusmuuseumid asuvad loodus- või miljööväärtuslikel alades.

C. R. Jakobsoni Talumuuseum asub Kurgja-Linnuataja talu **looduskaitsealal, mis seab piirangud ürituste korraldamisele ja majandustegevusele** (näiteks küttepude ja ehituspuidu varumine on komplitseeritud, samuti metsade uuendamist ei toimu – ehituspuitu enam pole, vajalik osta). **Enamik muuseumi hoonetest on muinsuskaitse all ja tuleb arvestada muinsuskaitse nõuetega, mis seab ehitusprojektide koostamisel pikemad ajapiirangud – vajalikud kooskõlastused Muinsuskaitse – ja Keskkonnaametiga ning muudab ehitustööd kallimaks.**

Eesti Põllumajandusmuuseum asub miljööväärtuslikus piirkonnas ning muuseum hooldab looduskaitse alust Ülenurme (mõisa) parki. **Muuseumil tuleb arvestada hoonete renoveerimisel ja pargi hooldamisel erinõudeid.**

C. R. Jakobsoni Talumuuseum korraldab igal aastal augusti viimasel laupäeval Talupäeva, kus näidatakse mitmesuguseid talutöid – rukkikülvist rehepeksu ja leivaküpsetamiseni, lambaniitmisest sokikudumiseni. 2011. aastal toimus Talupäev juba 18 korda ja külastajaid oli ca 1500. Külastajate tõusule aitas kaasa samal päeval toimunud Väandra Ratsaspordi päeva läbi viimine. Talupäeva läbiviimisel olid teiste hulgas abiks ka Eesti Põllumajandusmuuseum ja Eesti Piimandusmuuseum. 2010. aastal alustas tööd Talukultuurikool, mis toimub igal kuul vähemalt korra, on mõeldud peredele, toimuvad erinevad töötoad ning õpetatakse talueluks vajalikke tegevusi, et säilitada maaelukultuuri, vähendada muuseumi külastuste hooajalisust ja soodustada pereturismi. 2011. aasta oli pühendatud käsitööle. Talukultuurikooli üritusi viivad vahendite puudusel läbi põhiliselt muuseumi töötajad. Külastajate huvi Talukultuurikooli vastu on väga suur.

Eesti Piimandusmuuseum korraldab koostöös Põllumajandusministeeriumi, Eesti Piimaliidu ning piimatootjate ja -käitlejatega Piimapäeva, mille eesmärgiks on tutvustada elanikkonnale kodumaiseid piimatootmeid ning propageerida kodumaise piimatootmise ja töötlemise vajalikkust, jäädes omanäoliseks kultuurrahvaks.

Eesti Piimandusmuuseumil on valminud 2011. aastal koostöös Leaderiga näitus “Piim kui tervise ja ilu allikas. Neist kaks on eesti- ja üks venekeelne. Näitus hakkab ringlema koolides.

Eesti Põllumajandusmuuseumis korraldatakse alates 2007. aastast rukki – ja rukkileiva ajalugu tutvustavat muuseumiprogrammi „Rukkileib meie laual”. Programmi raames osaletakse praktilistes tegevustes (rukki lõikamine sirbiga, vilja pekmine kootidega, käsikiviga jahu jahvatamine, rukkileiva küpsetamine). Teadmisi kinnistatakse maaviljelusajalugu tutvustavas ekspositsioonis ning abiks on teemakohane töövihik „Ahjualuse leivaraamat” ja põrandamäng „Kuidas valmib leib”. 2011. aasta jooksul osales kokku 6478 õpilast 138 koolist ning 1 lasteaiast

Eesti Põllumajandusmuuseumi ja Eesti Rukkiseltsi koostöös korraldati 2011. aastal rahvusvaheline rukkikonverents ”More Attention to Rye”. Konverentsil osales üle 30 väliskülalise. Konverentsi eesmärgiks oli pöörata rohkem tähelepanu pika ajaloolise ja kultuurilise traditsiooniga teraviljale - rukkile. Konverentsil anti sõnum rukki aretajale ja kasvatajale, põllumehele ja riigile - võimalusel suurendada rukki külvipinda ja tähtsustada rukist kui tervislikku toiduainet ning väärtustada Eestis, krahv Bergi poolt Sangastes aretatud rukkisorti Sangaste. Rukis on Eesti oluliseim leivavili, mida Eesti Põllumajandusmuuseum on koostöös Põllumajandusministeeriumi ja Eesti Leivaliiduga püüdnud populariseerida üleriigiliste leivaprogrammide teel. Eesti peab **oluliseks jätkata alustatud koostööd n-ö rukkivöõndisse kuuluvate riikidega erinevate** projektide algatamise kaudu. Ühe konkreetse ettevõtmisena on plaanis rajada nn **Euroopa rukkitee**, mis kulgeks läbi kümnekonna Põhja- ja Kesk-Euroopa riigi ja mille **keskus võiks asuda Eestis**. Eestis võiks see tee hõlmata nii siinse rukki ajaloo, sortide ja kasutusvõimaluste tutvustamist kui ka näidata modernset tootmisprotsessi. Rukkitootmisele laiema tähelepanu pööramiseks on Eesti teinud ettepaneku rahvusvahelise **rukkiaasta** väljakuulutamiseks **2016. aastal**. Rukist tootvaid riike on maailmas 40.

2.2.15 Kohalik algatus

Juba praegu teevad era- ja avalik sektor kohaliku piirkonna võimaluste kasutamise eesmärgil koostööd ning seda tuleb veelgi tugevdada. Olukorras, kus elanike arv on väike ja ettevõtlus üldjuhul väherentaabel, on oluline kohaliku kogukonna tugevus. Siin on toimunud maaelanike koondumine – olemasolevast üle 4 000 külast on umbes neljandik valinud külavanemad kohaliku tegevuse koordineerimiseks, umbes 700 seltsi tegelevad külaarenguga.

Kõiki kohaliku elu iseärasusi ja vajadusi ei ole võimalik hinnata ega lahendada riigi tasandil ja ühe mudeli järgi. Teatud juhtudel on otstarbekas lahendada kohaliku tasandi probleeme kohaliku algatuse kaudu, edendades sel eesmärgil erinevate sektorite koostööd. Olukorras, kus elanike arv maapiirkonnas on väike ja ettevõtlus üldjuhul vähetulus, on oluline kohaliku kogukonna tugevus. Selles osas võib Eestis täheldada maaelanike koondumist – Eestis on moodustatud 26 kohaliku tegevusgruppi, kes on välja töötanud oma piirkonna strateegia ja tegelevad selle rakendamisega. Kohalikud tegevusgrupid hõlmavad üle 99% maapiirkonnast ja -rahvastikust.

Tänu Leader lähenemisele on kohalikud elanikud ja erinevad sektorid hakanud senisest enam strateegiliselt mõtlema oma piirkonna arengu üle ja vaadatakse piirkonda kui tervikut. Leader lähenemise rakendamine on kaasa aidanud kolmanda sektori kasvule ja sotsiaalse tegevuse mitmekesistamisele maapiirkondades.

Kohalikud tegevusgrupis on panustanud kõikide sektorite koostööle. 2011. aasta kevade seisuga oli kohalikes tegevusgruppides 1591 liiget.

Aastatega on kasvanud pikaajaliselt (enam kui kümme aastat) tegutsevate MTÜde arv ning MTÜde roll ettevõtluse ja maamajanduse edendaja ja arendajana, mis ühtlasi näitab maapiirkondades tegutsevate MTÜde jätkusuutlikkust ja orienteeritust tulevikku.

Leader-meede on kõige enam panustanud MAK 3. telje eesmärkide saavutamisse, sest enim on Leader meetmest antud toetust kohaliku kultuuri, turismi ja kohalike toodete arendamise projektidele. Kõige populaarsemateks valdkondadeks on siiani olnud külade uuendamise ja arendamise eesmärgil ehitamine, rekonstrueerimine ja seadmete soetamine ning koolitamise, teavitamise jms tegevused. Seega on kogukonna koostöö tugevdamisel eeldused kogukonna kõigi osapoolte kaasamiseks kohaliku arengu üle otsustamiseks. Kohalike tegevusgruppide tugistruktuurina tegutseb muude ülesannete hulgas maaeluvõrgustik.

2.3 Tegevusvaldkonna strateegiliste eesmärgid, meetmed ja tegevused

Eesmärk 2.1: Tagada elujõuline toidutootmine!

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2010	2012	2013	2014	2015	2016

E2.1.42 Netolisandväärtuse juurdekasv aastas keskmiselt töäjõu ühiku kohta põllumajanduses võrreldes eelnenud aastaga (%) *FADN

64,9% (2010/2009 a.)	2,9%	3,1%	3%	2,8%	3%
-------------------------	------	------	----	------	----

E2.1.43 Toiduainetööstuse lisandväärtuse juurdekasv aastas keskmiselt töäjõu ühiku kohta võrreldes eelnenud aastaga (%) *SA

-1,7% (2010/2009 a.)	5%	5%	5%	5%	5%
-------------------------	----	----	----	----	----

NB: Mõõdiku E2.1.42 indikaatori saavutamiseks aidatakse kaasa muuhulgas riiklikult olulise „Maaelu ja regionaalarengu” valdkonna eesmärgini jõudmiseks, mille saavutamise peavastutajaks on Põllumajandusministeerium ja kaasvastutajateks Siseministeerium ning Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium.

Eesmärgi saavutamiseks on Põllumajandusministeeriumi valitsemisalas kavandatud peamiselt **5 meetet**:

- **Teadlik põllumajandustootja;**
- **Hästiarenenud tootmistehnoloogia;**
- **Edukad põllumajandusettevõtted tulenevalt ettevõttetasandi struktuurimuudatusest;**
- **Tagatud stabiilne majandusruum ja toidutootjate turujõu kasv**
- **Optimaalselt ära kasutatud põllumajandusmaa ressurss**

Meede 2.1.1: Teadlik põllumajandustootja

Tegevussuunad:

Nõuanne ja infolevi; koolitus ja haridus; teadus- ja arendus.

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M.2.1.1.44: Nõuandekeskuseid külastanud klientide arv (keskmiselt kuus aasta kohta) TAO					
992	1000	1000	1100	1000	900
M2.1.1.45: Eesmärgipõhistel koolitustel osalenute arv (MAK meede 1.1) TAO					
600	600	500	300	300	500
M2.1.1.46: Eesmärgipõhiste teadusuuringute arv ja muude uuringute arv valitsemisalas TAO					
3	2	4	4	5	5

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
P2.1.1.68	Vajadusi arvestava põllu- ja maamajandusliku nõuandesüsteemi tagamine, nõuandekeskuste suutlikkuse arendamine. (TAO, ASO)	Sihtrühma rahulolu nõuandesüsteemiga.
P2.1.1.69	Osalemine rahvusvahelistes võrgustikes, sh ESEE (European Seminar of Extension Education), ja projektides (Baltic Deal).	Arendatud koostööd teiste riikide esindajatega, kes on seotud nõuandesüsteemide, koolitus- ja teavitustegevustega.
P2.1.1.70	Nõustajate koolitamine ja nõuandetoodete arendamine. Nõuandekeskuste teabelevi tagamine, konsulentidele kutse andmine, koostöö arendamine, vajaduste analüüside ja tagasiside korraldamine, www.pikk.ee. (TAO)	Sektori ja ühiskonna teadlikkus on paranenud, info on kättesaadav.
P2.1.1.71	Elanike, eriti laste, tervislike tarbimisharjumuste kujundamine (Eesti Toidu lasteprojektid, „koolipiim“, „koolipuuvili“) (KPTTO, PTKO)	Lastel on kujunenud tervislikumad tarbimisharjumused.
P2.1.1.72	MAK meetme 1.1 koolitus- ja teavitustegevuste jätkuv rakendamine; MAK meetme 1.3 rakendamine. (TAO)	Sektori ja ühiskonna teadlikkus on paranenud, info on kättesaadav.

P2.1.1.73	Riikliku programmi "Põllumajanduslikud rakendus-uuringud ja arendustegevus aastatel 2009-2014" jätkuv rakendamine. (TAO)	Rakendus-uuringuid teostatakse vastavalt sektori vajadustele, Eesti teadlased osalevad järjest enam rahvusvahelistes projektides.
P2.1.1.74	Investeeringumeetmete rakendamine parandamiseks põllumajandus- ja metsa-saadusi töötleva tööstuse konkurentsivõimet läbi toormetootjate, töötajate ning teadus- ja arendus-asutuste vahelise koostöö soodustamise ja seeläbi nimetatud sektoris suurema innovatiivsuse saavutamise. (KPTTO)	Tootjate ja töötajate koostöö teadus- ja arendusasutustega on tihenunud ning sektori innovatiivsus suurenenud.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
P2.1.1.75	Koolitussükkel nõustajatele uue programmiperioodi nõuandesüsteemi jaoks kohustuslike teemade osas (sh keskkond, innovatsioon, looma- ja taimetervis, MAK meetmed jm). (TAO)	Nõustajate ja konsulentide suurenenud teadlikkus, olemas valmisolek asjakohase nõuandeteenuse pakkumiseks hiljemalt alates 2014.
P2.1.1.76	Põllumajandusteaduste arengukava uuendamine lähtuvalt Euroopa ühistest põllumajandusteaduse suundadest (3rd SCAR Foresight Exercise, Sustainable bio-based economy 2020), EURAGRI põllumajandusteadlaste ja ministeeriumite mitteametliku koostöö korraldus Eestis 2015. a. (TAO)	Tõusnud on teadlikkus, tootmine ja töötlemine tugineb parimatele kättesaadavatele teadustulemustele. (Alates 2013)

Meede 2.1.2: Hästiarenenud tootmistehnoloogia

Tegevussuunad: Energia sõltuvuse vähendamine; Uue tehnoloogia juurutamine; Sordi- ja tõuaretus; Sordikaitse (aretaja õiguste kaitse); Mahe- tava ja geneetiliselt muundatud kooseksisteerimine; Tootearendus, kvaliteediskeemid.

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2010	2012	2013	2014	2015	2016
M2.1.2.47: Uute Eestis aretatud sortide arv *JSAI, TAO					
20 (2011a.)	7	7	8	8	9
M2.1.2.48: Kodumaiste mahetoodete osakaal Eesti toiduturu jaekäibest (eesmärk - suurendada) *EMOR					
0,36%	0,6%	0,7%	0,8%	0,9%	1%
M2.1.2.49: Toiduainetööstuse investeeringute mahu muutus võrreldes 2006. aastaga *SA					
-22,3%	0%	2%	3%	4%	5%
M2.1.2.50: Investeeringute osakaal põllumajanduse kogutoodangust võrreldes 2006. aastaga *FADN					
22,7%	20%	20%	20%	20%	20%

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS (seotud struktuurüksused)	VAHETU TULEMUS
P2.1.2.77	MAK meetme 1.4.3 rakendamine. (Võimaluste loomine bioenergia tootmisinvesteeringute abil).	Toetust saanud põllumajandustootjate arv. (MAO)
P2.1.2.78	*MAK meede 1.4.2 rakendamine (MAO) *Investeeringumeetmete rakendamine põllumajandustootjate ja mittepuidulisi metsasaadusi töötlevate ettevõtjate üldise tulemuslikkuse parandamiseks ja pikaajalise jätkusuutlikkuse tagamiseks. (KPTTO)	*Toetust saanud põllumajandustootjate arv. *Investeeringumeetmete rakendamise tulemusel on paranenud põllumajandustootjate ja mittepuidulisi metsasaadusi töötlevate ettevõtjate konkurentsivõime.
P2.1.2.79	Põllumajandustoodete ja toidu turustamisvõimaluste parandamine toetades vertikaalset ja horisontaalset integratsiooni, toidukvaliteedikavades osalemist, toidukvaliteedikava	Põllumajandustoodete ja toidu turustamisvõimalused on paranenud.

	raames toodetud toodete promotsiooni. (KPTTO)	
P2.1.2.80	Investeeringumeetmete rakendamine parandamaks põllumajandus- ja metsasaadusi töötleva tööstuse konkurentsivõimet läbi toormetootjate, töötajate ning teadus- ja arendusasutuste vahelise koostöö soodustamise ja seeläbi nimetatud sektoris suurema innovatiivsuse saavutamise. (KPTTO)	Tootjate ja töötajate koostöö teadus- ja arendusasutustega on tihenened ning sektori innovatiivsus suurenenud.
P2.1.2.81	Sordiaretusprogrammi rakendamine.	Uued sortide kasutuselevõtt (uute sortide ja litsentside arv).
P2.1.2.82	Mahepõllumajanduse arengukava aastateks 2007-2013 rakendamine (TO)	Suurenenud kodumaiste mahetoodete osakaal Eesti toiduturul.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
P2.1.2.83U	Osalemine rahvusvahelistes võrgustikes ja koostööprojektides. (Eelaretuse projekt) (TAO)	Luuakse erinevate maade aretusprogrammides kasutatavat talve- ja haiguskindlat lähtematerjali. (2013)
P2.1.2.84U	Mahepõllumajanduse arengukava aastateks 2014-2020 väljatöötamine (2013.a jooksul). (TO)	Mahepõllumajanduse arengukava aastateks 2014-2020 on väljatöötatud ja rakendub aastast 2014.

Meede 2.1.3: Edukad põllumajandusettevõtted tulenevalt ettevõtetasandi struktuurimuudatusest .

Tegevussuunad: Mitmekesistamine, laiendamine; Toetusõiguste poliitika; Uute ettevõtete loomise soodustamine ja generatsioonide vahetus

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2010	2012	2013	2014	2015	2016
M2.1.3.51: Positiivse ettevõtja tuluga ettevõtete osakaal valimist *FADN					
90%	90%	90%	90%	90%	90%
M2.1.3.52: Alla 35 aastaste ettevõtjate vanuseline suhe 65-aastastesse * SA					
0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS (seotud struktuurüksused)	VAHETU TULEMUS
P2.1.3.85	Perioodilised analüüsid sektori olukorrast. (PTKO)	Muuhulgas hinnang toetusabinõude mõjukusele.
P2.1.3.86	ÜPT rakendamise jätkamine. (PTKO)	Toetust saanud põllumajandustootjate arv.
	MAK meede 1.4.1 (Mikropõllumajandusettevõtete arendamine) rakendamine. (MAO)	Toetust saanud mikropõllumajandusettevõtjate arv.
P2.1.3.87	MAK meede 1.2 (Põllumaj. tegevusega alustava noore ettevõtja toetus) rakendamine. (MAO)	Toetatud noortalunike arv.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
P2.1.3.88U	Uue perioodi otsetoetuste toetusõiguste poliitika väljatöötamine. (PTKO)	Toetusõiguste registri jaoks põhimõtted ja õiguslikud alused välja töötatud.
P2.1.3.89U	Otsetoetuste süsteemis ette valmistada noorte alustavate ettevõtjate toetusskeem. (PTKO)	Noorte põllumajandus-tootjate toetuse põhimõtted ja õiguslikud alused välja töötatud.

Meede 2.1.4: Tagatud stabiilne majandusruum ja toidutootjate turujõu kasv.

Tegevussuunad: Riskijuhtimine (s.h kindlustus); Turgudele sekkumine; Baassissetuleku tagamine; Ühistegevuse arendamine; Tarneahela läbipaistvus; Konkurentsikeskkond; Ekspordipotentsiaali arendamine

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2010	2012	2013	2014	2015	2016
M2.1.4.53: Toiduainete isevarustatustase *SA					
Piim 162,6%	Piim 170%	Piim 171,5%	Piim 173%	Piim 174,5%	Piim 176%
Liha 84%	Liha 85%	Liha 85,5%	Liha 86,5%	Liha 87%	Liha 88%
Teravili 105,1%	Teravili 107%	Teravili 107%	Teravili 107%	Teravili 107%	Teravili 107%
Munad 67,9%	Munad 68%	Munad 68%	Munad 68%	Munad 68%	Munad 68%
Kartul 91,8%	Kartul 92%	Kartul 92,5%	Kartul 93%	Kartul 93,5%	Kartul 94%
Köögivilid 60,6%	Köögivilid 63%	Köögivilid 63%	Köögivilid 63,5%	Köögivilid 63,5%	Köögivilid 64%
Marjad ja puuvili 8,1%	Marjad ja puuvili 9,4%	Marjad ja puuvili 9,4%	Marjad ja puuvili 9,4%	Marjad ja puuvili 9,4%	Marjad ja puuvili 9,4%

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS (seotud struktuurüksused)	VAHETU TULEMUS
P2.1.4.90	Investeeringumeetmete rakendamine põllumajandustootmise ja põllumajandustoodete töötlemise turu uuenevate nõudmistega vastavusse viimiseks, piimandussektori ja mahepõllumajanduse uute väljakutsetega kohandamiseks, põllumajandustootjate turupositsiooni tugevdamiseks, põllumajandustoodete tootmis-töötlemisahela tugevdamiseks ja põllumajandustootjate ühistegevuse edendamiseks. Põllumajandustootjate vahelise ühistegevuse edendamine sihtotstarbeliste eraldiste ja siseriiklike toetuste kaudu. (KPTTO)	Põllumajandustootjate turupositsioon on tugevnenud ja nendevaheline ühistegevus paranenud.
P2.1.4.91	Põllumajanduse ja töötleva tööstuse majandusliku seisundi, toetusmeetmete ja põllumajandustoodete turu	Põllumajanduse ja töötleva tööstuse majanduslik seisund, toetusmeetmete ja põllumajandustoodete turu olukord

	olukorra seire ning analüüs, sobivate poliitikainstrumentide väljatöötamine, toetuste administreerimise parandamine, sektori teavitamine ja kaasamine, Euroopa Komisjoni informeerimine. (PTKO, KPTTO)	on seiratud ning analüüsitud, sobivad poliitikainstrumentid välja töötatud, toetuste administreerimine parandatud, sektor teavitatud ja kaasatud, Euroopa Komisjon informeeritud.
P2.1.4.92	Põllumajandustoodete ja toidu turustamisvõimaluste parandamine toetades toodete promotsiooni, turu-uuringuid, messidel osalemist jms ning tõhustades toiduainete ja alkohoolsete jookide kaitstud geograafiliste tähistest ning päritolunimetuste kasutamise järelevalvet ja levitades teavet nende sisu ja registreerimise taotlemise võimaluste kohta. (KPTTO)	Põllumajandustoodete ja toidu turustamisvõimalused on paranenud. Teadlikkus geograafiliste tähistest ning päritolunimetustest on kasvanud.
P2.1.4.94	Mesindusprogramm 2010-2013 jätkamine. (PTKO)	Mesindusprogramm on rakendunud.
P2.1.4.95	MAK meede 1.9 rakendamine. (MAO)	Toetatud tootjarühmade arv.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
P2.1.4.96U	Ühtse otsemaksete süsteemi väljatöötamine. (PTKO)	Rakendusvalmidus aastaks 2014 tagatud.
P2.1.4.97U	Tootjaorganisatsioonide loomise tingimuste väljatöötamine (piimasektor). (PTKO)	Tootjaorganisatsioonide loomise tingimused on väljatöötatud.
P2.1.4.98U	Searümpade klassifitseerimise meetodite ümbervaatamine. (PTKO)	Uuendatud searümpade klassifitseerimise meetodid.
P2.1.4.99U	Uue perioodi mesindusprogrammi ettevalmistamine. (PTKO)	Uus mesindusprogramm 2013-2016 on ettevalmistatud ja Euroopa Komisjonile esitatud.
P2.1.4.100U	Harudevaheliste organisatsioonide tekkimiseks võimaluste loomine. (PTKO)	Harudevahelise organisatsioonide tekkimiseks on võimalused loodud.
P2.1.4.101U	Tingimuste loomine piima tootjaorganisatsioonide hinnakokkulepete sõlmimiseks. (PTKO)	Tingimused piima tootjaorganisatsioonide hinnakokkulepete sõlmimiseks on loodud.
P2.1.4.102U	Rahvusvahelisel põllumajandusmessil Grüne Woche 2014 partnerriigina osalemine (1 milj. eurot). (KPTTO)	Eesti tuntus on kasvanud ning võimalused kaubanduse, turismi jne arendamiseks suurenenud.

Meede 2.1.5: Optimaalselt ära kasutatud põllumajandusmaa ressurss.

Tegevussuunad: Maakasutuspoliitika, Maaparandus

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M2.1.5.54: Põllumajandustootmises kasutatava maa osakaal kogu põllumajandusmaast *<i>SA</i>					
88,5%	88,5%	88,5%	85%	85%	85%
M2.1.5.55: Kasutatav kindlaksmääratud põllumajandusmaa (ha)* <i>PRIA</i>					
884 340	891 000	898 000	905 000	912 000	919 000
M2.1.5.56: Korrastatud (st rekonstrueeritud ja uuendatud) maaparandussüsteemide pind aastas (ha) *<i>PMA</i>					
5729	7000	6000	4000	5000	5000
M2.1.5.57: Riigi poolt korrashoitavate ühisesvoolude hoiu korraldamine. (km)* <i>PMA</i>					
311	627	1167	1167	1167	1167

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS (seotud struktuurüksused)	VAHETU TULEMUS
P2.1.5.103	MAK meede 1.8 rakendamine.	Korrastatud maaparandussüsteeme. (ha)
P2.1.5.104	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
P2.1.5.105U	Maaparandussüsteemide hooldamine (vajadus 1,8 miljonit eurot aastas, alates 2013). (MAO)	Hoida ära põllumassiivide kasutusest väljalangemine (hooldatud maaparandussüsteeme (ha) korrastatud veejuhtmeid (km)).
P2.1.5.106U	Maaparandusseire (vajadus 0,6 miljonit eurot aastas, alates 2013). (MAO)	Põllumajandusmaa parem kasutamine ja maaparandussüsteemide väljalangemise ohu minimaliseerimine (teostatud seire uuringud (ha)).

Eesmärk 2.2: Säilitada traditsioonilised põllumajandusmaastikud, puhas keskkond ning liigiline mitmekesisus

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
E2.2.58: Kasutusesoleva Natura põllumajandusmaa ja poollooduslikku kooslusse kuuluva maa osakaal kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast (%) *PRIA					
5,3% (PLK 24035 ha NAP 23169 ha)	5,5%	5,5%	5,5%	5,5%	5,5%

Eesmärgi saavutamiseks on Põllumajandusministeeriumi valitsemisalas kavandatud peamiselt **3 meedet**:

- Säilinud traditsioonilised põllumajandusmaastikud ja liigiline mitmekesisus;
- Hästiarenenud keskkonnasõbralik põllumajandustootmine;
- Head keskkonnaalased teadmised ja oskused.

Meede 2.2.1: Säilinud traditsioonilised põllumajandusmaastikud ja liigiline mitmekesisus

Tegevussuunad:

Väärtuslike maastikuelementide säilitamine; Looduskaitsete kitsenduste kompenseerimine; Poollooduslikud kooslused; Ohustatud tõud ja sordid; Geneetiliste ressursside säilitamine; Kiviaiad, hekid, kaitseribad.

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M2.2.1.59: Püsirohuma osakaal (ha) *PRIA					
31,3%	32%	32%	32%	32%	32%
M2.2.1.60: Säilitavate sortide arv *JSAI, TAO					
216	216	216	216	216	216

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
P2.2.1.107	MAK meede 2.1 rakendamine.	Ebasoodsamas piirkonnas toetatud põllumajandusmaa pind.
P2.2.1.108	MAK meetmete 2.2 ja 2.7 rakendamine.	Toetatud põllumajandusmaa ja erametsamaa pind Natura 2000 aladel.
P2.2.1.109	MAK meede 2.3.5 rakendamine. (MAO)	Toetatavate poollooduslike koosluste pind.
P2.2.1.110	MAK meede 2.3.3 rakendamine. (MAO)	Toetatud ohustatud tõugu loomade arv.
P2.2.1.111	MAK meede 2.2.1 rakendamine. (MAO)	Karjatavate loomade arv.
P2.2.1.112	MAK meede 2.3.4 rakendamine. (MAO)	Kohalikku sorti taime kasvatamise toetust saavate alade pind.
P2.2.1.113	MAK meede 2.5.1 rakendamine. (MAO)	Taastatud kiviaedu (km).
P2.2.1.114	FAO Geneetilise ressursi Komisjoni mitme-aastase tööplaani tegevused, põllumajanduskultuuride geneetilise ressursi rahvusvahelise lepingu tingimuste täitmine, ECPGR töörühmade tegevused, DG AGRI Euroopa Geneetiliste ressursside tegevuskavas osalemine.	Geneetilise ressursi ex situ säilitamine tagatud vastavalt rahvusvahelisele lepingule, FAO geneetilise ressursi komisjoni mitme-aastane tegevuskava elluviidud.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
P2.2.1.115 U	Vee-elustiku, kalanduse, vesiviljeluse Eesti hetkeolukorra analüüs, mikroseeente geneetilise ressursi hindamine vastavalt rahvusvahelistele nõuetele. (TAO)	Mikroseeente kogu on hinnatud ning nende kasutamine on tehtud kätte saadavaks nii teadlastele kui tootjatele.

Meede 2.2.2: Hästiarenenud keskkonnasõbralik põllumajandustootmine

Tegevussuunad:

Keskkonnasõbralikud tootmistehnoloogiad; Kliima; Mahepõllumajandus.

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M2.2.2.61: Keskkonnasõbralikult majandatav maa (ha) *PRIA					
416 851	380 000	400 000	400 000	400 000	400 000
M2.2.2.62: Mahepõllumajanduslikult majandatav maa (ha) *PMA					
134 057	140 000	142 000	145 000	147 000	149 000
M2.2.2.63: Väetiste kasutuse efektiivsus toodangu ühiku kohta (EUR/kg) *PMA					
Möötmist alust.2012	Möötmist alust.2012	Möötmist alust.2012	Möötmist alust.2012	Möötmist alust.2012	Möötmist alust.2012

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
P2.2.2.116	MAK meede 2.3.1 rakendamine. (MAO)	Keskkonnasõbralikult majandatava põllumajandusmaa pind.
P2.2.2.117	Kliimamuutuste tegevuskava ja muud kliimamuutuste valdkonna tegevused. (PTKO)	Tegevuskava on vastuvõetud ja kinnitatud.
P2.2.2.118	MAK meetme 2.3.2 rakendamine. (TOO)	Mahepõllumajanduslikult majandatava maa pind.

Meede 2.2.3: Head keskkonnaalased teadmised ja oskused

Tegevussuunad:

Nõuanne ja infolevi; koolitus ja haridus; teadus- ja arendus.

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M2.2.3.64: Nõuetele vastavuse, keskkonna ning maaparanduse valdkonna nõustamiste arv *TAO					
403	420	420	420	420	420
M2.2.3.65: Eesmärgipõhistel koolitustel osalenute arv (MAK meede 1.1) *TAO					
180	200	200	100	150	200
M2.2.3.66: Eesmärgipõhiste teadusuuringute ja muude uuringute arv valitsemisalas *TAO					
4	5	7	7	8	8

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
P2.2.3.119	Nõustajate koolitamine, koostöö arendamine, nõuandetoote arendamine, www.pikk.ee. (TAO)	Sektori ja ühiskonna teadlikkus on paranenud, info on kättesaadav.
P2.2.3.120	Mahepõllumajanduse valdkonnas koolituste korraldamine, MAK meede 1.1 (koolitus- ja teavitustegevuste toetus) rakendamine.	Sektori ja ühiskonna teadlikkus on paranenud, info on kättesaadav.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
P2.2.3.121 U	Kliimamuutuste teemaline koolitussükkel konsulentidele (kaasatakse teadusasutusi, väliseksperite). (TAO)	Konsulentide teadmised kliimamuutustega kohanemisest ja nende leevendamisest on tõusnud. Pakutakse nõuandeteenust kliimamuutustega seotud küsimustes (alustatakse tegevust 2013. aastal).
P2.2.3.122 U	ERA-NET Core Organic Plus JPI FACCE teaduse ühiskavbandamise projekt ERA-NET Plus skeemi rahastamiseks "Climate smart food systems in Europe". (TAO)	Rakendusuringuid teostatakse vastavalt sektori vajadustele, Eesti teadlased osalevad järjest enam rahvusvahelistes projektides. Tõusnud on teadlikkus, tootmine ja töötlemine tugineb parimatele

	kättesaadavatele teadustulemustele. (2013)
--	--

Eesmärk 2.3: Tagada põllumajandusega seotud piirkondade tasakaalustatud areng ning parandada elukeskkonda maal!

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
E2.3.67: Tööhõivemäär maapiirkonnas (% hõivatud valdade elanike arvust)					
<i>*FADN</i>					
57%	57%	58%	59%	60%	60%
E2.3.68: Ettevõtlusaktiivsus maapiirkonnas (äriühinguid 1000 elaniku kohta) *SA					
36 (2010a)	37	38	38	39	39

NB: Mõõdiku E2.3.67 indikaatori saavutamiseks aidatakse kaasa muuhulgas riiklikult olulise „Maaelu ja regionaalarengu” valdkonna eesmärgini jõudmisele, mille saavutamise peavastutajaks on Siseministerium ning kaasvastutajateks on Põllumajandusministerium, Majandus- ja kommunikatsiooniministerium ning Sotsiaalministerium.

Eesmärgi saavutamiseks on Põllumajandusministeriumi valitsemisalas kavandatud peamiselt **3 meetet**:

- **Põllumajanduses vähenenud töökohtade asendatavus;**
- **Suurenenud sotsiaalne majanduslik sidusus ning paranenud sotsiaalne elukeskkond;**
- **Head sotsiaalmajanduslikud teadmised ja oskused.**

Meede 2.3.1: Põllumajanduses vähenenud töökohtade asendatavus

Tegevussuunad:

Mittepõllumajanduslike töökohtade loomise soodustamine; Põllumajandusettevõtlike mitmekesistamine mittepõllumajanduse suunas.

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M2.3.1.69: Hõivatute arv maa-asulates sektorite lõikes *SA					
Primaars. 12,6%, sekundaars. 31,6%, tertsiaars. 55,8%	Primaars. 12,3%, sekundaars. 31,9%, tertsiaars. 55,8%	Primaars. 12%, sekundaars. 32,2%, tertsiaars. 55,8%	Primaars. 11,7%, sekundaars. 32,5%, tertsiaars. 55,8%	Primaars. 11,4%, sekundaars. 32,8%, tertsiaars. 55,8%	Primaars. 11,4%, sekundaars. 33,2%, tertsiaars. 55,8%
M2.3.1.70: Mitmekesistamisega tegelevate põllumajanduslike majapidamiste arv *SA					
13%	13%	14%	14%	15%	15%

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
P2.3.1.123	MAK meede 3.1 (maapiirkonnas majandustegevuse mitmekesistamise investeeringutoetus) rakendamine. (MAO)	Kasusaajate arv.
P2.3.1.124	MAK meede 1.5 (metsa maj, väärtuse parandamise toetus) rakendamine. (MAO)	Kasusaajate arv.

Meede 2.3.2: Suurenenud sotsiaalne majanduslik sidusus ning paranenud sotsiaalne elukeskkond.

Tegevussuunad:

Kogukonna kaasamine; Ühistegevus; Traditsioonilise hajaasustuse sotsiaalne infra; Maakultuuri areng ja traditsioonide säilitamine; Maapiirkonna atraktiivsuse suurendamine; Administratiivsete põllumajandusteenuste pakkumise koondumine keskustesse

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M2.3.2.71: Kohalike tegevusgruppide liikmete arv <i>MMIK</i>					
1591	1600	1600	1600	1600	1600
M2.3.2.72: Asendusteenuse kasutajate osakaal abikõlblikest tootjatest <i>TAO</i>					
24	25	26	27	28	29
M2.3.2.73: Valitsemisala muuseumite külastajate arv <i>TAO</i>					
115 349	122 169	146 283	155 556	162 480	164 100

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
P2.3.2.123	Põllumajandustootja asendusteenust arendavate ja toetavate meetmete rakendamine. (TAO)	Põllumajandustootja asendusteenuse pakkumine.
P2.3.2.124	Teemakohaste muuseumiprogrammide arendamine, uute ekspositsioonide väljatöötamine, muuseumide haridus- ja teadustegevuse arendamine. (TAO)	Välja on töötatud teemakohased muuseumiprogrammid ja uued ekspositsioonid. Teaduslikel alustel väljatöötatud haridusprogrammid on rakendatud koolide õppetegevuses. Koostöö haridusasutustega toimib. Koostöös haridus- ja uurimisasutustega teaduslikel alustel põhinevate ühisnäituste ja -tegevuste korraldamine. Publitseeritud on väljaanded, korraldatud näitused ja teabepäevad, läbi viidud muuseumiprogrammid. Käivitatud muuseumide programmid populariseerimaks muuseumi väljaspool asutuste

		endi territooriume (rändnäitused, pedagoogilised programmid nt õppeasutustes jms).
P2.3.2.125	Eesti kultuuripärandi tutvustamine ja säilitamine Euroopa ja maailma kultuuripärandi osana maaelu- ja põllumajandusvaldkonnas (Põllumajandusministeeriumi valitsemisalas olevate muuseumite kaasabil).	Säilinud on Eesti maapiirkonna kultuuri omanäolisus Euroopa ja maailma kultuuripärandi osana.
P2.3.2.126	Tsentraalse museaalide digitaalse infosüsteemi MuIS rakendamine muuseumides. Virtuaalnäituste koostamine, veebilehtede kvaliteedi tõstmine s.h. veebilehtede kättesaadavaks muutmise võõrkeelsetele kasutajatele.	Tsentraalne digitaalne muuseumidevaheline infosüsteem MuIS on rakendunud ja aktiivses kasutuses põllumajandusmuuseumides. Muuseumite koduleheküljed on uuendatud ja tõlgitud võõrkeeltesse. Koduleht on kättesaadav ka erivajadustega inimestele (vaegnägijad). Fondides olevad digiteeritud ja digitaalsesse infosüsteemi MuIS kantud museaalid, virtuaalsed näitused, uurimused, põllumajandusajaloo konspektid jms on kättesaadavad ka rahvusvahelisel tasemel.
P2.3.2.127	MAK meede 3.2 (külade uuendamise ja arendamise investeeringu toetus) rakendamine (MAO). Tegevused koolidega.	Toetatud külaarengu projektide arv.
P2.3.2.128	Tööjõu kvaliteedi parandamiseks ja haritud järelkasvu tagamiseks täiustatakse maamajanduslikku täiend – ja ümberõppe süsteemi ning aidatakse kaasa kutsekvalifikatsioonide omistamisele ja praktilise väljaõppe tõhustamisele.	Täiend- ja ümberõppesüsteem on efektiivne ja vastab tegelikule vajadusele. Läbi praktikatoetuse maksmise on tõusnud tootmispraktika kvaliteet ja tootjate huvi praktikate läbiviimise vastu.
P2.3.2.129	Tegevuskava "Tööjõuressursi arendamine maamajandussektoris aastatel 2009- 2013" tegevuste rakendamine. (TAO)	Tegevuskava eesmärkide elluviimine aitab kaasa tööjõu kvaliteedi parandamisele ja haritud tööjõu järelkasvu tagamisele põllu- ja maamajandussektoris. Korraldatud on infomess "Teeviit", noortalunike

		<p>kompleksvõistlus, nooraednike kutsevõistlus, noorte künnivõistlus ning tutvustatud ja propageeritud põllumajanduse- ja maaeluga seotud töövaldkondi ja õppimisvõimalusi.</p> <p>Õppetootuse maksmine põllumajandusvaldkonna õpilastele. Korraldatud noorteadlaste konverentsid, läbi viidud " käed külge" muuseumiprogrammid, konkursid, näitused jne.</p> <p>Aktiviseerunud õpilaste ja õpetajate osalemine rahvusvahelistel messidel, kutsevõistlustel, konverentsidel ja seminaridel.</p> <p>Koostöövõrgustiku EUROPEA Internationali kaudu on aktiviseerunud õpilaste, õpetajate osalemine rahvusvahelistel messidel, kutsemeistrivõistlustel jne, mille kaudu on võimalik võrrelda praktiliste ja teoreetiliste oskuste taset.</p>
P2.3.2.130	<p>Haridus- ja muuseumialase koostöö edendamise jätkamine</p> <p>Põllumajandusministeeriumi rahvusvaheliste koostöölepete baasil.</p> <p>Koostöö edendamine ülemaailmse Põllumajandusmuuseumide Assotsiatsiooniga AIMA.</p>	<p>Osaletud vastastikutel konverentsidel, messidel, näitustel, praktikatel, toimunud ekspertide vahetus, õppereisid kogemuste vahetamise eesmärgil kolmes liidumaas. Toimunud on ühishäitused, restaureerimisalased- ja teaduskonverentsid.</p>
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
P2.3.2.131 U	<p>Põllumajandustootja asendusteenuse laiendamine. Hetkel kasutab ca 200 põllumajandustootjat, kuigi määruse tingimusele vastavaid tootjaid oleks ca 1000.</p>	<p>Laienemise tulemusena on suurenenud põllumajandustootjate arv, kes kasutavad asendusteenust.</p>
P2.3.2.132 U	<p>Muuseumide ruumide ja hoonete renoveerimine. (TAO)</p>	<p>C. Robert Jakobsoni Talumuuseumi peahoone küttesüsteem ja veski renoveeritud (alustamine 2013). Eesti Piimandusmuuseumi küttesüsteem ja elektrisüsteem uuendatud (alustamine 2013).</p>

		Eesti Põllumajandusmuuseumi territoorium on piiratud aiaga (alust. 2013).
P2.3.2.133 U	Ülemaailmne Põllumajandusmuuseumide Assotsiatsiooni (AIMA) kongress, millele eelneb AIMA presiidiumi koosolek. (TAO)	Mille tulemusena on suurenenud võimalus Eesti maaelu kultuuripärandi tutvustamiseks ja lõimumiseks rahvusvahelises muuseumi võrgustikus. (alustamine 2013, konverents toimub 2014 a Eesti Põllumajandusmuuseumi territooriumile aia ehitamine. (alust. 2013)
P2.3.2.134 U	Jätkatakse praktikatoetuse maksmist, kutsevoistlused. (TAO)	Kasvanud on ettevõtjapoolne huvitatus praktikate läbiviimise vastu ja õpilastel ja üliõpilastel on võimalus saada parimat ja ajakohast praktikat, mis omakorda tõstab tootmispraktika ja väljaõppe kvaliteeti. Tõusnud on põllumajandushariduse maine. (2013)
P2.3.2.135 U	Motiveeriva õppetoetuste süsteemi loomine maamajanduserialade õpilastele. (TAO)	Motiveeriv õppetoetuste süsteem on välja töötatud ja rakendatud.

Meede 2.3.3: Head sotsiaalmajanduslikud teadmised ja oskused

Tegevussuunad:

Nõuanne ja infolevi; koolitus ja haridus; teadus- ja arendus.

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M2.3.3.74: Maaettevõtluse ja finantsmajanduse valdkonna nõustamiste arv *TAO					
1387	1300	1200	1200	1200	1200
M2.3.3.75: Eesmärgipõhistel koolitustel osalenute arv (MAK meede 1.1) *TAO					
1250	1250	1200	700	800	1000
M2.3.3.76: Eesmärgipõhiste teadusuuringute ja muude uuringute arv valitsemisalas *TAO					
3	3	3	3	4	4

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
P2.3.3.136	Nõustajate koolitamine, koostöö arendamine, nõuandetoote arendamine, www.pikk.ee. (TAO)	Sektori ja ühiskonna teadlikkus on paranenud, info on kättesaadav.
P2.3.3.137	MAK meede 1.1 (koolitus- ja teavitustegevused) rakendamine. (TAO)	Sektori ja ühiskonna teadlikkus on paranenud, info on kättesaadav.
P2.3.3.138	Riikliku programmi "Põllumajanduslikud rakendusuringud ja arendustegevus aastatel 2009-2014" jätkuv rakendamine. (TAO)	Rakendusuringuid teostatakse vastavalt sektori vajadustele, Eesti teadlased osalevad järjest enam rahvusvahelistes projektides.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
P2.3.3.139 U	Maaelu mitmekesistamise ning maaelu ja põllumajanduse strateegia, tulevikusuundade analüüsid ning uuringud. (TAO)	Rakendusuringuid teostatakse vastavalt sektori vajadustele, Eesti teadlased osalevad järjest enam rahvusvahelistes projektides. Tõusnud on teadlikkus, tootmine ja töötlemine tugineb parimatele kättesaadavatele teadustulemustele. (Alates 2013)

Tegevusvaldkond: Kalandus

Tegevusvaldkonna arenguvision:

Kõrge elukvaliteediga jätkusuutlik kalurkond!

3.1 Tegevusvaldkonna kirjeldus

Kalanduse tegevusvaldkond hõlmab Põllumajandusministeeriumi valitsemisalas kala- ja vesiviljelussaaduste tootmise, töötlemise ja turustamise koordineerimist, kutselise kalapüügi korraldamist ning Euroopa Liidu ühise kalanduspoliitika rakendamist (sh Eesti kalanduse strateegia ja riigiabi vastavate meetmete väljatöötamist ja rakendamist). Põllumajandusministeerium tegeleb ka kala tootmise ja töötlemise hügieeniga, kuid see osa on kajastatud Toiduohutuse tegevusvaldkonna raames. Keskkonnaministeeriumi kalavarude osakond tegeleb kalavarude säästliku kasutamise ja kaitse korraldamisega (sh. kalavarude kalakasvatuse taastootmise, kalade kudealade kaitse ja taastamise ning harrastuskalapüügi korraldamisega).

Mitmed organisatsioonid on soovitanud üle vaadata Eesti kalandussektori administreerimise korraldust. OECD-ga (Organisation for Economic Co-Operation and Development) liitumise raames analüüsiti põhjalikult Eesti kalandussektori struktuuri ning sektori haldamist ja juhtimist. Analüüsi põhjal hinnati 2009. a sügisel OECD kalanduskomiteel Eesti kalandus vastavaks OECD poliitikatega kalandusvaldkonnas, kuid võimaliku probleemina toodi valdkonna koordineerimise jaotust kahe ministeeriumi vahel. Kalandusvaldkonna juhtimise ja koostöö (seal hulgas ressursi järelevalve ja kontrolli) efektiivsemaks muutmist soovitati ka Riigikontrolli 2009. a auditi raportis. Kalandussektori administreerimise ümberkorralduste ettevalmistused algavad 2011.a. 2012. a soovitakse tagada valdkonna juhtimine ja planeerimine Põllumajandusministeeriumi haldusalas.

Loend tegevusvaldkonna reguleerimisele ja arengule kaasaaitavatest olulisematest seadustest ja arengukavadest.

Kalandust reguleerivad põhiliselt 2 seadust: kalapüügiseadus ja kalandusturu korraldamise seadus. Kalanduse majanduspoliitika põhiliseks tööriistaks on hetkel Euroopa Kalandusfondi (EKF) 2007-2013 strateegia ja rakenduskava elluviimine. Olulisteks strateegilisteks sidusdokumentideks on lisaks erinevate kalanduspiirkondade arengukavadele muuhulgas Merenduspoliitika arengukava, Läänemere Strateegia, Eesti Keskkonnastrateegia aastani 2030.

Koostamisele tulevad Euroopa Merendus ja Kalandusfondi 2014 - 2020 rakenduskava ja Eesti Kalanduse Strateegia 2014 – 2020. Algav uus Euroopa Liidu eelarveperiood toob kaasa võimalike uute toetusmeetmete rakendamiseks vajaliku seadusandliku regulatiivse baasi (nt määruste) väljatöötamise.

EKF osas on kanda hetkel Põllumajandusministeeriumil korraldus-, sertifitseerimis- ja auditeeriva asutuse roll. Kalandusturukorralduses pädeva asutuse roll.

Strateegilised partnerid:

- **Kalandusnõukogu** on põllumajandusministri käskkirjaga moodustatud, nõuandva õigusega nõukogu, mille ülesanneteks on:
  - 1.) „Kalandusturu korralduse seaduse“ alusel antavate toetuse liikide ja suuruse määramise ning toetuste andmiseks ja kasutamiseks ettepanekute tegemine; kalandussaaduste tootmise ja töötlemise valdkonna teemade arutamine.
  - 2.) Kalandusnõukokku kuuluvad erinevate kalandussektorite, õppe- ja teadusasutuste, Keskkonnaministeeriumi, Keskkonnainspektsiooni esindajad.
- **Euroopa Kalandusfondi 2007 - 2013 seirekomisjon** – on põllumajandusministri käskkirjaga moodustatud komisjon, mille ülesanneteks on rakenduskava alusel antavate Euroopa Kalandusfondi toetuste andmise ja kasutamise analüüsimine ning neis küsimustes ettepanekute tegemine. Seirekomisjoni kuuluvad erinevate kalandussektorite, teadlaste, Keskkonnaministeeriumi, Rahandusministeeriumi esindajad.
- **Eesti kalanduse strateegia 2014- 2020 ettevalmistav** ekspertkomisjon on põllumajandusministri käskkirjaga moodustatud komisjon, mille ülesanneteks on välja selgitada kalandussektori arenguvajadused ja välja kujundada kalandussektori arengusuunad; koordineerida strateegia koostamist, teha strateegia kohta ettepanekuid ja kiita strateegia eelnõu heaks enne Vabariigi Valitsusele esitamist; teha ettepanekuid seisukohtade kujundamiseks Euroopa Liidu ühise kalanduspoliitika toetuste andmist reguleerivate õigusaktide kohta ning teha ettepanekuid Euroopa Liidu kalandussektori arendamisele suunatud fondi rakendamiseks koostatavate programmeerimisdokumentide kohta.
- **Kutselise kalapüügi korraldamise ja arendamise komisjon** – on põllumajandusministri käskkirjaga moodustatud nõuandva õigusega komisjon, mille ülesanneteks on: 1.) Kutselise kalapüügi korraldamise ja arendamisega seotud küsimuste läbivaatamine ja analüüsimine ning ettepanekute tegemine; 2.) Täita õigusaktides sätestatud ülesandeid Euroopa Kalandusfondi 2007-2013 ühist huvi pakkuvate meetmete rakendamisel.
- **Maamajanduse Infokeskuse Maaelu- ja kalandusvõrgustiku osakond Kalandusvõrgustiku büroo** (edaspidi nimetatud Kalandusvõrgustik) on loodud selleks, et anda lisandväärtust EKFi rakendamiseks, eelkõige Kalanduspiirkondade säästva arengu meetme kasusaajate teadmiste ja kogemuste vahetamisele Eesti tasandil, samuti ka Euroopa Liidu tasandil. Samuti on Kalandusvõrgustiku ülesanne toetada koostöö alustamist, korraldada koostööle pühendatud temaatilisi kohtumisi, soodustada kontaktide vahetamist ning edaspidi korraldada ka kalanduse tegevusgruppide koolitusi ja seminare.
- **Kalanduse Teabekeskuse nõukogu** (edaspidi Teabekeskus). Teabekeskus on loodud selleks, et soodustada kalandussektori konkurentsivõimet ning sektori säästva ja teadmispõhise majandamise kasvu, võimaldades kalandussektori esindajatel saada Teabekeskusest kaasaegset informatsiooni, oskusteavet, koolitust ja nõuannet. Lisaks kalandussektorile suunatud tegevustele on Teabekeskuse ülesandeks tõsta ühiskonna teadlikkust kalandussektori probleemidest ja võimalustest.

Täiendavalt on muuhulgas olulisteks partneriteks Eesti Kalaliit, Eesti Kalurite Liit, Eesti Kalakasvatavate Liit, TÜ Ecofarm, Eesti Kaugpüüdjate Liit, Eesti Harrastuskalastajate Liit, Eesti Maaülikool, Tartu Ülikooli Eesti Mereinstituut, Eesti Mereakadeemia, Eesti Roheline Liikumine jt.

3.2 Hetkeolukorra analüüs

3.2.1 Valdkonna rakenduslik hetkeseis

Euroopa Kalandusfondi 2007-2013 meetmetest on kõik käivitunud. Nendeks on: Kalanduspiirkondade säästev areng, Vesiviljeluse investeeringutoetus, Uute turgude arendamine ja reklaamikampaaniad, Investeeringud töötlemise ja turustamiseks, Riigiabi kalapüügi alaliseks lõpetamiseks, Ühistegevused, Veeloomastiku ja –taimestiku kaitse ja arendamine, Katseprojektid, Väikesemahuline rannapüük, Traallaevastiku moderniseerimistoetus, Sisevete kalanduse investeeringutoetus ning Sotsiaalmajanduslikud meetmed. Kalasadamate, lossimiskohad ja varjualused meetme tingimused ja taotlusvoor avati 2012 a. Lisaks on jätkatud riiklike toetuste andmist kalandustoodete tootjate ühenduse tegevuse alustamiseks, kalandustoodete tootja või töötaja koolitustoetust ja kalandustoodete tootja või töötaja praktikatoetust. Loodud Kalandusvõrgustiku üksus ning kalanduspiirkondade tegevusgrupid on jõudnud oma piirkonna strateegiate rakendamise faasi.

2010. aastal loodud Kalanduse Teabekeskuse on käivitud ja toimib hästi. Tänapäevaks on kalandussektori esindajad (kaluril, töötlejal, kalakasvataval) saanud kaasaegset informatsiooni, oskusteavet, koolitust ja nõuannet selleks, et soodustada kalandussektori konkurentsivõimet ning sektori säästva- ja teadmispõhise majandamise kasvu.

Andmekogumise ja analüüsimise osas on oluline see, et lisaks juba kasutatavale kalanduse infosüsteemile on käivitunud senise kalanduse infosüsteemi baasil kalapüügiandmete elektroonilise raporteerimise süsteem (ERS), mis on kooskõlas Euroopa Liidu seadusandlusega. Oluliselt paranesid võimalused tööks vajalike riskikontrollide tegemiseks Business Objects'i töökeskkonnas ning kasutamine muutus operatiivsemaks ja tõhusamaks.

Rakendunud ERS-ga kaasneb Kalanduse infosüsteemi püsiv täiendamine lähiaastatel. Kalalaevade püügiandmete elektroonilise edastamise süsteem rakendus 2011.a.

Kalalaevade riikliku registri osas läbi viidud muudatused võimaldavad operatiivsemalt ja täpsemalt pidada arvestust registreeritud kalalaevade püügivõimsuste üle Euroopa Liidu seadusandluse nõudeid silmas pidades.

Jätkuvalt on käsitletud prioriteedina kalanduses ühistegevuse ning ühishuvide arendamist läbi Euroopa Kalandusfondi meetmete, mis on suunatud tootjaorganisatsioonidele ja rannapiirkondade arengule. Euroopa Liidu Ühise Kalanduspoliitikast tulenevalt on olnud kalanduse administratsioonil ülesanne osaleda ja anda oma panus reformi ettevalmistamisse. Lisaks eelnevale on osaletud WTO diskussioonides subsidiumite teemal ning võimaliku finantsperspektiivi 2014 – 2020 uue ideoloogia väljatöötamisel.

3.2.2 Kalapüük, kalavarud ja kalakasvatus

Eesti kalandussektor kasutab Läänemere ja sisevete kalavarusid, samuti on Eestil juurdepääs Loode-Atlandi (NAFO), Kirde-Atlandi (Teravmäed ja NEAFC) ning Edela-Atlandi kalaressurssidele. Rahvusvaheliselt reguleeritavate kalavarude seisundit hindavad rahvusvahelised teadusorganisatsioonid. Aasta-aastalt muutuvad hinnangud varude olukorrale kriitilisemaks ja seetõttu soovitatakse enamike varude puhul

püügikoormust vähendada. Sisevete kalavarude olukord sõltub eelkõige püügikoormusest ning ilmastikust ja järelvalve mõjususest.

Kalalaevastikku kuulusid 2011. aastal 46 Läänemerel kalapüügiga tegelevat laeva ja 6 püügilaeva Atlandi ookeanil. 2011. aasta 31. detsembri seisuga oli Kalanduse Infosüsteemi kantud kokku 869 rannapüügi kalapaati ja 441 sisevete kalapaati.

Eesti jaoks on majanduslikult tähtis Läänemerest püütav kilu ja räim. Nende varude seisund Eesti majandusvööndis on viimastel aastatel halvenenud, ebarahuldav on ka lõhevaru. Samas tursavaru olukord on paranenud, eriti Läänemere idaosas. Rannapüügil püütakse palju erinevaid kalaliike. Majanduslikult tähtsamad on räim, ahven, lest, meritint, tuulehaug, samuti koha, särg ja hõbekoger. Peamisteks püügivahenditeks on mõrrad, võrgud, õngejada.

Töönduslik püük sisevetest toimub arvestataval määral Peipsi järvel ja Võrtsjärvel. Peamisteks püügikaladeks on ahven, latikas, koha, särg, haug, angerjas ja silm. Püügivahenditeks on võrgud, mõrrad, seisev- ja põhjanoodad.

Läänemerest püüti 2011. aastal kutseliste kalurite poolt kokku 63 351 tonni kala, millest 16% moodustab püük rannapiirkonnas. Läänemerest püütule lisandus 2632 tonni püüki sisevetest. Kui Läänemetest püüti 2011. aastal põhiliselt kilu (55%) ja räime (40%), siis rannavetest püütud kalast moodustas 83% räim.

EKF programmiperioodi jooksul toetati kaasajastamiseks või uute vesiviljelusettevõtete rajamiseks 41 projektiga kogusummas 11 913 022 EURi, millest 31.12.2011 seisuga on välja makstud 2 646 378 EURi. Kogu vesiviljelustoodangu maht kasvas kahe taotlusvooru põhjal 800 tonnilt ca 2800 tonnini.

Püügisektori konkurentsivõime on hetkel veel siiski madalseisus. Üks suurem probleem on **väärtuslike kalaliikide (eelkõige magevee liigid) kesised kalavarud**, mis ei vasta olemasolevale püügivõimsusele. Teisalt on probleemiks pelaagiliste liikide suhteliselt madal hind. Eesti kalapüügisektori konkurentsivõimet vähendab veelgi amortiseerunud laevastik ja vananenud püügivahendid. Parandada tuleks nn väikesadamate/ kala maaletoomise kohtade kehvasti arenenud infrastruktuuri – kala maaletoomise kohti on palju, millest tulenevalt ei ole suudetud tagada nende korrashoid. Rannakaluritel puudub stabiilne sissetulek oma püütud saagi müügist, mis tuleneb nõrgast kalandustoodete hinnakujundusest.

3.2.3 Liikide sisetarbimine ja käitlemiskett

Kalatöötlemine moodustab Eesti toiduainetetööstusest ligi kümnendiku, kuid kalatoodete osakaal toiduainete ekspordis ulatub peaaegu veerandini (2010. aastal vastavalt 10,5% ja 23,5%). Kalatooteid toodeti 2011 kokku ca 14 tuhat tonni, 13032 tonni toidukalatooteid ja 965 tonni konserve.

Põhitegevusalad Eesti kalatöötlemises on kala külmutamine, soola, vürtsi-, kuivatatud, sügavkülmutatud ja paneeritud kala, preserve ning valmistoidu tootmine. Külmutatud kala ja konservitoodang on orienteeritud idaturule ning Kesk- ja Ida-Euroopa turgudele. Valmistoitu turustatakse nii ida- kui ka lääneturgudele. Suur osa toodetavast sortimendist on esindatud ka koduturul.

Veterinaar- ja Toiduameti poolt on tunnustatud 82 kalakäitlemisettevõtet (seisuga 16.01.2012), kus toimub kala töötlemine ja kalatoodete valmistamine.

Kalatootmine moodustas 2011. aastal toiduainetetööstusest 10,8%, kalatoodete osakaal toiduainete ekspordist 24,6%

Kala ja kalatooteid eksporditi 2011. aastal kokku 119 tuhat tonni, rahalises vääringus 152,5 miljoni euro eest, see tähendab 78% kogutoodangust.

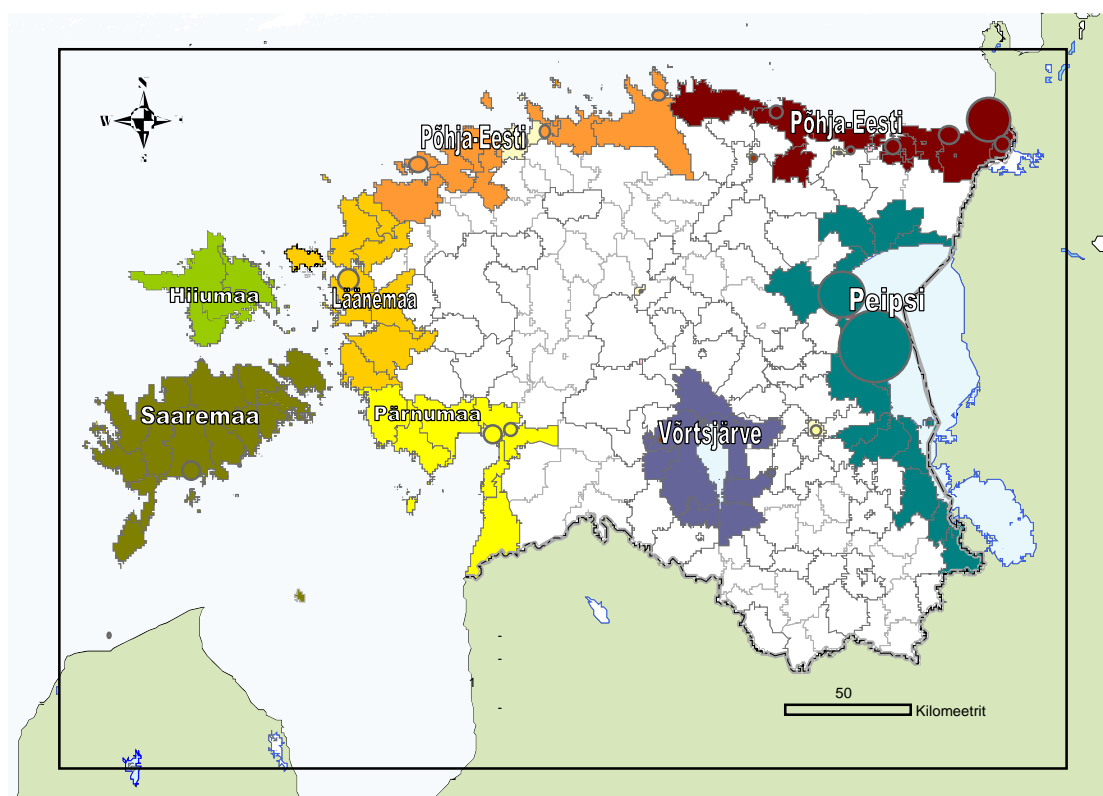
Eestist eksporditakse koguliselt kõige rohkem külmutatud kala – 2011. aastal 73 tuhat tonni, mis moodustas 61% kala- ja kalatoodete ekspordist. Rahalises vääringus moodustas 2011. aastal kala ja kalatoodete ekspordist kõige suurema osa samuti külmutatud kala (29,5%), järgnesid vähilaadsed 21%-ga ning kalahoidised ja -tooted 17%-ga.

3.2.4 Ühistegevus

Eesti kalapüügisektoris on neli tunnustatud tootjaorganisatsiooni. Kolm tootjaorganisatsiooni tegutsevad kilu- ja räimepüügisektoris. Kilu- ja räimepüügisektoris esindavad tootjaorganisatsioonid ligi 90% püügiõigusest. Läbi turukorraldusmeetmete, nagu miinimumhind, sekkumised, tegevuskavad ja ühine turustamine, on tootjaorganisatsioonid suutnud hoida stabiilset kala hinda oma liikmetele. Vesiviljeluses sai 2010. aastal tunnustuse tootjaorganisatsioon, mille liikmeteks on vikerforelli ja angerja kasvatajad.

Eesti kaheksasse kalanduspiirkonda (vt alltoodud kaarti) on loodud kalanduse tegevusgrupid, mis koondavad peamiselt kalanduse ettevõtjaid, kohalike omavalitsuste esindajaid ning mittetulundusühinguid ja sihtasutusi nii kalandussektorist kui ka väljastpoolt. Kõik tegevusgrupid on loodud oma piirkonna arenguks strateegia, mille aktiivsem rakendamisperiood jääb aastatesse 2010 – 2013. Rannapiirkondade arengu meetme rakendamiseks on planeeritud ligikaudu 25 575 447 miljonit EUR, mis moodustab Euroopa Kalandusfondi eelarvest 23%.

Kalanduse tegevusgrupid üle Eesti.

3.3. Tegevusvaldkonna strateegilised eesmärgid, meetmed ja tegevused

Eesmärk 3.1: Tagada konkurentsivõimeline ja jätkusuutlik kalamaajandus.

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
E3.1.77: Kalanduse lisandväärtus töötajate kohta (EUR) *SA					
16345	17246	17763	18295	18843	18900

Eesmärgi saavutamiseks on Põllumajandusministeeriumi valitsemisalas kavandatud peamiselt **6 meetet**:

- Suurenenud kalapüügi- ja vesiviljeluse sektori turujõud;
- Optimaalne ressursikasutus kalapüügisektoris;
- Tugev ekspordipotentsiaal;
- Hästi ära kasutatud kohaliku turu võimalused;
- Maksimaalne kalavarude jätkusuutlik saagikus;
- Head kalandusalased teadmised ja oskused.

Meede 3.1.1: Suurenenud kalapüügi- ja vesiviljeluse sektori turujõud

Tegevussuunad: Tootjaorganisatsioonide teke ja arendamine; toodete ja tehnoloogiate arendamine; kalandusettevõtete struktuuri optimeerimine; rannapiirkondade koostöö arendamine; vertikaalse integratsiooni soodustamine.

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M3.1.1.78: Kala ja vesiviljeluse saaduste toodangu väärtus ühe hõivatu kohta (EUR) *SA					
60690	67525	69550	71636	73785	73808
M3.1.1.79: Kala tarbimine inimese kohta (kg) – uuring *KMO					
10,5	12	14	14	15	15

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS (seotud struktuurüksused)	VAHETU TULEMUS
K3.1.1.140	Toetatakse ühistegevuse (tootjaorganisatsioonide) teket ja toimimist.	Püügi- ja vesiviljelussektoris on loodud tootjaorganisatsioonid. Läbi toimivate tootjaorganisatsioonide on tagatud hindade stabiilsus kalaturul ja kalandustootjate sissetulek.
K3.1.1.141	Erinevate võimaluste loomine finantsinstrumentidele (laenud, garantiid).	Ettevõtetal on juurdepääs sihtotstarbelistele finantsinstrumentidele.
K3.1.1.142	Kalaturu stabiliseerimine.	Kala on ajutiselt turult kõrvaldatud turustabiliseerumiseni (töödeldakse ning viiakse turule tagasi, kui hinnatase on stabiliseerunud ja kala eest on võimalik saada väärilist tasu).
K3.1.1.143	Toetatakse tegevusgruppide arengustrateegiate elluviimist, kogemuste ja teadmiste vahetamist.	Kohalikud piirkonda edendavad tegevusgrupid on tegutsenud eesmärgipäraselt; Kalanduspiirkondades on ettevõtlus mitmekesisitunud ja elukvaliteet paranenud.
K3.1.1.144	Kalandusvõrgustiku edasiarendamine.	Kalandusvõrgustik on keskne info- ja koolituskeskus rannapiirkondade tegevusgruppidele ja nende liikmetele.
K3.1.1.145	Soodustada ettevõtjaid tegelema kala "püügist - müüginii" tegevusega.	Toore on paremini väärindatud, kvaliteetsem ja liigub stabiilsemas tarneahelas.

Meede 3.1.2: Optimaalne ressursikasutus kalapüügisektoris

Tegevussuunad: Püügikorraldus; Tasakaal kutselise ja harrastuskalanduse vahel.

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M3.1.2.80: Saagikus (saak püügitonni traali kohta) *SA					
1407	1500	1500	1600	1600	1650

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
K3.1.2.146	Uuring kutseliste kalurite sõltuvusest sissetulekust, mida ta saab kutselisest kalapüügist.	Analüütiline baas toetuste täpsemaks suunamiseks ja kontseptsiooni loomiseks.
K3.1.2.147	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
K3.1.2.148	Keskkonnaministeeriumi poolt hallatava kalanduse valdkonna ületamine põllumajandusministeeriumi juhtimise alla. (KMO)	Põllumajandusministeerium on ainuvastutaja kalanduse valdkonda eest.
K3.1.2.149	Harrastuspüügi sektori integreerimine kutselise kalapüügiga. (KMO)	Ühtne kalavaru majandamine. (2014)

Meede 3.1.3: Tugev ekspordipotentsiaal

Tegevussuunad: Tootearendus; Turuarendus.

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M3.1.3.81: Toodangu eksport (tonni) *KMO					
119 000	Sõltub kilu/räime kvoodist, mis eraldatakse 2013a.	120 000			
M3.1.3.82: Kala ekspordi sihtriikide arvu vähemalt säilitamine kogutoodangust alates 5%) *KMO					
8	8	8	8	8	9

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
K3.1.3.150	Kaasaegsete kalandustoodete töötlemise rakendamiseks kaasaitamine.	Ettevõtted on juurutanud töötlemise parendamise süsteemid, mis läbi töötlemine on efektiivsem, turul on innovaatilised kalandustoodete töötlemise meetodid ja turustamine on edukam. Seeläbi ettevõtjad muutuvad konkurentsivõimelisemaks.
K3.1.3.151	Aidatakse kaasa kalandustoodetele uute turgude leidmisele (sihtgruppide uuringud, messide külastused, turundusstrateegiad, reklaamikampaaniad).	On käivitunud diskussioon kala- ja toodete efektiivsema ja teadlikuma turustamise üle.
K3.1.3.152	Soodsama majanduskeskkonna loomine keskkonnasäästliku ja konkurentsivõimelise vesiviljeluse arendamiseks.	Vesiviljeluse tootmismahud on suurenenud ning kasvatatakse uusi liike.

Meede 3.1.4: Hästi ärakasutatud kohaliku turu võimalused

Tegevussuunad: Lühike tarneahel; Turuarendus.

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M3.1.4.83: Mikroettevõtete poolt töötlemisse ja otseturustusse suunatud projektide arv *KMO					
Möötmist alust. 2012.a	Möötmist alust. 2012.a	Möötmist alust. 2012.a	40	42	43
M3.1.4.84: Projektidega kaetud rannikuäärsete kalanduspiirkondade kohalike omavalitsuste osakaal (%)*PRIA					
34%	35%	40%	45%	50%	55%
M3.1.4.85: Rannakalanduse püügimahu väärtus (milj EUR) *KMO					
4,2	3,6	3,7	3,79	3,8	3,8

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
K3.1.4.153	Soodustatakse kala otseturustamisvõimalusi.	Võimalused otsemüügiks.
K3.1.4.154	Aidatakse kaasa majandustegevuse ümberkorraldusele (nt. ökoturism), mis ei tõsta püügikoormust.	Turismindusega seotud väikesemahulise kalapüügi tulemusel on edendatud väikeseid, kalandusega seotud kogukondi.

Meede 3.1.5: Kalavarude maksimaalne jätkusuutlik saagikus

Tegevussuunad: Kalapüügi järelevalve; Kalavarude seire; Püügikorraldus; Kudealade taastamine ja arendamine.

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M3.1.5.86: Heas olukorras olevate, majanduslikult oluliste varude osakaal (%) <i>*Uuring KKM</i>					
41%	43%	43%	46%	46%	46%
M3.1.5.87: Liikide osakaal, kelle kudemisala olukorda on parendatud. *KKM					
34%	20%	30%	40%	50%	50%

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS	VAHETU TULEMUS
K3.1.5.155	Sõltumatu ja objektiivse teadusnõuande sisendi kasutamine ressursihaldust puudutavate otsuste tegemisel.	Säästvam ressursihaldus, teadmispõhisem sektori majandamine.
K3.1.5.156	Luuakse analüütiline baas kalapüügikorralduslike otsuste ning vajadusel muudatuste tegemiseks.	Kontseptsioon harrastusliku ja kutselise kalapüügi tasakaalustatud arenguks.
K3.1.5.157	Liigi ja ökosüsteemi põhiste uuringute alusel toetatakse veeloomastiku ja –taimestiku kaitse- ja arendamistegevusi (kudealade taastamine, kunstlike kudealade loomine).	Liigikaitse tegevused ja taastasustamise programm on ellu viidud. Kalade kudemistingimused on paranenud.
	OLULISEMAD UUED TEGEVUSED	VAHETUD TULEMUSED
K3.1.5.158 U	Veterinaar- ja Toiduameti väljakujundamine kalakäitlemisketi järelevalve vastutavaks asutuseks EL nõukogu kehtiva kontrollmääruse mõistes/püük.	EL kontrollmääruse rakendamine. (2013)

Meede 3.1.6: Head kalandusalased teadmised ja oskused

Tegevussuunad: Nõuanne ja infolevi; Koolitus ja haridus, Teadus- ja arendus.

Indikaatorite tabel:

Algtase	Sihttase				
2011	2012	2013	2014	2015	2016
M3.1.6.88: Teadusarengu suhe kalamajandusse (tegevussuundade kogum jagatud EMFF, %) *KMO					
0	0,5	1	1,5	2	2,5
M3.1.6.89: Eesmärgipõhistel koolitustel osalenute arv *TAO					
Mõõtmist alustatakse 2012. a	Mõõtmist alustatakse 2012. a	Mõõtmist alustatakse 2012. a	Mõõtmist alustatakse 2012. a	Mõõtmist alustatakse 2012. a	Mõõtmist alustatakse 2012. a
M3.1.6.90: Eesmärgipõhiste teadusuuringute arv valitsemisalas *TAO					
Mõõtmist alustatakse 2012. a	Mõõtmist alustatakse 2012. a	Mõõtmist alustatakse 2012. a	Mõõtmist alustatakse 2012. a	Mõõtmist alustatakse 2012. a	Mõõtmist alustatakse 2012. a

Olulisemate tegevuste tabel:

Jrk nr	OLULISEM TEGEVUS (seotud struktuurüksused)	VAHETU TULEMUS
K3.1.6.158	Kalanduse teabekeskuse töö koordineerimine.	Kalanduse Teabekeskus on analüüsinud sektori vajadusi. Viinud läbi vajalikud uuringud, info koondanud. Info ja uuringu tulemused on tehtud sektorile ja avalikkusele kättesaadavaks (koolituse-, teavitustegevused).
K3.1.6.159	Toetatakse pädevate valdkonna spetsialistide arendamist koolitus- ja praktikatoetuse kaudu.	Haritumad kalandusspetsialistid.
K3.1.6.160	Uute kvalifikatsiooni tagavate kutsete väljatöötamisel osalemine.	Välja on töötatud sektori arengule kaasaaitavad innovaatilised lahendused.
K3.1.6.161	Taseme-, ümber- ja täiendõppesüsteemi väljatöötamises ja arendamises osalemine.	Valdkonda haldava administratsiooni arvamus esitatud arvestamiseks neid õppekavade koostamisel.
K3.1.6.162	Rakendusteaduse tõhususe suurendamine.	Läbi toetusmeetmete on suunatud rakendusuuringute arengut.

Lisa 1 Põllumajandusministeeriumi valitsemisala arengukavas 2012-2015 sisalduvad valdkonnad, eesmärgid ja meetmed

1. Tegevusvaldkond: Toiduohutus, taimetervis ning loomade heaolu ja tervishoid

Tegevusvaldkonna arenguvision:

Terve inimene, terve ja kaitstud loom, ohutum elukeskkond!

Eesmärk 1: Parandada Eestis toodetava, töödeldava ja tarbitava toidu kvaliteeti!

Eesmärk 2: Tagada loomade ja taimede vähemalt rahuldav tervislik seisund!

Eesmärk 3: Tõsta elanikkonna teadlikkust toiduohutustest, loomade tervishoiust ja taimetervisest ning selle seostest keskkonna ohuteguritega!

1.3.1 Meede: Tõhusa õigusliku raamistiku tagamine;

1.3.2 Meede: Järelevalvesüsteemi arendamine ja tõhustamine;

1.3.3 Meede: Info kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine.

2. Tegevusvaldkond: Maaelu, põllumajandus ja toiduainetetööstus

Tegevusvaldkonna arenguvision:

Kõrge elukvaliteediga jätkusuutlik maaelanikkond!

Eesmärk 1: Parandada põllumajandussektori konkurentsivõimet!

Eesmärk 2: Säilitada traditsioonilised põllumajandusmaastikud ja puhas keskkond!

Eesmärk 3: Tagada põllumajandusega seotud piirkondade tasakaalustatud areng ning parandada elukeskkonda maal!

2.3.1 Meede: Põllumajandustootmise konkurentsivõime tõstmine ja piirkondlike erisusi arvestava majandustegevuse toetamine.

2.3.2 Meede: Põllumajanduskeskkonna ja -maastike säilitamine;

2.3.3 Meede: Majandustegevuse mitmekesistamine ja elukeskkonna parandamine maapiirkondades.

3. Tegevusvaldkond: Kalandus

Tegevusvaldkonna arenguvision:

Kõrge elukvaliteediga jätkusuutlik kalurkond!

Eesmärk 1: Konkurentsivõimeline ja jätkusuutlik kalandus!

Eesmärk 2: Kalavarude säästev majandamine!

3.3.1 Meede: Kalapüügi arendamine;

3.3.2 Meede: Töötlemise ja vesiviljeluse arendamine;

3.3.3 Meede: Kalaturukorralduse ja ühistegevuse arendamine;

3.3.4 Meede: Kalanduspiirkondade jätkusuutliku arengu toetamine.

4. Tegevusvaldkond: Teadus- ja arendus

Tegevusvaldkonna arenguvision:

Tulemuslik teadustegevus, põhjalikud teadmised ja väärtustatud maamajandusharidus!

Eesmärk 1: Tagada arenev, terviklik, ja tulemuslik põllumajandusteadus!

Eesmärk 2: Tagada hästi toimiv ning sektori vajadustele vastav nõuandesüsteem!

Eesmärk 3: Aidata kaasa kvaliteetse tööjõu järelkasvu tagamisele ja maakultuuripärandi tutvustamisele ja säilimisele põllu- ning maamajandussektoris.

4.4.1 Meede: Põllumajandusteaduse konkurentsivõime tõstmine ning teadusinfo leviku parandamine;

4.4.2 Meede: Nõuandesüsteemi arendamine;

4.4.3 Meede: Tööjõu kvaliteedi parandamine ja haritud järelkasvu tagamine põllu- ja maamajandussektorile ning maaelu kultuuripärandi väärtustamine.

5. Tegevusvaldkond: Organisatsiooni arendamine (tegevused, mis aitavad edendada horisontaalselt kõiki sisu-tegevusvaldkondi);

Tegevusvaldkonna arenguvision:

Riiklikult ja rahvusvaheliselt tunnustatud administratsioon, kes suudab täita partnerite kaasabil püstitatud strateegilisi eesmärke!

Eesmärk 1: Tagada efektiivne ja tulemuslik valitsemisala toimimine!

Eesmärk 2: Tagada kompetentsed, motiveeritud ja pühendunud töötajad!

Eesmärk 3: Tagada rahulolev kodanik ja koostööpartner!

5.4.1 Meede: Strateegiline juhtimine;

5.4.2 Meede: Teenistujate rahulolu ja areng;

5.4.3 Meede: Tõhus õigusloome, hea koostöö ja kommunikatsioon.

Lisa 2 Põllumajandusministeeriumi valitsemisala arengukavas 2013-2016 sisalduvad valdkonnad, eesmärgid ja meetmed

1. Tegevusvaldkond: Toiduohutus, taimetervis ning loomade heaolu ja tervishoid

Tegevusvaldkonna arenguvisioon:

Terve inimene, terve ja kaitstud loom, ohutum elukeskkond!

Eesmärk 1.1: Tagada Eestis toodetava ja tarbitava toidu ohutus ning tarbija informeeritus!

1.1.1 Meede: Ohutu toit (Toidu keemiline ohutus; toidu bioloogiline ohutus, toidugruppide erinõuded)

1.1.2 Meede: Teadlik tarbija (Toidu märgistamine; Toitumissoovitused)

1.1.3 Meede: Teadlik toidukäitleja. (Nõuanne ja infolevi; Koolitus ja haridus; Teadus- ja arendus)

Eesmärk 1.2: Tagada loomade heaolu ja hea tervislik seisund ning taimetervise hea seisund!

1.2.1 Meede: Kannatustest säästetud loom ja nende heaolust teadlik kodanik; (Pidamis- ja tapmisingimused; Transporditingimused)

1.2.2 Meede: Terve loom; (Loomataudide ennetamine ja kontroll)

1.2.3 Meede: Ohtlikest taimekahjustajatest vaba taim; (Taimehaiguste ja kahjustajate ennetamine ja kontroll)

1.2.4 Meede: Teadlik taime- ja loomakasvataja; (Nõuanne ja infolevi; Koolitus ja haridus; Teadus- ja arendus)

Eesmärk 1.3: Tagada põllumajanduslike tootmissisendite kvaliteet ja ohutus!

1.3.1 Meede: Ohutu ja keskkonnasäästlik taimekaitse ning nõuetekohane väetis; (Väetised; Taimekaitsevahendid ja seadmed)

1.3.2 Meede: Kvaliteetne paljundusmaterjal; (Seemned ja seemnekartul; Puuvilja ja marjakultuuride paljundusmaterjal (sh istikud jm materjal);

1.3.3 Meede: Kvaliteetne sööt; (Koostisained ja saasteained; Keelatud materjalid; Toiduahela hügieeni tagamine;)

1.3.4 Meede: Keskkonnasäästlik taimekasvataja ning teadlik seemnetootja ja söödakäitleja. (Nõuanne ja infolevi; Koolitus ja haridus; Teadus- ja arendus)

2. Tegevusvaldkond: Maaelu, põllumajandus ja toiduainetetööstus

Tegevusvaldkonna arenguvisioon:

Kõrge elukvaliteediga jätkusuutlik maaelanikkond!

Eesmärk 2.1: Tagada elujõuline toidutootmine!

2.1.1 Meede: Teadlik põllumajandustootja; (Nõuanne ja infolevi; Koolitus ja haridus; Teadus- ja arendus)

2.1.2 Meede: Hästiarenenud tootmistehnoloog; (Energia sõltuvuse vähendamine; Uue tehnoloogia juurutamine; Sordi- ja tõuaretus; Sordikaitse (aretaja õiguste kaitse); Mahe-, tava- ja geneetiliselt muundatud kooseksisteerimine; Tootearendus, kvaliteediskeemid)

2.1.3 Meede: Edukad põllumajandusettevõtted tulenevalt ettevõttetasandi struktuurimuudatusest; (Mitmekesisistamine, laiendamine; Toetusõiguste poliitika; Uute ettevõtete loomise soodustamine ja generatsioonide vahetus)

2.1.4 Meede: Tagatud stabiilne majandusruum ja toidutootjate turujõu kasv; (Riskijuhtimine (s.h kindlustus); Turgudele sekkumine; Baassissetuleku tagamine; Ühistegevuse arendamine; Tarneahela läbipaistvus; Konkurentsikeskkond; Ekspordipotentsiaali arendamine)

2.1.5 Meede: Optimaalselt ära kasutatud põllumajandusmaa ressurss; (Maakasutuspoliitika; Maaparandus)

Eesmärk 2.2: Säilitada traditsioonilised põllumajandusmaastikud, puhas keskkond ning liigiline mitmekesisus!

2.2.1 Meede: Säilinud traditsioonilised põllumajandusmaastikud ja liigiline mitmekesisus; (Väärtuslike maastikuelementide säilitamine; Looduskaitse kitsenduste kompenseerimine; Poollooduslikud kooslused; Ohustatud tõud ja sordid; Geneetiliste ressursside säilitamine; Kiviaiad, hekid, kaitseribad.)

2.2.2 Meede: Hästi arenenud keskkonnasõbralik põllumajandustootmine; (Keskkonnasõbralikud tootmistehnoloogiad; Kliima; Mahepõllumajandus)

2.2.3 Meede: Head keskkonnaalased teadmised ja oskused (Nõuanne ja infolevi; Koolitus ja haridus; Teadus- ja arendus)

Eesmärk 2.3: Tagada põllumajandusega seotud piirkondade tasakaalustatud areng ning parandada elukeskkonda maal!

2.3.1 Meede: Põllumajanduses vähenenud töökohtade asendatavus. (Mittepõllumajanduslike töökohtade loomise soodustamine; Põllumajandusettevõtluse mitmekesisistamine mittepõllumajanduse suunas)

2.3.2 Meede: Suurenenud sotsiaalne majanduslik sidusus ning paranenud sotsiaalne elukeskkond; (Kogukonna kaasamine; Ühistegevus; Traditsioonilise hajaasustuse sotsiaalne infra; Maakultuuri areng ja traditsioonide säilitamine; Maapiirkonna atraktiivsuse suurendamine; Administratiivsete põllumajandusteenuste pakkumise koondumine keskustesse.)

2.3.3 Meede: Head sotsiaalmajanduslikud teadmised ja oskused; (Nõuanne ja infolevi; Koolitus ja haridus; Teadus- ja arendus)

3. Tegevusvaldkond: Kalandus

Tegevusvaldkonna arenguvision:

Kõrge elukvaliteediga jätkusuutlik kalurkond!

Eesmärk 3.1: Tagada konkurentsivõimeline ja jätkusuutlik kalamajandus!

3.1.1 Meede: Suurenenud kalapüügi- ja vesiviljeluse sektori turujõud; (Tootjaorganisatsioonide teke ja arendamine; Toodete ja tehnoloogiate arendamine; Kalandusettevõtete struktuuri optimeerimine; Rannapiirkondade koostöö arendamine; Vertikaalse integratsiooni soodustamine)

3.1.2 Meede: Optimaalne ressurssikasutus kalapüügisektoris; (Püügikorraldus; Tasakaal kutselise ja harrastuskalanduse vahel)

3.1.3 Meede: Tugev ekspordipotentsiaal; (Tootearendus; Turuarendus)

3.1.4 Meede: Hästi ära kasutatud kohaliku turu võimalused; (Lühike tarneahel; Turuarendus)

3.1.5 Meede: Kalavarude maksimaalne jätkusuutlik saagikus. (Kalapüügi järelevalve; Kalavarude seire; Püügikorraldus; Kudealade taastamine ja arendamine)

3.1.6 Meede: Head kalandusalased teadmised ja oskused; (Nõuanne ja infolevi; Koolitus ja haridus; Teadus- ja arendus)

Lisa 3: Eesti Maaelu arengukava 2007-2013 meetmed:

- 1.1 Koolitus- ja teavitustegevused
- 1.2 Noorte põllumajandustootjate tegevuse alustamine
- 1.3 Nõuandesüsteemi ja -teenuste toetamine
  - sh - Põllumajandustootjatele ja erametsa valdajatele nõuandeteenuse võimaldamine (1.3.1)
  - sh - Nõuetele vastavuse ning töötervishoiu ja tööohutuse alase nõuandeteenuse võimaldamine (1.3.2)
  - sh - Nõuandesüsteemi arendamine nõuandeteenuse hea kättesaadavuse tagamiseks (1.3.3)
- 1.4 Põllumajandusettevõtete ajakohastamine
  - 1.4.1 Investeeringud mikropõllumajandusettevõtete arendamiseks
  - 1.4.2 Investeeringud loomakasvatusehitistesse
  - 1.4.3 Investeeringud bioenergia tootmisesse
- 1.5 Metsade majandusliku väärtuse parandamine ja metsandussaadustele lisandväärtuse andmine
  - sh - Metsa majandusliku väärtuse parandamine (1.5.1)
  - sh - Investeeringud ettevõtte üldist tulemuslikkust parandavatesse töötlemisviisidesse ja tehnoloogiatesse (arendusprojekti elluviimine) (1.5.2)
  - sh - Kahjustatud metsa taastamine ja metsatulekahju ennetamine (1.5.3)
- 1.6 Põllumajandustoodetele ja mittepuidulistele metsasaadustele lisandväärtuse andmine
  - 1.6.1 Põllumajandustoodete ja mittepuiduliste metsasaaduste töötlemine
  - 1.6.2 Piimandussektori ja mahepõllumajandustootmise kohandumine uute väljakutsetega ning põllumajandustoodete ühise töötlemise edendamine
  - 1.6.3 Põllumajandustoodete ühisturustamise edendamine
- 1.7 Põllumajandus- ja toidusektoris ning metsandussektoris uute toodete, töötlemisviiside ja tehnoloogiate arendamine
  - 1.7.1 Põllumajandus- ja toidusektoris ning metsandussektoris uute toodete, töötlemisviiside ja tehnoloogiate arendamise alane koostöö
  - 1.7.2 Põllumajandustootjate osalemine toidukvaliteedikavas
  - 1.7.3 Toidukvaliteedikavade raames toodetud toodete alane teavitamis- ja edendamistegevus
- 1.8 Põllu- ja metsamajanduse infrastruktuur
- 1.9 Tootjarühmade loomine ja arendamine
  - 2.1 Ebasoodsamate piirkondade toetus
  - 2.2 Natura 2000 toetus põllumajandusmaale
  - 2.3 Põllumajanduslik keskkonnatoetus
    - 2.3.1 Keskkonnasõbralik majandamine
    - 2.3.2 Mahepõllumajandusliku tootmise toetus
    - 2.3.3 Ohustatud tõugu looma pidamise toetus
    - 2.3.4 Kohalikku sorti taimede kasvatamise toetus
    - 2.3.5 Poolloodusliku koosluse hooldamise toetus
  - 2.4 Loomade heaolu: loomade karjatamise toetus
  - 2.5 Vähetootlikud investeeringud
    - 2.5.1 Kiviaia taastamise toetus
    - 2.5.2 Mitmeliigilise põõsasriba rajamise toetus (ei ole rakendatud)

2.6 Kaitsemetsa rajamise toetus põllumajandusmaale (ei ole rakendatud)

2.7 Natura 2000 toetus erametsamaale

3.1 Majandustegevuse mitmekesistamine maapiirkonnas

3.1.1 Mitmekesistamine mittepõllumajandusliku tegevuse suunas

3.1.2 Mikroettevõtete arendamine

3.2 Külade uuendamine ja arendamine

3.2.1 Majanduse ja maaelanikkonna põhiteenused

3.2.2 Eesti lairiba internetivõrgu katvuse tõstmine

3.2.3 Külade uuendamine ja arendamine

3.2.4 Maapiirkondade kultuuripärandi säilitamine ja selle kvaliteedi parandamine

4 Leader-meede

sh - Kohaliku tegevusgrupi toetus

sh - Projektitoetus

Tehniline abi

Lisa 4: Euroopa Kalandusfondi 2007-2013 rakenduskava meetmed:

1. Kalalaevastiku kohandamine

Riigiabi kalapüügi alaliseks lõpetamiseks

1.3 Kalalaeva pardal tehtavad investeeringud ja selektiivsus

1.4 Väikesemahuline rannapüük

1.5 Sotsiaalmajanduslikud meetmed

2. Vesiviljelus, sisevete kalandus, kalandustoodete töötlemine ja turustamine

Vesiviljeluse investeeringutoetus

Sisevete kalanduse toetus

Investeeringud töötlemisse ja turustamisse

3. Ühist huvi pakkuvad meetmed

Ühisinvesteeringud

Muud ühistegevused

Veeloomastiku ja –taimestiku kaitse ja arendamine

Kalasadamate investeeringutoetus

3.4 Uute turgude arendamine ja reklaamikampaaniad

3.5 Katseprojektid

4. Kalanduspiirkondade jätkusuutlik areng

Kalanduspiirkondade säästev areng (tegevusgrupitoetus)

Kalanduspiirkondade säästev areng (projektitoetus)

5. Tehniline abi

5.1 Tehniline abi

Ants Noot
Põllumajandusministeeriumi kantsler